VII
D 36.935
g

Knj
18
8.

BAJKE I POVESTI

VII.

JANEZA TRDINE

ZBRANI SPISI

VIII. KNJIGA

BAJKE

IN

POVESTI

VII.

V LJUBLJANI 1910
ZALOŽIL L. SCHWENTNER

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA * LJUBLJANA *

JANEZA TRDINE
ZBRANI SPISI

VIII. KNJIGA

BAJKE IN POVESTI

VII.

V LJUBLJANI 1910

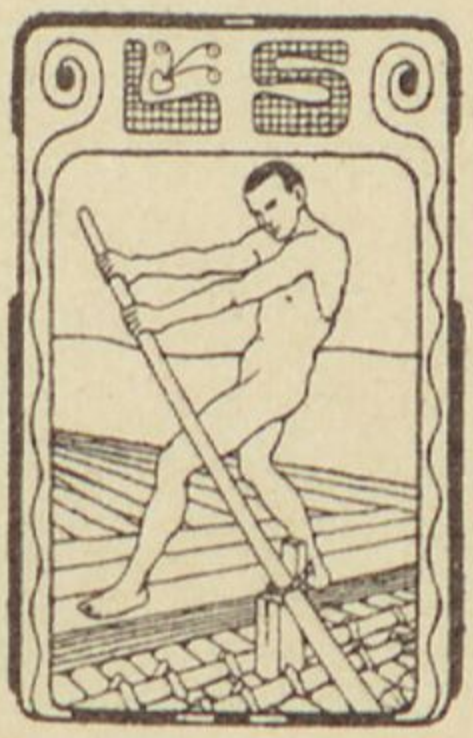
ZALOŽIL L. SCHWENTNER

Bajke in povesti

VII.

Napisal

JANEZ TRDINA

V Ljubljani 1910

Založil L. Schwentner

VII D 36-935 g

03002045

Natisnil A. Slatnar v Kamniku.

Vsebina.

	Stran
Berta	1
Jezuitske misije	17
Pri mrliču	32
Dušica	46
Dva zakona. I. Narejeno	89
II. Namenjeno	106
Polnočni mrak	143
Župnik	166
Tercijalke	178
Lila	191

Berta.

Agata si je iskala sreče po graščinah in si je je nekoliko tudi našla. Od pestunje se je dvignila do hišnje in od hišnje do kuharice. V petindvajsetih letih si je prislužila tisočpetsto goldinarjev in po vrhu še ljubeznivo Julčiko. Ta malenkost ji pa na Dolenjskem ni škodila. Pisar Pliš se je z njo seznanil in jo snubil. Mož je računal tako: Agata je imela prijaznost že z marsikaterim velikim gospodom; lahko me bo priporočila, da dobim kako stanovitno, javno službico in tako se bo živelo laže kakor doslej.

In ni se zmotil. Ko se vzameta, kupi ona hišico in nekaj zemlje in začne trgovati z drobnim blagom in vinom in on prileze z njeno pomočjo v pisarnico, ki mu nese toliko, da mu ni treba stradati ne duhana, ne tistih šest meric vina, katere zahteva vsak dan njegovo dolenjsko grlo. Julčiko ima Pliš rad kakor svojo, češ, kaj bi se jezil človek nanjo, ki je nedolžna in saj sem vedel že prej, kak pridavek me čaka z Agatino doto.

Z ženo se včasi res precej hudo prička in kosma, ali to mu ne kali sreče, kajti zdi se mu nemogoče,

da ne bi zakonskim nikoli nič prišlo navskriž. Ona zdihne pa marsikaterikrat, spominjaje se slavnejših časov, dni svoje mladosti in lepote, ko so se priklanjali in dobrikali lepi gospodje tudi njej in ne samo njenim gospodičnam.

Ali Agata je obdarjena z lahko krvjo in dobro voljo, da je žalost ne tare dolgo in nikoli tako hudo, da se ne bi mogla obenem vsaj na pol ust smejati. Za življenje ima dohodkov dovolj — in naš Slovenec je tak, da se brani bridkostim brez težave, dokler ga ne pritisne huda revščina.

Agato poznam že veliko let, še iz Ljubljane, kamor jo je bil poslal graščak, da se nauči gosposke kuhe. Prilike je dosti, da se vidiva večkrat in pomeniva kaj o starih in novih časih. Z Agato se človek pogovarja rad, ker mu ve in zna povedati vedno kaj novega in mikavnega. Najrajša mi je govorila, kako veselo in brezskrbno se je živelo na dolenjskih graščinah pred letom 1848.

„Bil je celo leto predpust, plesalo se je po zimi in poleti, danes pri nas, jutri smo se vzdignili vsi in šli v bližnji grad in tako naprej v drugi, tretji in četrti grad, pa se je jedlo in pilo, skakalo in pelo, smejalo in norčevalo ves dan in dostikrat do polnoči in do bele zore. Niso se utrudile ne noge, ne roke, ne jezički. V vsakem gradu je bilo na kupe vina in moke, zabele in smetane in sladkarij in blaga, kakršnega si je le srce poželelo. Povsod so se veselili gostov, nas sprejemali z ukanjem in strelom in nas silili, da ostanemo še jutri in pojutršnjem in ves teden in če bi bili ostali ves mesec, nas še ne bi bili radi pustili proč.

Kaj so se brigali takrat graščaki! Dohodki so se kopičili v shrambah in žitnicah, kakor da bi padali iz nebes: oral je kmet, sejal kmet, žel in trgal kmet — gospoda je samo spravljala in uživala. O, to so bili zanjo zlati časi! Težko jih pogreša ona in jaz z njo. In gospoda ni bila takrat še tako bahata in sama zase kakor zdaj. Jaz sem služila za hišnjo in za kuharico, vsi so vedeli, da sem kmečke krvi, tudi nemški jezik mi ni tekel nikoli gladko in vendar so me gospe in gospodične jemale medse in s sabo, kamor koli so se vozile in so delale z mano prijaznost, mi pripovedovale svoje skrivnosti, me prosile, da jih podpiram, zagovarjam, branim, kadar so snovale in kovale kako nagajanje, kako majhno maščevanje ali kaj druzega tacega. Brez takih spletek, veste, ni bilo nikoli med grajsko gospodo.

Včasi nas je razžalila kaka stara gospa, kateri se je naša srboritost zdela preveč nadležna, včasi nas razdražil kak okoren, učen gospod, ki je hotel živeti v miru, včasi nas razjezila kaka prevzetna gospodična, ki je zaničevala našo kmečko prostost ali pa si domišljevala, da je lepša od drugih. Zoper ljudi take baže smo se zvezali in zarotili vsi drugi: gospe, gospodične in služabnice in mladi gospodje so nam seveda pomagali radi in po volji. In tako smo se dogovarjali vsi skupaj in skuhali modrim babam in dedcem tak pa-prikaš, da so od togote kar pokali.

Naša poglavitna veselica pa je bila ljubezen. Ljubilo se je od konca do kraja vse: mlado in staro, oženjeno in neoženjeno. Neprenehoma so ljubezen nekateri delali, drugi pa jim jo podirali, včasi iz zavisti, včasi tudi kar tako, iz zabavljivosti.

Nas hišnje in kuharice je klicala na pomoč ena in druga stran. In pomagale smo dosti, smo vezale in razvezovale, ali tako pametne smo že bile, da nobene reči zastonj. O, koliko lepih petičic mi je neslo samo to, če sem stala na straži, da kdo ne pride! O, ko bi znali govoriti grajski zidovi, razodeli bi lahko toliko skrivnosti in grehov, da se jih več in grših ni moglo zgoditi ne v Sodomi ne v Gomori.

Grad V—avški, grad B—inski, grad L—injski so bili sami hudičevi svinjaki, popolnoma po krščansko pa se ni živelo nikjer. Gospodje so imeli poleg gospe vsaj po eno ljubico, včasi tudi po dve in po tri, večjidel pa v vsakem kraju drugo.

Gospod Zelnikar je imel do trideset nezakonskih otrok, vsakega z drugo.

Vaša gnada, gospod Korelj si je zapisoval svoje ljubice v posebne bukvice in je dal tudi vsako naslikati, ali vsaj narisati. Te podobe je kazal večkrat svojim znancem in prijateljem in tudi meni. Že takrat se jih je bilo nabralo čez osemdeset in gospod Korelj je bil komaj v 30. letu; do zdaj vem, da jih je posilil, oskrunil in zapeljal več kakor sto, on sam se baha, da jih je že več kakor tisoč.

To nezvestobo so gospe lahko prenašale, ker same niso bile nič boljše. Nekatera je to skrivala, zahajala rada v cerkev, delila obilne darove revežem in za cerkvene potrebe in slovela za svetnico. Večjidel pa se babam še ljubilo ni, tajiti prepovedano ljubezen pred svetom. To je bila že nekaka stara navada, da so morali biti gospodovi prijatelji gospejni šoceljni. Gospoda jih je tedaj po pravici imenovala „hišne prijatelje.“

Včasi guvernantka, kuharica ali hišnja ni smela imeti ljubčka drugače kakor obenem s svojo gospo. Izbiralo se sploh ni preveč, dober je bil vsak, da je znal le govoriti na srce, pa tudi kak bedak, ki ni znal ziniti ne ene lepe besede, če je bil mlad in močan. Zelnikarico je obiskovalo pet šoceljnov: En oficir, en uradnik, tisti debeli mestni kupec Š., gospod Albert in pa en hlapec. Delalo se je tako očitno, da so hodili gospodje v grad, če tudi graščaka ni bilo doma in so ostajali pri gospej več dni in noči. Gospodične pa niso poznale nobene druge brige kakor to, kako bi se oblačile, kaj jedle in pile, kam se vozile na veselice in kako bi ljubile.

Za neskončno nesrečno in osramočeno se je čutila vsaka, ki ni imela nobenega ljubega — lovila ga je tako dolgo, dokler ga ni ujela s pomočjo nas služabnic. Pa kako so to študirale! Ni je na svetu umetnije, katere bi ne bile rabile za ta lov. Kupovale in posojale so si med sabo take bukve, v katerih je bilo popisano vse natanko, kako se mora ljubiti in tudi dolge, prav kratkočasne povesti, kako sta se dva zaljubila in so jima delali drugi zabave in težave, pa sta se na zadnje le dobila. Našla sem dostikrat gospodične pri takem branju, vse objokane radi neprilik in nesreč, ki jih trpe zaljubljeni reveži. In cele noči niso djale iz rok takih sleparij!

Tudi gospodične niso izbirale preveč. To sem videla dobro, da se zatelebujejo najrajše v oficirje, ali včasi niso zametovale tudi kmečkih fantov; poznam jih nekoliko, ki so imele z njimi tudi otroke. In kako zgodaj se je to začelo! Kaj menite, da je prišla tej gospodi ljubezen še le v osemnajstem ali dvajsetem letu, kakor kmetu? Lahko bi vam jih naštela po imenu

dosti takih, ki so ljubile že v svojem dvanajstem letu. In kako ne! Saj že otroci z osmimi leti niso slišali nobenega druzega pogovora kakor o ljubčkih.

Vidite, ne pravim, da so bile take vse — poštenih graščakov in modrih gospe se ni manjkalo nikoli. Jaz vam pripovedujem samo to, kar sem slišala in videla na tistih krajih, kjer sem služila. Služila pa sem bogme v mnogih gradovih.

Tudi se ne hvalim, da sem bila jaz kaj boljša. Bog me je kaznil dosti težko z Julčiko. Brez nje in brez mojega nepotrebnega lišpa bi si bila prihranila lahko tudi petindvajsetsto, ne le petnajststo goldinarjev. To svojo neumnost bom obžalovala do smrti. Ali živelo pa se je vendar prejšnje čase drugače dobro in srečno kakor dan današnji. Graščaki računajo zdaj svoje dohodke in stroške, vsak krajcar, ki gre iz hiše, mora biti zapisan v bukvah. Kaj res mislite, da jim bo to kaj pomoglo? Jaz pravim: Nič! Pred l. 1848. je ležalo v graščinah vsake reči na kupe, ali se je toliko tudi potrebovalo in trošilo, da ni ostajalo nazadnje nič.

Veliko bogastvo v denarjih si je nakopičil edini Tone Jelovšček. Drugi graščaki so ravno nekako izhajali, več pa ne.

Tisto leto so izgubili tlako. S tem je v njihovo premoženje udarila strela. Zapravljati hočejo še zmirom kakor prej. Kadar gospod Korelj kam gre, n. pr. na Dunaj, troši vsak dan do sto goldinarjev, njegova žena do trideset gold. Dohodki pa so zdaj toliko manjši! V malih rečeh ta gospoda varčuje, je skopa in dostikrat tudi strašno umazana proti poslom in delavcem, v velikih rečeh pa meče denar kakor prej: Stiska krajcar,

goldinarje pa siplje skozi vsa okna na svoj lišp in druge nepotrebne potrebe.

Kaj koristijo takim ljudem vsi tisti natančni računi in zapiski prihodkov in stroškov? Saj se brez računov lahko ve, da vsako leto več odhaja, kakor prihaja. Ti, ki sedaj žive, ne bodo trpeli še nobenega pomanjkanja. Les gre lahko v denar in grajske šume so goste in prostrane. Ko se pa ogolijo hribi, gorje graščakom. Pel bo bobenj, kamor bo človek pogledal.

Graščaki bi lahko izhajali in tudi prav dobro, če bi začeli živeti po kmečko, a tega se sramujejo. Čudno pa je to, da zapravljajo še zmirom kakor prej in vendar ni v njihovih gradovih več tistega veselja, kakor sem ga videla s svojimi očmi prejšnje čase. Visit se dela manj in gospe in gospodične se drže tako nekako posiljeno in špičasto, kakor bi jim ne bilo všeč, da se spet vidijo.

Njihova največja veselica so zdaj kvarte. Nekdaj so se kvartale samo najstarejše, na pol slepe gospe, z očali na nosu. Ljubezen in druge slabosti skrivajo pa zdaj veliko bolj; toda vsaj jaz jim ne verjamem, da so se dosti poboljšale, ker poznam te tice predobro; grajala jih pa tudi ne bom za to hinavščino, ker se mi zdi prav in potrebno, da se ne dela več očitno pohujšanje.“

Tako nemilo je Agata sodila tisto grajsko gospodo, katero je spoznala v svojih službah. Pripovedovala pa ni vselej le splošno. Samo v eni graščini, pri Toninu je ostala več let, sicer je menjala pogostoma, večjidel zato, ker je morala, ker so se gospe in gospodje povsod kmalu naveličali tako premetene

zvijačnice in spletkarice. Ta obilna ména službe je dala Agati priliko, da je izvedela slabosti vseh gospej, zaveze vseh gospodičen in škandalozno kroniko vseh graščin na Dolenjskem. Iz dolge vrste njenih pripovedek priobčujem tu kratko zgodovino odreje Toninove gospodične Berte.

Bogatemu žlahtniku Toninu se je rodila edina hči Bertica pred štiridesetimi leti. Otrok je bil kaj slaboten in bolehen, ni kazalo, da bo živel dolgo in Tonin bi ga tudi ne bil nič obžaloval, ko bi bil umrl. Skopuh je mislil že zdaj na to, koliko dote mu bo unesla, če odraste. Ali Bertica je ostala živa in je sčasoma nekoliko okrevala. Šibko trupelce je rastlo hitro, z desetim letom je bila za glavo višja od vrstnic.

Agata je dejala: Kedar sem videla Bertico, sem se vselej spomnila bukev v grajskih hostah. Kmet svojih gozdov ne trebi nič in drevje naraste močno in košato, da ga je veselje pogledati. Gospoda pa klesti in snaži precej, ko pride deblo malo od tal in čez dvajset let stoje po vrsti kakor vojaki visoke, tenke in bolehne bukve. Tako šibka, razpotegnjena in slaba je bila tudi naša Bertica.“

Da postane lepa, ji mati ni dajala tečnih jedi; pitala jo je le s prazno juho, omledno omako in s hladnim kofetom. Večkrat je prijokala vsa izstradana v kuhinjo in prosila Agato, da ji da skrivaj malo žgancev. Če se je bližala gospa, je hitro postavila pladenj pod kikljico in se tresla od strahu, da se ne bi zvedelo za prepovedano jed.

Mati jo je ljubila neumno kakor opica. Ni je hotela odvaditi nobene otročje napake, nobene trme. Dete

je postalo zvijačno, lažnivo in kar se da sitno. Včasi je začelo jokati brez vzroka, morala je priti mati in jo gladiti po glavi, čez pet minut ji je zaspalo na prsih. Pozneje ni to koristilo nič, morala jo je gladiti guvernanta in nazadnje ni zaspala brez Agate.

Kadar je šla zvečer v posteljo, je bil še večji križ; po cele ure se je cmerila, valjala in mahala z rokami in nogami. Upokojiti je ni mogel nihče drugi kakor stari oskrbnik s tem, da ji je mešal lase in jo grebel z nohti, kakor da ji išče uši.

Večkrat so jo našli na tleh in mislili, da je mrtva, tako se je znala hliniti in potajevati. V obraz je bila Bertica strašno bleda, zardela je samo, kadar je zbolela. Kaka posebna lepota se na nji ni hotela prikazati razun krasno rumenih las, ki so ji padali že v dvanajstem letu do petá.

V javne šole graščaki niso radi pošiljali otrok; bali so se, da se med kmečkimi zarobljenci ne bi izpridili in pokmetili. Za dečke so jemali v hišo učitelja, za hčeri guvernanto, nekateri so jih dajali poučevati privatno tudi v Ljubljani. Bertica je prejemala svoj nauk v domači hiši od guvernant. Razum je imela dosti dober, lahko si je zapomnila vsako reč, ali ravno tako hitro je zopet pozabila. Brala je ročno, ali brez občutka, pravilno pisati ni znala nikoli, kakor ne zna tega tudi še dandanašnji, ko se uči bolje, skoraj nobena slovenska gospodična.

Branje je bilo pravzaprav edina znanost, ki se je mogla pridobiti pri guvernantah. Te babele so bile same slabo omikane, ali vlak je bil zanje, če so znale kaj po francosko nosljati. Temeljito izobražen se je

zdel naši gospodi tisti, ki je govoril veliko jezikov. Razun nekoliko francoskih marnov, se je Berta naučila tudi kakih sto laških besed, nekatere meša rada še zdaj v svoje nemško govorjenje, na priliko: cosi, intanto, ma, si sa i. t. d. Kadar se pogovarja po nemško, rabi sicer tudi dosti slovenizmov, ali izgovarja besede tako posiljeno, z afektacijo, da bi jo imel človek prej za kako gledališko igralko kakor za dolenjsko Slovenko.

Bertica je brala kaj rada, nihče pa se ni brigal za koristne in pametne bukve. Za dušno pašo ji je dajala guvernanta Modežurnal, almanahe, novele, romane in Kotzebuetove igre. Kmalu je dozorel piškavi sad tega domišljijo vnemajočega branja. Guvernate so jo učile tudi plesati, okusno se oblačiti, priklanjati se, pozdravljati in odzdravljati, držati se lepo po koncu, prijudno sprejemati goste in mnoge druge take umetnije, brez katerih si gospoda ni mogla misliti omikane gospodične in grajske gospe. Vendar so pazile najbolj na tisti „žlahtni“ izgovor nemškega jezika, ki se zdi vsaj meni tako nenaraven in neslan, da me začno ušesa boleti, kadar ga slišim.

Ali tudi Bertici so se zdeli ti nauki marsikaterikrat zoperni, pa je prišla v kuhinjo k Agati in ji je bridko potožila, s kakimi neumnostmi jo trpinčijo: „O Agata, ti sama ne veš, kako si srečna. Govoriš, kakor se ti ljubi, hodiš, kakor se ti ljubi, delaš vse, kar se ti ljubi, jaz pa moram paziti na vsako besedo, na vsak korak in me še zmerjajo in sujejo. O, zakaj ni ustvaril tudi mene Bog za kmetico.“

Kakor pri drugih graščakih je mrgolelo tudi pri Toninu gostov iz bližnjih in daljnih gradov, čisto brez

njih ni bilo nikoli. Tudi Bertica se je morala družiti s tujimi gospemi in gospodičnami, da se bolj ugladi in omika. Naučila se je od njih brez truda razmere in zahteve tega sveta. Kar so bukve samo pripovedovale, je tu videla s svojimi očmi, slišala s svojimi ušesi.

Brez ljubezni tudi njej ni bilo več živeti. Ni še bila dopolnila dvanajstega leta, ko pride k Agati in pravi: Agata! ti ne veš, kako me je že sram. Vsaka ima svojega ljubčka, jaz pa še nič. Še danes si ga moram izvoliti. Kaj ne, da bi bil dober naš Francelj?

Prismojena kuharica se ji nasmeje in reče: Kam pa misliš, Bertica? Francelj je pastir, ti si pa grajska gospodična; moraš si dobiti kakega gospoda.

Berta jo prosi: Oh, Agatica, pomagaj mi no ti, povej mi za božjo voljo, kateri bi bil kaj zame.

Agata reče: E, Cirarjev Edvard ne bi bil napačen.

Berta ga neče, ker dela preveliko šobo, kadar govori.

„Kaj pa Vajmanov Fric?“

Ga tudi nečem, mi preveč nagaja; še ni dolgo, kar je vrgel vame gnilo hruško.

„Flinkov Korelj bi bil tudi zate; imel bo graščino in se šteje med vaše gnade.“

Oh, saj res, ta bo moj in nobeden drug! Kaj ne, kako je tenak in lep! Tudi me ni še nikoli razžalil. Prvikrat, ko pride k nam, mu bom rekla, da ga imam rada.

In kar je Berta rekla, je tudi storila. Ko se pripeljejo Flinkovi v vas, skoči h Koreljnu in ga prosi:

Ti, vzemi me za ljubico, saj te imam tako rada, kaj ne, da si moj?

In Korelj ji je dal roko in jo poljubil. Od takrat se ga je držala kakor senca, igrati in še govoriti ni hotela z nobenim drugim kakor z njim. Zoper to ljubezen ni črhnil nihče ne besedice, zdela se je gospodi popolnoma pametna in naravna. Bertina mati se je kaj sladko smejala, kadar sta šla mimo nje in je govorila svojim prijateljicam: Ta dva se ljubita zdaj za šalo, iz šale pa bo prišla resnica; če je tako namenjeno, naj pa bo.

Tonin je včasi kaj pogodrnjal, ali rekel ni nič. Samo toliko je dal paziti nanju, da se nista mogla preveč zapirati v kako izbo sama, ali da nista ostala predolgo sama na senu pod streho. Prijateljem pa ni prikrival zadovoljnosti, če bi se napravila sčasoma kaka tesnejša zaveza s plemenito Linkovo rodovino. Samo za doto ga je skrbelo. Tonin je sicer rad gostil svoje sosede in znance, posebno pa njihove otroke, ali za denar se je strašno bal.

Agata seve je dajala zaljubljenima na vso moč potuho, zastran nje sta imela lahko vsako prostost, katero sta le hotela. Bertici je šumel po ubogi glavici noč in dan lepi Koreljček. Če ga ni bilo štirinajst dni v vas, je gotovo zbolela. Kadar ga je pričakovala, je stala po cele ure pred ogledalom in se lišpala z Agatino pomočjo. Veliko žalost ji je delalo to, da ni tako lepa kakor so nekatere druge vrstnice. Pripisovala je to nadlogo gosposki obleki. Večkrat je rekla Agati, kako ji zavida kmečki stan: Ve kmetice ste lahko tako brhke, nosite svojo mrežasto pečo, pa svil-

nate robce in pisane kiklje — te reči se podajo ženski vse drugače, kakor pa te moje cunje.

Večkrat je djala nase tudi Agatino obleko in se ogledovala v zrcalu z veliko radostjo: O, Korelj bi me imel stokrat rajši, ko bi stopila predenj v tej opravi. Oh, to je moja nesreča, da nisem kmetica!

Agata jo je tolažila: Ne govori tako, Bertica, poglej, če bi bila ti kmetica, ne bi maral za te gnadljivi graščak Korelj. In Bertica je dejala na zadnje sama: Imaš prav, saj je res bolje, da sem grajska hči. Brez Koreljna ne bi mogla prebiti, bi umrla.

Neko nedeljo popoldne prosi Agato, da ji dá iz skrinje svojo najlepšo opravo. Ko jo obleče in ji ogledalo kaže, da je zdaj tako lepa, kakor še ni bila nikoli, pravi Agati: Ljuba moja kuharica, kaj ne, me ne boš zatožila? Vidiš, danes mi je tako dolgčas po Koreljnu, da ga moram videti, pa bom šla v tejle tvoji obleki k Linkovim, ne gor v grad, ampak sprehajala se bom po dvorišču in čakala Koreljna. Bog ve, če me bo precej spoznal; če me ne bo, se mu ne bom razodela; šla bom precej nazaj domu.

Agata ji je šla na roko tudi v tej neumnosti. Berta zapusti srečno Toninov grad, spotoma jo srečujejo fantje in se poprašujejo, kdo neki more biti ta neznana, bleda punca, poznal je ni na vsem potu nihče.

Pred Linkovim gradom je hodila semtertje dobre pol ure. Korelj pride in jo gleda. Berta gre mimo njega, se obrne, gre zopet mimo njega in potem tudi okoli njega. Korelj strmi, zdi se mu znana, ali ne upa se je obgovoriti. Berta se drži modro, upira oči v tla

in v stran skrivaj seve tudi vanj. Korelj se čudi čimdalje bolj, maje z glavo, se bliža, ali obgovoriti je tudi zdaj ne more. Berti se je veselje izpolnilo, priklonivši in nasmehljavši se mu šine iz dvorišča kakor srnica in beži nazaj proti domu. Pota je imela dobro uro ali se ni utrudila čisto nič.

Drugi dan pride Korelj k Toninovim in pripoveduje Berti, kaka prikazen mu je nagajala včeraj. Berta se na ves glas smeja in ga praša, če bi se mu ne dopadla v taki opravi, kakor jo je imela prikazen. To pa že ne, pravi Korelj, po kmečko preoblečeno bi te morali djati v proso za strah, tako bi bila grda.

Odslej ni Berta nikoli več zavidala Agati. Ljubezen ji je tekla brez vsake neprilike, ali uboga guvernanta je imela zdaj še le pravi križ z njo, ker si Berta ni mogla nobene reči več zapomniti. Ali tudi njej je odleglo.

Toninka reče hčeri: Zdaj si v štirinajstem letu, čas je, da se greš učit gospodinjstva. Z očetom sva se dogovorila tako, da pojdeš precej k Linkovim, da se seznaniš z navado te hiše in z vsako željo gospe Linkove. V treh letih se boš lahko naučila kuhati, šivati in kar je drugih del in potreb — in potem, če ostanemo živi, bomo praznovali tvoj veseli dan, tvojo poroko in svatbo s Koreljnom.

Berta je pretočila malo solz, da mora zapustiti svoj rojstni kraj. Saj ni bilo do doma daleč. Kadar je hotela videti starše, jo je Korelj peljal sam in kaj ponosno se je držala v malem koleslju in milostivo pozdravljala znance, ki so ju srečavali. Tudi zdaj in do konca samskega stanu je pripovedovala Agati kot svoji

najboljši prijateljici vse prigodbe in skrivnosti svojega srca. Agata se je strašno krohotala, ko ji je pravila, da se ji sanja tako pogostoma, koliko otrok bo imela s Koreljnom. Hitro so pretekla tri leta; Berta je nastopila sedemnajsto, Korelj dvajseto leto; kakor je drčalo vse gladko do zdaj, ni zadrževala ali motila ne najmanjša stvarca tudi njihove poroke in kar je s poroko združeno. —

Tako so odredili tedaj Berto in mnoge druge svoje hčere naši dolenjski graščaki. Resnemu človeku se gnusi poslušati to brezumnost, brezvestnost in lahkomiselnost. Brez velike modrosti bi bil človek prav lahko prerokoval, kaka sreča bo spremljevala take ljudi v zakonu. Korelj Link je ravno tisti gospod Korelj, o katerem je pripovedovala Agata, da zapisuje imena svojih ljubic in hrani njihove podobe, da ne pozabi imen, števila in obrazov. Berta se hvali kot zvesta žena in dobra gospodinja in spada med najimenitnejše in najbolj spoštovane gospe dolenjske zemlje. Posebno slovi za to, ker odgaja tako skrbno svojih šest otročičev.

Agata pa se smeje in trdi, da je vsa ta hvala in slava lahko zaslužena, in bo, če mine bogastvo, skopnela tako hitro kakor velikonočni sneg. Tudi za Berto velja beseda, da stiska krajcarje, goldinarje pa siplje skoz vsa okna na cesto. In čudeži se tudi ne gode, da bi odrejala mati dobro svoje otroke, ki sama ni prejela pametne odreje.

Ni davno, kar je šel zvečer znan popotnik mimo Linkovega gradu. Toliko svetlo je bilo še, da je videl stati pri oknu gospoda in gospo, slonečo mu na rami.

Razločil je nekoliko tudi njiju ravgovor. Po glasu je spoznal svojega součenca, ki je prišel pred štirimi ali tremi meseci v Linkovo hišo za učitelja.

Ženski glas: Preljubi moj, kako se pravi tisti zvezdi, ki se je užgala ravnokar na obnebju?

Možki glas: To je večernica — Venera.

Ženski glas: Oh, čudno lepa je ta zvezda — Venera!

Možki glas: Še lepše, Berta, je tvoje oko!

Jezuitske misije.

Veselih žensk sem videl na Dolenjskem dosti, najveselejše med vsemi pa so „zapuščene“ vdove. One zahajajo v mesto najrajše, ostajajo v krčmah najdalje, znajo in pojo največ pesmi in dajejo najbolj za vino. Med ljudmi se čuje pogovor, da je za dekleta merica, za ženo polič, za vdove pa cel bokal. Poznam pa tudi take, katerih ne spraviš prej domu, dokler ne dobe svojih treh bokalov pod pečo. Čisto nič nenavadnega ni, da sede pri vinu do belega dne.

Kjer blagujeta Bak in Cerera, pa ne strada tudi Venera. Zaljubljenost teh prostih bab naraste dostikrat do tolike višine, da ne love samo znanih fantov, ampak buhajo tudi, kakor muhe o letni soparici, v tuje goste, ki sede po naključju v krčmi. V tem so si do malega vse enake, da ne marajo za vdovca, razun, seve, če ne morejo zasačiti kaj boljšega. Večjidel jih boš zapazil v društvu neizkušenih, z ženskim spolom še neznanih fantov, katere so pobrale kje na potu in jih zmamile s seboj s sladko besedo in obljubo, da jim bodo kupile vina, kolikor ga bodo le hoteli in mogli piti.

Pijanih revežev ni težko napeljati v greh; pri vinu se jim pleto mreže, katerih ni mogoče v treznosti več raztrgati in čez nekoliko mesecev se že širi po vsej okolici glas: petinštiridesetletna Mica ali Reza se moži in bo vzela petindvajsetletnega Janeza ali Jožeta.

Nad vse druge pa slovi v tem kraju Jera Brinka, vdova v osemindvajsetem letu od svojega rojstva in v šestem od moževe smrti. Kamorkoli ona pride, mora teči ne le od mize, ampak se morajo glasiti tudi čarovne gosli ali vsaj harmonika in se vrteti veseli ples, dokler ne omagajo poskočne noge. Od drugih tovarišic se razlikuje v tem, da se noče možiti.

Prišla je k nam v Bršlin prvikrat predpustni torek ob desetih zjutraj rdeča kakor rak in spehana, da je komaj hodila. Zavalivša se na klop, zdihne in toži: Oh, tako sem trudna, kakor da bi bila mlatila pšenico najmanj štirinajst dni zaporedoma. Prinesite polič vina, da se okrepčam in se tu malo odpočijem, dokler sem še sama. Saj dolgo, vem, da ne bom. Drže se me kakor klošč ti presneti pijanci; pa naj se me, vsaj vem, da me ljudje radi imajo. Grošev imam pa tudi še toliko, da jim plačam vina, če je treba, kar precej z gotovim denarjem pet veder — in starine, ne cvička. Ohoho! ali smo pognali veselo te tri dni! Veste, krčmar, v mesto sem šla že v soboto, pa smo pili in peli in skakali tu pa tam in smo romali spet naprej in si dali zagosti in si ga nositi na novo. To je bila bogme cela procesija. Od sobote do danes sem dala v krčmah samo za vino, ki smo ga popili mi veseli svatje, celih sedemnajst goldinarjev, brez tega, kar je odletelo za godce in za jed, in mi ni čisto nič žal. Ta bi bila lepa, da bi človek za svoj trud ne užival tudi kaj

dobrega! Veste, jaz sem že taka, ko ne bi bilo na svetu pivcev in pevcev in plesačev, da si dam kar precej izkopati grob, v taki puščobi ne bi bilo vredno živeti.

Moj gospodar, ki jo je poznal že davnaj, se smeje tem besedam in jo vpraša: Jera, ljudje trdijo, da se nočeš možiti, kaj je res?

Brinka se zakrohoče: „Stokrat res, ne le enkrat! Dedca sem imela štiri dolga leta in se napasla čudnih dobrot zakonskega stanu. Če sem sedela le pol ure pri veselih ljudeh, je že čmerni mož godrnjal: Jera, pojdiva domu, se mudi. Če smo popili bokal, se je praskal skopuh že za ušesa: Jera, dosti je, vzdigniva se. Če me je prijel kak prijatelj za roko, je sitnež že škripal z zobmi in mi zarenčal: Te ni sram? Kaj po-reko ljudje? Zdaj sem hvala Bogu sama in delam kar hočem, grem kamor hočem in pridem domu kadar hočem. Moja beseda je taka: Delaj, kadar je čas za delo, sicer pa uživaj svoja leta, kolikor se da in ne pozabi, da živiš samo enkrat na svetu. In te besede se držim in se bom držala tudi zanaprej. Oh, da bi se možila zdaj, ko poznam dobrote samskega življenja! Zdaj bi me dedec ne le zmerjal, ampak še pretepal, ker bi ne mogla več prebiti v dolgočasnih zakonskih vojnicah.

Kaj mar mislite, da se mi manjka kdaj fantov? Če le namignem, jih pride deset mesto enega, pa se ne silimo drug druzega domu, živi se hopsasa! in dan prejde, kakor bi trenil. In če nastopi noč, kaj za to? Pivcev, ki plačujejo pošteno svoje račune, ne goni noben krčmar iz hiše. Vem dobro, da me grajajo vsi

ljudje, ali vidim tudi to, da se me vesele povsod, kjer prisedem.“ —

Na Dolenjskem sem sicer že marsikaj videl in slišal, kar bi bilo med resnimi Gorenjci nemogoče, ali na tako filozofijo iz ženskih ust se nisem še nameril do sedaj. Krčmarja prašam v veži, ali pa Jeri dopuščajo tudi dohodki to veselo svobodnjaštvo?

Reče mi: Menda že; plačuje natanko vse, kar užije in tudi se ne govori nič, da bi baba delala dolgove na hišo.

Radoveden ostanem ves dan doma in opazujem burno veselico, ki se je začela razvijati v naši hiši precej po prihodu napovedanih gostov. Prilomastila sta najprej dva postarna fanta, bivša vojaka, ki sta pila na njen račun že od nedelje, za njima žejen krojač, ki je bil včasi tudi njen ljubček, potem se priplazi bršlinski postopač, eden tistih, ki vise vsakemu za brado, dokler jih ne odtira s silo, nazadnje prižvižga in priuka še mladi godec Tonček s harmoniko.

Krčmar nosi društvu vino, gospodinja kuha pleče in peče klobase. Preden še zazvoni poldne, je pet bokalov izpraznjenih, z drugimi petimi se zalije obed in tretjih pet je šentjanževca, brez katerega se ne sme ex offo dovršiti nobena dolenjska veselica. Zvonec v tovaršiji je nosila seveda Brinjka. Ona je zapovedovala, kaj naj se poje, kaj igra, kdaj pleše, kdaj nazdravlja in pije; za to čast pa je nazadnje tudi ves račun plačala sama.

Najlepša pesem za njo in za mnoge Dolenjce sploh, ki se je odpela gotovo desetkrat, je tale: Nikdar ne bom pozabu — očeta svojgà — Oh, kolkrat so mi rekli: — Moj sin! le pit ga pojvà — v te nove goré — ki vince rodé — za take faj možé. — En starček

je biv — k' je vince rad piv — k' je en glažek izpraznu — s' je druz'ga naliv — in ko je glažek nagnú — je reku tokú: — Naj teče, naj teče, da se bo vidlu dnu. —

Petje se je vršilo izvrstno, ker je razun dveh možkih imela Jera jako lep glas. Z veliko težavo pa se je godlo in deloma tudi plesalo. Jera se je zaljubila v zalega godca in se ni hotela vrtiti z nobenim drugim kakor z njim. Ker se pa ne pleše lahko brez godbe, je moral Pepček igrati za Brinjkinim hrbtom. Tako se je vrstilo petje s plesom in pijačo do petih zvečer.

Zdaj pravi Jera: Tukaj je dosti, naredimo še bratovščino in potem pojdimo! Nazdravila je vsakemu pivcu posebej in zaporedoma vsakega tudi objela in poljubila. Tončka dolgo ni mogla pustiti iz rok; pritiskaje mu glavo na prsa, ga je neprenehoma ljubila na desno in zopet na levo lico in vmes tudi na usta. Obenem mu je božala obraz in mešala kodraste lase. Ko vsi izpijo, jih povabi, da jo spremijo v Prečino: Tam ga bomo popili na čast svetega Kurenta še nekoliko poličev, potem pa hajd proti domu, vsak kamor ve in zna, Tonček pa pojde z mano! Gostija se konča, gosti odidejo, v hiši vlada zopet mir in tišina.

Enkrat po letu sem lazil po višavah, ki se dvigujejo nad Prečino in ogledoval lepe vrtce in njive, ki pokrivajo in lepšajo to hribovje. Semtertja stoje raztresene majhne hišice in poslopja, samo ena kmetija se bahato šopiri med temi kolibami. Karkoli je tu zidanja in stavb, vse je izdelano iz debelih plošč in hrastovih brun; tudi vrt je največji in na polju okoli hiše se ziblje žito, za dober pedenj višje od žita so-

sednjih njiv. Vidi se, da se gospodar ne odlikuje samo z večjim imetkom, ampak tudi in še bolj z izvrstnim načinom in razumom, s katerim obdelava svojo zemljo.

Izvedavo vprašam starca, ki je nasipaval cesto, čigava da je ta hiša?

Starec pravi: Hiša, kajne, je lepa in trdna? Njena gospodinja — mož je umrl — je pa taka, da me je sram povedati kaka. Morda ste že slišali kdaj ime Jere Brinjke? No, vidite, ta kmetija je njena.

Silno se začudim, kako je to mogoče; Jera slovi slabo, tod okoli pa je vse tako krasno in marljivo podelano in napravljeno, kakor nikjer v obližju in tudi ne, če grem pol ure naprej.

Starec se smeje in pravi: To ni nič čudno — godi in nahaja se sploh tako. Katere dekle so najbolj pridne? Vlačuge. Sveta peta in tercijalka ni nobena za nič; vsak gospodar se je boji. Po dnevu dela mrha kakor konj, po noči pa se goni kakor k—la. Taka je tudi naša preljuba Jera. Od prvega pomladnega posla do zadnjega jesenskega je ona prva na nogah, zadnja v postelji, vidi vse, kakor bi imela sto oči, pazi na red doma in na polju in v vinogradu, je povsod sama zraven, ne verjame nič poslom, skrbi na enkrat za deset reči in razume vsako delo. Veste, zakaj ji je naraslo žito tako visoko? Podkurila mu je s tako mastnim gnojem, da ga noben kmet ne napravi takega; in ko bi videli še le vinograde! Tako bohotno ne poganja nikjer trta kakor na njenem. Ne gnoji grozdju samo s suho šaro, ki zda toliko kakor nič, ampak s takim govnom, da se za njim kar cedi in vleče. Taka je Brinjka pri delu, pri vinu in pri dedcih pa spet taka, da sem večkrat dejal: Zdaj zdaj se mora usuti

na nas ogenj z nebes, kar nekdaj na Sodomo in Gomoro. Nikdar ni ugnana, ni dolgo, kar si je vzela svojega ljubčka za hlapca pa je z njim mlatila na podu ječmen s tako močjo, veste, človek bi rekel, da razbija podnice oven, kakor zaganjajo z njim stebre v zemljo — naenkrat pa vse potihne, sosede pridejo gledat, se jim je že zdelo nekaj tacega in našle so ju tako, fej te bodi, da bi bilo treba zanesti kar precej prešiča v kako smrdljivo mlako in ju skopati prav do dobrega. Taka svetnica je moja soseda Jera!

Poznal sem tudi Brinjkino sestro Mico, prav pošteno krčmarico, stanujočo pod Kačjo ritjo. Z Jero ni hotela dosti občevati, še govorila ni rada o njej. Ko jo vprašam, če kaj pride k njej pit, mi pove, da je ni bilo že več ko tri leta, ali onidan je privršala k nam s celim krdelom pijanih bab. Hotele so poslati po godce in plesalce, a jaz jim rečem, ko to čutim, da nam je vino poteklo.

Druge babe me začno kleti in hrumé naprej; sestra se nekoliko pomudi; ker se je vino ni kmalu prijelo, se je moglo z njo pomenkovati. Jaz ji vržem pod nos pohujšljivo življenje in jo poprašam, kako za božjo voljo, da ne misli nikoli na Boga, večnost in pekel. Ona se mi smeje in me zavrne: Molči, Mica! vsaka reč ima svoj čas. Kadar se bom naveličala greha, boš že videla, kaj bo. V enem migljaju se bom poboljšala, da se boš kar čudila moji svetosti; neki notranji glas mi pravi, da bo treba kmalu slovo dati vasovanju in polki; za to, vidiš, moram pa vsaj ta kratki čas, ki mi še ostaja, zajemati življenje z veliko žlico. Danes ne grem domu in jutri tudi ne, pa če me bo silil kdo pojutrišnjem, se bom še tudi z njim stepla

ali pa ga objela, če bo lep. Z Bogom, Micika! Kaj ne, da boš zame kaj molila?

To reče in šine proč za babami. Kaj ne, da mi je govorila dosti neumno, pa sem, vidite, le vendar bila vesela, da sem slišala enkrat iz njenih ust besedo: poboljšanje. Bog jo razsvetli! Jaz, vem, da se bojim stokrat bolj za njeno dušo kakor ona sama. Bog sam si ga vedi, kaj smo se pregrešili, da nam je poslal v rodovino to nadlogo in sramoto.

Tisto leto so se ljudje popraševali več mesecev: Ti, ali pojdeš na Toplice poslušat misijonarje? Kaj pa ti? In tvoja žena? In sestra? Ali se popeljete z otroci? In tako dalje.

Gospod župnik topliški je oznanil natanko po celi okolici, kateri teden in kateri dan imajo začeti svoje pridige in druge pobožne vaje glasoviti očetje jezuiti. Ljudje so imeli čas, da se pripravijo. Ustanovljeni dan pride, po vseh cestah in stezah so se pomikali kakor o procesiji dolgi redi romarjev in romaric vsakega stanu in vsake dobe. Razloček je bil samo ta, da so se daljnji in bogatejši vozili, bližnji in siromaki pa potovali peš. Veliko stotin jih je prišlo po tri ure daleč, nekateri tudi po šest in celo po deset ur, obiskovalcem iz obližja se ni moglo pogoditi število, ker je vrelo od doma vse: Gospodarji in posli, starši in otroci, mladi in stari, zdravi in bolni, kdor je le gibati mogel, še dojenčke so matere vzele s seboj. Nabralo se je ljudstva več tisoč; to je bilo prvi dan in drugi in vsak dan do konca misije.

Med prvimi romarji sem korakal proti Toplicam tudi jaz; hitel sem zato, da si laglje najdem stanovanje. Gnala me je tje, da po pravici povem, zgolj

radovednost, ne pa pobožnost, še veliko manj pa vohunstvo in jeza na jezuite, da jih zasačim v kaki zmoti in jih ovajam potem po novinah. Za moj namen se mi ne zdi potrebno, popisovati vse slovesnosti in vaje, katerih priča in deležnik sem bil v Toplicah tri dni zaporedoma. Načrtal bom z malo besedami vtiske, katere je storil v meni in v vsem občinstvu prvi ogovor, ki sem ga slišal. Pridiga je bila pod vedrim nebom zunaj pred cerkvijo. Govornik stopi na vzvišeno mesto; bil je mož majhne postave in črnkastega obraza; reči moram, da vnanja podoba ni obetala sijajnega uspeha. Pričakovanje je bilo neizmerno, noben človek se ni ganil. nastala je taka tišina, da sem razločil dobro brenčanje vsake čebelice, vračajoče se v bližnji ulnjak. Pater spregovori z mehkim glasom. Ženske, stoječe krog mene, se zagledajo, zamaknejo, šepetajo in vzdihujejo: Oh, to je lepo, prijetno, kaj tacega še nisem slišala. Preden mine deset minut, se topi vsako srce, gori vsaka duša, igrajo solze v vsakem očesu. Izbral si je vzvišen predmet za razlaganje: Nevarnosti, ki prete nedolžnosti, namen življenja, pogled v večnost, milost in pravičnost božja. Jaz zatisnem oči, da me ne moti in raztresa okolica in udam se voljno čarobni sili in dražesti izvrstne pridige. Včasi se komaj sliši govornikov glas, kakor da pihlja tiha prijetna sapica, ali dobiva kmalu moč in mah in raste in se širi vedno više in dalje, dokler ne zabuči grozovit vihar in se razlega čez skupščino zaglušujoče grmenje jeznega Boga. Govor teče kakor šumljajoči studenec hitro in veselo skoz pisane trate in dalje kot šumeč, obilen potok, kot deroča, široka reka in se izliva v bobneče neskončno morje. Včasi se mi zdi, da vidim in poslušam katerega

izmed prvih apostelnov, ki so obračali narode ne z učenostjo in z bleskom posvetne modrosti, ampak s svetim navdušenjem za resnico, z zbujanjem človeške vesti in precej potem se mi vidi, da veje nad mano nebeški angelj z veselim naznanilom kraljestva božjega, čez nekoliko trenutkov pa se spremeni kraj in podoba: Z Izraelci stojim v puščavi pod goro Sinajsko in poslušam vsevladalca Jehovo.

Zdaj odprem zopet oči in se ozrem. Vse poslušalce vidim zrušene, skrušene, objokane, zdihujoče, ječeče, tresoče se in obupane. Pogled mi obstane na ženski, ki se valja v prahu deset korakov od mene. Ta iht, ta jok in stok mi je šel skozi ude in dušo. Mora biti težka grešnica, si mislim, ali ni ga greha tako črnega, da bi ga ne zbrisalo tako resnično, živo kesanje, kakor ga razodeva ta žena. Jaz jo gledam in opazujem, zdaj se nekoliko vskloni, da vidim obraz — in kdo more popisati moje začudenje in strmenje? Ta vpijoča, kesajoča se grešnica je — Jera Brinjka.

Ne morem tajiti, da me je odslej veliko manj zanašal in zamikal govor. Moja pozornost si je našla novo, enako zanimivo snov. Ali se je mar res izpolnila dobra slutnja sestre Mice? Zrem morda res v slovensko Magdaleno? Trpinčila me je neizrečeno radovednost, da sem čakal težko konca pridige. Ko mine, se prerinem skoz ljudstvo do nje. Vsi drugi so vstali, ona je še zmirom klečala in ležala na tleh, se trkala z obema rokama na prsi in kričala: Bog se usmili mojih hudobij, Bog odpusti meni ubogi, največji grešnici na svetu!

Valjala se je po zemlji tudi po tem, ko se je božja služba izvršila in so se ljudje že precej razšli, da

si poiščejo obeda. Ko vstane, se je komaj mogla premikati; s pripognjeno glavo in trepetaje, kakor da jo lomi mrzlica, je korakala počasno proti svojemu stanovanju.

Jaz stopim k njej in jo pozdravim. Ona me gleda čudno, kakor da me ne razume in ne pozna in gre brez odzdrava naprej. V hišo nisem hotel iti za njo, nadejal sem se najti kakega znanca, da mi raztolmači bolj natanko to spreobrnenje.

Tretji dan zapazim sestro Mico, ki mi začne vsa vesela kar sama pripovedovati, kako je z Jero: Oh, zdaj bom umrla desetkrat laglje, da sem to doživela. Bog je res milostljiv in dober. Na potu v Toplice ni kazala Jera še nič kesanja. V cerkvi sem jo že videla zamišljeno in po izpovedi je bila vsa pobita; ni se jej ljubilo ne jesti ne piti. Že tri dni ne uživa druzega kakor črn, suh kruh, vino, pravi, da se jej gnusi, tudi za posteljo ne mara, leži na trdih tleh, za zglavje ima kamen; moli in joka pa se neprenehoma; kogar koli vidi znanih, gre k njemu in ga prosi za zamero in za odpuščenje, da ga je pohujševala. Moja sestra, hvala bodi usmiljenemu Bogu! se je res poboljšala, oh, kako rada jo bom imela za naprej. In kar je govorila Mica, so potrdili v en glas vsi drugi sorodniki, sosedje in soseščani.

Krčmar, pri katerem sem ostal, je prav prijazen in zgovoren mož. Doživel je že marsikaj, dobrega in hudega, skušnje so ga naredile praktičnega in previdnega. Tudi on je poslušal pridige patrov jezuitov, ali ni delil občega mnenja, da so poslušalce iz temelja izpreobrnile. Majaje z glavo je zdihoval in govoril: E, kaj pomaga vse to! Dolenjci smo kmalu mehki, ali

kmalu spet trdi! Vsaka sapica nas meče; ko poneha sapa, stojimo pa spet po koncu kakor prej. Preveč smo lahkomišljeni, sami lahkoživčki in dobroživčki. Vsi ljudje so se jokali, kakor ste sami videli. Ko pridejo do vina, pa bodo tudi vsi pili in se ugreli in oživeli, nihče ne bo več mislil na nauke. Govorili bodo se ve: Oh, to so pridige! To so pridigarji! Ali živelo se bo tako tja naprej nemarno in zanikarno kakor do zdaj. Dolenjec je kakor uklet; ne more se znebiti nikoli svojih nesnag in garjev, naj ga pere in snaži kdo kolikor hoče, kmalu je spet ves garjev: stari lenuh, stari pijanec, stari babjek, stari nevošljivec. Da boste videli, da ne opravljam naših ljudi, vam bom povedal resnično prigodbo, ki mi hodi ravno zdaj na misel.

V Šentrupertu, če se ne motim, so imeli za fajmoštra jako bogoslužnega moža, gospoda Kramarja. Gospod so ljudem pridigali in jih učili več let. Ko zapazijo, da jih ne morejo nič poboljšati, si izmislijo nekaj posebnega, češ če to ne pomore, je zastonj ves trud s trdovratniki. Nabrali so poln koš mrtvaških kosti in pridejo s košem na prižnico. Ljudje gledajo in se čudijo. Gospod pa pravijo: Ker se pišem za Kramarja, sem vam prinesel krame; razkazal vam jo bom. In vzeli so v roko mrtvaško glavo in roko in druge kosti in so govorili tako ginljivo, kako ničen je ta svet in vsa njegova lepota, bogatija in modrost in dokazovali resnico svojih besed tako s prepričanjem s temi kostmi, da se je po cerkvi razlegalo jokanje in rjovenje in so ljudje padali na kolena in se trkali na prsi in omedlevali od strahu smrti in božje sodbe. Vsak človek je rekel: Zdaj se ljudje res kesajo, se bodo res poboljšali. Po vsej deželi je šla govorica o tej presunljivi pridigi.

Nekaj dni so morda mislili poslušalci na minljivost sveta in na večnost, ali dolgo ni trajalo to kesanje. Ljudje so bili stari grešniki, izpremenil se ni nobeden ne toliko, kar je za nohtom črnega. Sčasoma so začeli nekateri gospodu še zabavljati: Naš far nori, nosi kosti v cerkev, kdo je še kaj takega slišal, kaže in ponuja človeško glavo za kramo. Ko bi to škof zvedel, bi mu že povedal, da je cerkev za kaj druzega, ne pa za take burke in komedije.

Tako, vidite, so govorili nesramni jeziki. Če ni poboljšal gospod Kramar svojih poslušalcev s takimi dokazi, tudi ne bodo ti jezuiti svojih, naj si bodo njihove pridige lepe, kolikor hočejo. Nas se je treba lotiti s hujšim orožjem, morajo nas tepsti najstrašnejše božje šibe, sicer ne verjamemo in ne poslušamo. Jako se bojim, da nam te šibe ne bodo več dolgo prizanašale.

Krčmarjeve besede mi prikličejo v spomin jezuitske misije na Hrvaškem. Prišli so v Zagreb in druga mesta pridigarji, po celi Evropi glasoviti, med njimi pater Klinkowström. Pregrešni Zagreb se je stresel ob njihovih ognjevitih govorih, pustil je krčme in veselice, hodil k izpovedi in svetemu obhajilu, človek ga ni več spoznal. Čez pol leta pridem tja in ne najdem ne sledu več temu poboljšanju. Zagreb je bil stari grešnik. Spominjaje se misijonarjev, so se ljudje zabavljivo smejali in skoraj sramovali takratne pobožnosti. Mislim si: Kaj, ko bi moj krčmar prav imel?

Tretji dan popoldne grem proti domu in pred mano in za mano je šlo brez števila drugih romarjev in romaric. Vse krčme na potu so gomazele pivcev, iz vsake je donel vrišč in petje, v eni slišim tudi

veselo godbo. Iz radovednosti stopim vanjo in si dam prinesti merico vina. Pil sem ga v veži, ker so bile vse izbe prenapolnjene. Skozi odprta vrata pogledam v hišo, sredi pijanih gostov vidim sedeti — Jero Brinjko, topliško spokornico! Obraz ji je gorel od vročine in vina, smejala se je na vse grlo, trkala z vsem omizjem, objemala fanta na desni in fanta na levi in se dala objemati njima in vsakemu. Godba je bila potihnila, pa jo slišim glasno govoriti: „Bratci moji! V Toplicah smo se namolili in najokali, čas je, da se oddahnemo od trpljenja. Kdor ni z nami vesel, naj se pobere! Pijmo ga, pijmo — dokler živimo! Godec Tonček! Trkni! Kaj se držiš tako kislo, po topliško! Veseli se, saj me boš spremil domu. Odmaknite se malo, zdaj se bova zavrtela midva s Tončkom!“

Godec jo prime, zasuče in ji začne igrati s harmoniko za hrbtom. Gledati dalje te orgije se mi je gnusilo. Slovenska Magdalena se je hitro izpremenila v staro Dolenjko Brinjko. Kakor da ji je žal in se hoče odškodovati za kratko poboljšanje, je živela odslej nekaj časa še bolj razuzdano nego prej. Sestra Mica je obupala o njej in je neče več poznati.

Na neki hiši mirnske fare sem videl prekrasno podobo svetega Florijana. Vsak človek je obstal in se čudil umetnosti kmečkega slikarja, ali marsikateri je rekel: Škoda za delo! Streha ni molela skoraj nič čez steno; če je šel dež le količkaj po vetru, je moral škropiti podobo. Ko pridem čez nekaj tednov spet do tiste hiše, je bil sv. Florijan že čudno izšaran. Eno oko mu je izteklo, nos se je podaljšal čez brado. Ko pridem v tretje, je bila vsa podoba tako zmazana, da se ni moglo več razločiti, kaj je. S to lepo sliko dele

usodo jezuitske misije. Oprávljali so jih razun Toplic še na mnogih drugih mestih. Od konca niso mogli ljudje prehvaliti teh odličnih izpovednikov in govornikov. Sčasoma začno igrati žilice satire, dvombe in suma. Čule so se semtertja besede: Kaj neki hodijo k nam ti črni možje? Mislijo, da so Bog ve kako učeni, pa nam niso vedeli povedati nič takega, česar ne bi bili slišali od svojih domačih duhovnov.

Drugi so čenčali: Strašno denarja mora priti skupaj za dar, kadar so te misije. Bog si ga vedi, kdo ga pobere, morebiti ravno jezuiti in da za to okoli hodijo. Nekateri so blebetali tudi to, da hočejo pokazati, koliko bolje znajo pridigati mimo naših mašnikov in s tem upajo, da si bodo dobili od škofa najboljše fare in službe. Posebno močno pa se je kvasilo in ugibalo, da pridigajo tako krasno zato, da se ljudje jokajo, njim je mar samo za jok, ne za naše spokorjenje, vse je le baharija, češ takih ni nikjer več, ki bi navlekli škafa solz iz oči, kakor ga mi, če le zinemo.

V Trebnjem sem slišal fante, ko so se pred cerkvijo pogovarjali, da ne sme nihče jokati: Naj pater vpije in se napenja, kolikor hoče; treba mu je pokazati, da nismo babe; boste že videli, kako se bo jezil na nas, da se ne cmerimo! Pa naj se le, mi se mu bomo pa smejali.

Kolikor sem mogel izvedeti, so ostale jezuitske misije povsod brez zaželjenega ploda: poboljšanja. Zakrivila je to nekoliko slaba odreja, nekoliko zabavljivi in nezaupni duh naših Dolenjcev, največ pa vseobča slabost človeške volje.

Pri mrliču.

Ne daleč od Bršlina je umrla gospodinja premožne in trdne hiše. S svojo rodovino je popila pri nas marsikak polič, imeli smo jo vsi radi, ker je bila jako dobrovoljna žena. Ko se naredi noč, jo grem kropit. Kdor pozna gorenjsko stran, ve, kako resno, žalostno in tiho je pri mrliču. Sosedje in znanci dohajajo, ga škrope z blagoslovljeno vodo, molijo nekoliko očenašev, prašajo, kdaj bo pogreb, k večjemu če govore še dve, tri besede o bolezni rajnega in poškropivši ga še enkrat, mirno odhajajo proti domu. Ob enajstih zvečer, in včasi še prej, potihne vse, pri mrliču sedi edina čuvarica vso noč do ranega jutra. In če tudi čuje s to žensko še kaka starka, ne pogovarjata se druzega kakor samo svete reči, ali pa molita in si bereta iz kakih pobožnih bukev.

Zdaj poglejmo, kake čudne šege pa so si nasnovali za take prilike naši dolenjski bratje. Imel sem še kakih petdeset korakov do hiše, ko že slišim glasen pomenek, hrup, in vmes celo smeh in žvenk stekla. To se mi niso zdela znamenja otožnosti, ampak veselice. Že sem jel dvomiti o Marijanini smrti. Ali ko

stopim skozi vrata, jo zagledam na mrtvaškem odru. Svetilo ji je šest velikih voščenic in nanjo so djali najlepšo obleko, ki jo je nosila na dan svoje svatbe. Na vsaki strani odra je stala dolga miza, okoli obeh je sedelo vse polno deklet in fantov, ki so igrali in pili, in mislili in govorili o vsaki drugi reči, samo ne o smrti in o tem, kar je z njo v zvezi. Na vsaki mizi je stalo po dvoje bokalov vina in je slonel na koncu sodček, držeč kakih deset bokalov, da ni treba hoditi neprenehoma v klet.

Miru ni bilo nikoli ne za eno, ne za drugo mizo. Vsake pol ure jih je nekoliko odhajalo, nekoliko novih pa dohajalo. Prihodniki so postajali kaki dve minuti pred odrom, križali se, škropili pokojnico in jo ogledovali, če se je kaj zelo izpremenila. Če ravno so te dve minuti molčali, bi bil človek stavil lahko glavo, da ni zmolil za njo nobeden ne očenaša.

Precej ko pridem, pokliče Marijanina sestra Lojzika deklo, da prinese polič boljšega vina. Pokojnico poškropim in ostanem nekaj minut pri njej. Ko storim križ, mi ponudi Lojzika prinešeno vino. S trdo besedo ji rečem, da se mi gnusi piti pri mrliču, da je to sramotna razvada.

Sosed Andrej me sliši in pravi: Gospod, zakaj? Vidite, kadar se zbere društvo, je žalostno brez vina, najbolj dolgčas pa pri mrliču. Če bi mu mogli povrniti življenje s tem, da ne bi pri njem pili, bodite prepričani, da nihče ne bi pokusil ne kaplje. Marijana je bila poštena, bogoljubna ženska, Bog ji daj večno izveličanje; otrokom bo velika škoda in tudi nam sosedom je prav žal za njo, vsi smo jo imeli radi in jo spoštovali. Ali Bog je tako hotel, da je morala umreti, naša dolžnost je, za njo moliti in nocoj pri nji čuti.

Zaspanec odganjamo z vinom in mladina s kako igro. Bog varuj, da bi pil kdo iz slabe misli, zato, da bi se napil ali veselil. Vino nam služi le v ta namen, da ne zadremljemo in ne zaspimo in za nič druzega. Jokalo se je dosti in se bo še jokalo; žalujemo mi vsi, ne le domača hiša; naj se vam ne gnusi naše vino; teta vam ga je ponudila zato, da ste prišli k nam in se bodete z nami nekoliko pomudili.

Lojzika vidi, da me to dokazovanje ni preverilo, pa me začne nagovarjati tudi sama: Popijte ga vsaj eno kupico, če ne več. Boter Andrej govori resnico; mi bi radi z vinom samo dobrim ljudem postregli, ne pa Boga žalili. Pri nas je že tako, da se brez vina ne vrši nobena reč. Res, da se pije pri mrliču, ali vino je božji dar, v njem ni greha, greh je le v človeku, če uživa brez mere ta dar. Midve z Marijano sva se imeli gotovo radi, jaz vam ne bi nikoli ponujala vina, če bi mi očitala vest, da delam kako nečast rajni ali pa Bogu. Saj sem za božjo voljo tudi kristijana in upam v božjo milost in nebeški raj. Cerkev je še bolj svet kraj kakor ta hiša in maša svetejše opravilo kakor ležanje kakega mrliča na odru in vendar se rabi vino v cerkvi in pri sveti maši.

Vi mislite, kjer se žaluje, naj se ne pijančuje, to tudi jaz mislim in res je strašno grdo, če se ga kdo navleče pri mrtvem človeku. Take grdobije se godi dosti, to vem sama, ali takemu grešniku ne bo prizanesla božja roka. V greh ne silimo z vinom nikogar. Dati ga moramo, sicer bi nas ljudje obrekovali in nam naredili še kako škodo.

Pripetilo se je že večkrat, da pri hiši ni bilo ne vina ne denarja in gospodar je dejal: Ne morem po-

magati, morali bodo čuti pri nas brez pijače. Fantje čakajo in čakajo, vina ni, pa se razjeze, nekateri gredo podirat drva pred hišo, drugi iznašat sklede, lonce, kablice in drugo posodo in jih razmetavat semtertje po polju, nekateri pa primejo voz in ga vlečejo tja za vas ali pa odvežejo še živino in jo poženo na plan. Tega ne delajo vsi, seve, in tudi ne vselej in vsakemu, ali v nevarnosti bi vendar bili, ko bi jim ne dali vina.

Šlo ga bo, vem, da več ko vedro, morebiti tudi dva, ali hiša bo vsaj imela mir in nas tudi nihče ne bo mogel objedati. Če se kdo upijani, bo nosil greh sam, ne pa mi, ker ga ne ponujamo; pije ga vsak po svoji volji, je že taka navada; ne vpraša prej nas, ali ga sme še piti ali ne. Vidite, tako je to. Kar je čez mero, ni dobro; čez mero ne smemo piti, pa tudi ne žalovati. Če mi umre človek, ki ga imam rada, me boli srce samo, ni se mi treba siliti na žalost. Ali moramo se premagovati, vdati v božjo voljo, prehudo žalost tolažiti in krotiti. Kdor je mrtev, je mrtev po božji volji, mi ne smemo godrnjati in preveč tuliti zaradi tega, ker bi Boga žalili.

Vidite, mi smo ostali živi in živimo tudi po božji volji, prevelika žalost pa jemlje zdravje in če bi dolgo ne prenehala, tudi življenje. Bog je ustvaril vino za več reči, ali slišala sem že od pametnih gospodov, da nam ga je dal tudi za tolažbo v srčnih bridkostih. In katera bridkost more deti dobremu človeku huje kakor smrt kakega prijatelja? Gotovo nobena. In zato se ne sme zameriti ljudem in misliti slabo, če popijejo pri mrliču kako kupico. Povedala vam bom neko resnično prigodbo, pa boste videli, da Bog ne ljubi velikega žalovanja, če kdo umre.

Bila je mati in ta mati je imela samo enega otroka. Komaj je imel leto, ji zboli in umrje. Mati je jokala noč in dan, ni mogla ne jesti ne piti. Jokala je tako dolgo, da so ji lica obledela in je shujšala, da je ni bilo druzega kakor kost in koža. In gotovo bi bila od žalosti tudi umrla. Bog pa se je usmili, pošlje ji otroka nazaj. Ali lice ni bilo več belo in rdeče, ampak bledo kakor njeno in stal je pred njo v mokri srajčki in se ves tresel od slabosti in bolečin. Mati zavpije: Za božjo voljo, kaj pa ti je, moj ljubček? In otrok izpregovori: Moji nadlogi ste vi krivi; čemu tako žalujete in se togotite na božjo voljo? Vašo žalost moram trpeti tudi jaz in srajčko mi močite neprenehoma s svojimi solzami. In mati je izprevidela svojo krivico in je nehala žalovati in jokati. Otrok se ji prikaže v drugič: Na glavi je nosil zelen venec, obraz in obleka sta se mu svetila kakor solnce. In mati je spoznala, da ji je Bog greh odpustil in je njen otrok v nebesih. Zdaj, mislim, nas ne boste sodili tako ostro in boste tudi pili, kolikor se vam bo zljubilo.

Tudi ta spretna sofistika mi ni mogla utolažiti nejevolje in me prepričati. To videča me ne nadleguje Lojzika nič več z vinom; moj polič popije boter Andrej. Oči se mi obračajo na igralce. Za eno mizo so vlekli „župana“ ali špano po gorenjsko, za drugo so dekleta imela neko meni neznano igro za orehe in lešnike, proti sredi mize so se nekateri partali in na koncu so se štirje brambovci kvartali. Razun kvartalcev so se ostali svojih iger menda že naveličali, čimdalje bolj pogostoma se je slišal klic: Pustimo to! Alo, rihtarja bit, rihtarja! In kmalu so vsi po koncu, vsak spravi svoj dobiček v žep, špane se izbrišejo, z navdušenjem

se loti društvo „rihtarja“, le kvartopirci sede še za svojo mizo zamaknjeni v kratkočasne listke.

V hišo pride najmlajša hči rajne Marijane, triletna Rezika. Ona še ni razumela in čutila težke izgube sladke mamice. Ali nekak nemir je obhajal tudi njo. Zdi se ji, da leži mati predolgo. Obesivši se teti Lojziki za vrat, začne prositi: Oh, tetka pojdite no zdaj vi budit mamo! Jožek pravi, da spe, pa sem popoldne že dvakrat prišla k njim in jih malo pocukala, pa se niso zbudili, pa sem mislila da se nočejo nalašč oglasiti, da so kaj hudi, pa sem pristavila stol in sem jih začela božati, pa sem rekla: Kaj ne, mama, da me imate radi, jaz vas imam tudi rada, pa vam ne bom več ubila piskrčka. Mama pa spet niso nič rekli; nisem jih mogla spraviti na noge, morebiti leže zato tako dolgo, ker so danes tako lepi, še lepši kakor v nedeljo. Tetka, kaj ne, da jih boste predramili vi?

Teta tolaži ubogo dete: Rezika! mama so v nebesih, prosijo bogka za te, mami je pri bogku bolje kakor nam tukaj, imajo vse, kar hočejo.

„Tudi pupe?“ — Tudi. — „Tudi pape?“ — Tudi. „Tudi štruklje?“ — Tudi, če jih hočejo. — „Tudi potvico in grozdje?“ — Seveda tudi. — „Ali bodo prinesli tudi meni kaj potvice in grozdja?“

Mame ne bo nazaj; kadar umrješ, pojdeš ti k njim, pa boš imela pri njih, kar boš hotela. „Oh, naj no umrjem precej, rada bi jedla potvice in grozdja, tako sem lačna.“

Teta gre k mizi, vzame kupico in jo da Reziki. Otrok jo nagne in izpije. Kmalu začne dremati in dekla ga odnese v posteljo. V hišo pridejo sin in starejši hčeri Marijanini. Vsi trije jokajo glasno. Iz bližnje

kamrice pogleda stric Boštjan. Pil ga je za se in že veliko čez potrebo. Jokajočim otrokom čenča: Prav je tako, že prav, da jokate. Mater mora vsak človek ljubiti. Ko so umrli moja mati, sem tudi jaz jokal, pa ne zmirom; in tudi vam se ne bo ljubilo zmirom. Se boste že spet veselili, kakor sem se jaz. Danes je jok in stok, danes leto bomo imeli pa morebiti uk in ples. Moj brat ne bo tako ostal, ne. Dobili boste pisano mater. Kaj me gledate? Saj vas ne bo požrla. Jaz pravim, moj brat se bo ženil, moj brat, vaš oče, se tudi mora ženiti in takrat se bomo vrtili in vriskali, da bo letelo kar skozi ušesa.

Teta Lojza ustavi pijanca z ostro besedo in mu veli, naj se pobere spat. Boštjan renči: Če je taka, pa pojdem, seve, v tuji hiši ne smem nič ukazovati. Naj bo! Piši me v uho, baba, toda polič ga nesem s sabo.

Avša odide s poličem na mrvo. V hišo pridere cel kup otrok iz soseščine. Nekateri se spravijo h kruhu, večina pa k vinu in ko bi trenil, izpraznijo paglavci bokal. Zdaj začno vpiti: Slepe miši, slepe miši!

Lojza se razjezi: Ne kričite kakor žganjarji, ali ne vidite, da bijejo tukaj rihtarja? Kako boste lovili slepe miši v hiši? Spravite se v kamro in jo zaprite za seboj!

Otroci butijo tja.

Lojza stopi k meni: Veste, te igre se bojim pri mrliču kakor živega vraga. Moram vam povedati, kaj se je zgodilo nedavnaj tam za Savo. Pri mrliču so čuli hlapci in dekle in so pili, kakor je navada in so tudi igrali to pa to, na zadnje si izmislijo slepega

miša. Ta igra je dosti neumna, kaj ne? Ali mladina jo ima včasi rada, veste zato, ker je prilika, da se cuka in trga z babami. Ne bom rekla, da so tisti za Savo kaj slabega mislili ali delali, pri mrliču se boji takega greha vsak. Samo to vem, da so se igrali slepega miša. Prvi je lovil mlad fant, velik ponočnjak. Zato jih je tudi Bog kaznil in tako, da je groza slišati! Ko mu zavežejo oči, začne, kakor je navada, loviti. Če sliši kak ropot ali smeh, brž skoči tje, ali fantje in dekleta se mu umičejo, se plazijo in begajo semtertje, nekateri se mu tudi približajo in ga sujejo in ščipljejo. Tako so ga dražili, on pa je hlastal okoli sebe in se zaletaval sem in tam — vse zastonj. Fant se ujezi, neče več postajati in poslušati šuma in smeha, ker vse nič ne pomaga. In srdit začne dirjati na vse strani in grabi in grabi in nazadnje ga zgrabi za roko. Ali pa veste, koga? Mrtvega, ki je ležal na parah.

In mrlič se vzdigne in pravi: Dobro, ti si me ujel, zdaj si bom pa zavezal jaz oči in vas lovil. Ali že zanaprej vam moram povedati, da sem gorak. Kdor bo vščipnil mene, se bo opekel in kogar bom prijel jaz, ga tudi ne bo tresla mrzlica. Na svetu sem odiral reveže in prisegal po krivem, da jih nisem. Pred ono sodbo se ni mogoče izgovarjati; pri vas je lahko, se dela: laži — maži! Pa je krivica kmalu ravna. Tam mi ni pomogel nič moj: laži — maži! Djali so me v kotel. Prav hvaležen sem vam, da ste me priklicali nazaj v življenje. Zdaj sem še poln isker, sčasoma se bom morda ohladil.

In pogubljeni mrlič si preveže oči, tisti hip začne robec goreti. Mrlič zagrabi kos platna, ki je ležal na

postelji in pravi: Ta bo držal, ukraden je. S tem platnom zakrije oči in platno res ni zgorelo. Zdaj začne loviti. Igralci šinejo proti vratom, precej ko je vstal, so mislili pobegniti, ali vrata so bila trdo zaklenjena. Zdaj začno bežati semtertje, rjoveti, klicati ljudi na pomoč. Ljudje so stali na cesti, ali kriča ni slišal nobeden. Čudna in strašna igra se je vršila v zaprti hiši. Kakor zdivjani so butali čuvarji semtertje in mrlič za njimi. Nekaterega je zgrabil za lase in lasje so kar zacvrli in odgoreli do kože. Nekaterega se je komaj dotaknil z enim prstom, pa mu je natekel mehur, dobro pest debel in je začutil po vsem životu vročino, kakor da ga je kdo porinil v razbeljeno peč. Fanta, ki ga je bil ujel, je prijel za uho in uho se je speklo precej. Ko je fant odskočil, je ostala pečenka mrliču v roki.

In tako je vsak dobil kako znamenje, razun enega. Ta za to ne, ker je bil nedolžen in se je priporočal vsak dan devici Mariji. Podobo matere božje je nosil zmirom za vratom. In tako se mu ni mogla prigoditi nobena nesreča. Mrlič plane proti temu fantičku in ga ujame za vrat. Ali — poslušajte čudo! tisti hip se zopet zruši mrlič mrtev na tla; bil se je dotaknil svete podobe in podoba je njega ubila, nedolžnega fantička pa rešila, da ni čutil ne bolečine ne vročine. Odkar sem zvedela to prigodbo, se vselej stresem od groze in straha, kadar hočejo čuvarji loviti slepega miša.

Rihtarja so bili z velikim hrupom in smehom, nekateri igralci so bili že vinjeni in so začeli govoriti zabavljivo in razžaljivo. Slišali so se nečedni priimki, kletve in grožnje. Dva sta hotela oba sedeti v kotu, pa sta vpila in se suvala semtertje. „Kot je moj, izbral sem si ga

prej kakor ti, razcapanec kovaški!“ — Ti pijani pankrt ti! Ti bom že pokazal razcapanca! Tvoj kot ne bo tukaj v hiši, ampak na gnoju.

Začneta se tepsti, razcapanec vrže pankrta izza mize proti odru, da se mrlič strese. Vsa družba skoči na pretepalca, oba sta morala tisti hip zapustiti hišo. Ta nered prestraši čuvarje, da odnehajo od rihtarja in se pogovarjajo nekaj časa prav spodobno in tudi o svetih rečeh. Cestnik Gašpar vzame s police „življenje svetnikov“ in bere nekoliko legend. Vsi ga poslušajo z največjo pazljivostjo in se pomenkujejo potem o branih povestih tako resno in v čistem krščanskem duhu, da sem kar zijal in strmel in se mi je vrtilo po glavi, ko sem primerjal to ponašanje s prejšnjim. Nisem vedel, kaj bi si mislil o teh čudnih ljudeh.

Dekleta so pela tudi gotovo celo uro mnogo pobožnih pesem s prav tihim brenčečim glasom, da se ni moglo slišati na cesto. Po petju čuvarji vstanejo in obstopijo oder, fantje skupaj, dekleta skupaj in molijo pet očenašev za dušo rajne Marijane. Nazadnje bere zanjo deklica nekoliko molitev tudi iz bukev. Tej pobožnosti se je neizrečeno veselila stara Lojza in kar solze jo oblijejo, ko ji prinese fant goldinar in pravi: Nate teta! To le smo zbrali čuvarji in čuvarice med seboj za črno mašo, da se bere za izveličanje vaše sestre.

Lojzo vprašam, če so take bogoslužne reči sploh navadne, kadar se čuje pri mrliču? „O kaj še! večjidel samo pijo in igrajo. Nas pa Bog še ni popolnoma zapustil, tod okoli živi še nekaj poštenih fantov in bogaboječih deklet, ki radi molijo. Sem že stara, ali videla sem komaj desetkrat, da so pri mrliču brali in molili.

Zdaj začno popisovati življenje pokojničino in naštevati nje brezštevilne lepe lastnosti in čednosti. Vsak je vedel kaj dobrega, kar je bilo drugim še neznano; v vsem društvu se ni nahajal nobeden, da mu ne bi bila podelila kak dar ali mu postregla in pomogla na kak drug način. Take dobrote so bile nekaterim prvi spomini iz otročjih let. Čuvar Janez je pravil, da pri njem doma niso imeli takrat vrta, pa so se mu strašno cedile sline, ko je videl druge jesti jabolka ali češplje; dostikrat je bridko jokal zaradi svojega pomanjkanja. Enkrat ga sliši Marijana, pa se ji smili in dovoli mu, da sme priti vsako jutro na njen vrt in pobrati vse, kar se naleti po noči. Takrat je imel ravno prve hlačice in še se spominja, kako grdo si jih je zamazal s tem sadjem.

Čuvar Tone je imel kakih pet let, ko je po nesreči zadavil domačo ovco. Bal se je strašno očetove šibe, jokaje je bežal od doma. Marijana ga vpraša, kaj mu je in ko izve, ga tolaži, da bo že ona govorila zanj. Oče pride iz mesta srdit kakor vselej, kadar je imel opraviti s sodbo ali davkarijo. Pametna žena počaka, dokler se ta jeza nekoliko ne ohladi, potem gre k njemu, ga prosi, da naj prizanese otroku, ki ni storil kvara nalašč, če pa že ne more nikakor pozabiti ovce, mu jo bo pa ona plačala, ker se ji Tonček smili. To se ve, da se je dal stari kmalu umiriti.

Taki pripetljaji so sicer nevažni za druge, ali se jih spominja sladko in hvaležno tisti, ki jih je doživel. Tako se mladina načasti in nahvali svoje dobre matere Marijane in čuti iz nova strašno žejo. Lahko se reče, da je kupica okoli ne šla, ampak letela. Kjer je toliko

pivcev, se kmalu izvrne nekoliko bokalov. Lojza jim je bila prinesla iz kleti „boljšega.“

Zdaj se začne zahtevati zopet igra. Ali kaka? „Ženitev! ženitev!“ je donelo kakor iz enega grla. Z veselim šumom se posedajo krog mize, na eni strani fantje, na drugi dekleta. „Ženitev“ je zares jako prijetna in kratkočasna igra. Na kaki svatbi bi gotovo delala veliko veselje ne le igralcem, ampak tudi gledalcem, ob takih prilikah ne bi imela v sebi tudi prav nič nespodobnega, ali pri mrliču!!!

Resna Lojza začne godrnjati. Čuvar Tone jo tolaži: Teta, ne jezite se! Kaj niste igrali vi nikoli „ženitve“? O, jaz bi stavil, da jo je tudi vaša rajna sestra, Bog ji daj svoj mir in raj! Kakor je ni igrala ona nikomur na sramoto, ne delamo jej tudi mi ne tega. Tudi mi vemo dobro, da se slabo ujema smrt in ženitev. Ali pri nas je taka navada, da se ne čuje nikjer brez „ženitve“. In saj si ne misli nihče nič hudega! Ne ženimo se zares, to je le podoba in šala, odpustljiv greh. Če pravimo: hudir, zlod, šentaj! tudi kolnemo, ali težko s tem gotovo ne grešimo, ker izgovarjamo samo nespodobne besede brez želje, da bi koga hudir vzel, in brez misli, da je kdo sam hudir. Taka je tudi s to igro, ala začnimo!

Lojza prisede k meni in mi toži in pripoveduje: Ni mogoče, odvaditi jih te igre. Če nič druzega, vsaj „ženitev“ mora biti pri mrliču. Nikomur se to ne zdi prav in spodobno in vendar igrajo vsi. Ali, vidite, to je pa res, da se ta grdobija ne sme očitati samo sedanji mladini; ko sem imela deset let, se prav dobro spominjam, da se je „ženilo“ tudi že povsod pri mrliču. Še hujše pa se je grešilo v mestu. V mestu so igrali,

veste, nekak „felder“ (Pfänderspiel), pa so se fantje in dekleta še kuševali. Strašno je grmelo s prižnice zoper to nesnago in slišim, da se obnašajo meščani zdaj veliko pošteneje pri mrliču kakor kmetje, da malokje še igrajo kaj in pijo.

Prišla mi je na misel uboga Katra, prijateljica moje matere. Tudi Katra je enkrat čula in so naredili tudi tako ženitev kakor zdaj pri nas. Dobila je za ženina sosedovega Grega. Grega je dejal Katri: Kaj, ko bi pomenilo to kaj resnice? Veš, jaz te imam prav iz srca rad, zakaj bi se midva res ne vzela? To ji je rekel se ve tako, da niso drugi nič slišali. Deklino je pa lahko zmotiti s takimi besedami in Katra mu je rekla: Jaz sem zadovoljna. Če me hočeš vzeti, bom pa tvoja. In še tisto noč ji je dal prstan, pri mrliču. Tako sta se zaročila in nista pomislila, da ju Bog ne more blagosloviti. Starši se niso upirali nič, ne njeni, ne njegovi. In tako sta postala mož in žena. Ali nobena reč se jima ni hotela posrečiti. Če sta kaj kupila ali prodala, vse je bilo v izgubo in na škodo. Karkoli je vsejal Grega, ni rodilo nič, prav nič; če pa je vsejal njegov hlapec, pa vse prav lepo kakor drugim. Ljudje so opazili, da od tiste noči tudi nista bila več tako rdeča kakor prej, ampak bleda kakor mrlič. Čez leto Katra rodi, ali otrok je bil mrtev. Grega je šel nekam na Hrvaško in tam sredi polja ga je ubila strela. To je strašna smrt! Človek se ne utegne skesati grehov, pa nekateri ljudje še pravijo, da ubije strela ne le truplo, ampak tudi dušo.

Katra je kar omedlela, ko je to izvedela. Popolnoma se tudi ni ozdravila nikoli več. Imela je vero, da jo tepe Bog tako grozovito samo za to, ker se je

zaročila pri mrliču, iz take ženitve da ni moglo priti nič drugega, kakor nesreča in smrt. Če je gledala dalj časa kakega človeka, se ji je zdelo, kakor da je podoben tistemu mrliču, še moja mati so se ji zdeli podobni in tako vsak. Zato se je začela tresti kakor mrzlična, če je govorila s kom le četrt ure. Na zadnje ni smela videti še drevesa ne in nobene reči, vse jo je spominjalo mrliča. In revi se je začelo mešati v glavi in je blodila po vasi od hiše do hiše in kadar je ugledala človeka, je zbežala in kričala: Pomagajte, mrlič, mrlič! Čez tri leta je umrla.

To prigodbo vedo vsi fantje in dekleta, ki se tam „ženijo“ in jih vendar ni nič strah. Tudi jaz sem igrala to nespodobnost, ali odkar vem, kako je bilo s Katro, nikdar več ne. Mladina se tolaži, češ, saj se ne ženimo zares; ali Bog bi vzel lahko tudi šalo za resnico. Toda ljudem se zastonj pridiga, dokler ne izkusijo, ne verjamejo.

Ženitev se je vršila dolgo, več ko dve uri. Med igro se je tudi še sicer šalilo in smejalo. Kupica je marljivo romala okoli mize ali pa tudi čez mizo od ženina do neveste. Na svatbi že tako ne sme manjkati vina. Tako se je igralo in pijančevalo do belega dne. Ko se razidejo, ni mislil noben čuvar, nobena čuvarica, koliko sramoto so delali skoraj vso noč spoštovani pokojnici in sebi. — —

Če kdo vpraša, kdo je kriv tej strašanski surovosti, se mora odgovoriti, da slaba odreja. Kdo pa taki odreji? To, prosim bralce, naj uganejo sami.

Dušica.

Vsako mesto ima svoje postopače in postavače. Brez njih ni bilo, odkar stoji, niti Novomesto. Pravi postopači so rojeni meščani; hodili so nekoliko v šolo, naučili so se nemško, izurili se za silo v kakem rokodelstvu, v kaki obrtniji ali v mali trgovini; ni dvombe, da bi si lahko sami služili svoj kruh, ali si ga nečejo, ker jim delo smrdi in jih hranijo predobri roditelji ali kaka druga žlahta. Ne trdim, da se le potepajo; včasi primejo za posel in kažejo pridne roke in bistro glavo, ali se vsake reči hitro naveličajo; stanovitnosti in resnosti ne poznajo. Zgodi se malokdaj, da bi delali ves teden. Navadno mislijo le na kratkočasnice. Glavne veselice si napravljajo tovarišije teh bratcev v nedeljo popoldne, po letu najrajši kje zunaj mesta. Tu se zapravi najprej zaslužek, če ga je kaj, večidel pa se troši materni denar, ki se dobi včasi z medeno prošnjo in z lažnjivim izgovorom, včasi pa se tudi vzame, kjer in kakor se more. Za druge ljudi bi se reklo, da kradejo, ali tem mestnim gospodom seveda se ne sme očitati taka grdobija. Dostikrat se pripeti, da premore kaj grošev le ta ali ta, drugim se vije v žepu neprilična

kača. Ta zadrga pa ne moti zabave čisto nič. Kdor ima, deli s prijatelji, ker se lahko zanese, da se bo drugikrat pomoglo zopet njemu, kadar ga prime enaka stiska. Kadar zavlada praznina v vseh mošnjah, ne dela ni to nobene preglavice; krčmar ve, da imajo starši hišo in še marsikaj druzega in da plačujejo za sinovi dolge, dasiravno nekoliko godrnjajo; zato se ne obotavlja dosti in daje vino tudi na upanje. Mesto desetih bokalov jih napiše špekulativna kreda dvanajst, včasi nemara še petnajst in tako zapravljanje veselih bratcev ne dela krčmi nobene izgube, ampak celo dobiček. Krčmar se lahko zanaša, da pivci niso šteli bokalov in mu tedaj ne bodo ovrgli rejenih računov.

Presneta nedelja je naredila vsem grozno težko glavo; treba je iskati zdravila in kje bi se dobilo izdatneje, nego — v krčmi? Použije se košček mesa s hrenom, pladenj kislih jeter, porcija hudega guljaša; če se doda še nekoliko meric vina ali vrčkov piva, ni dvombe, da se bo želodec popravil. Zdaj, hvala Bogu, je odleglo; bratci sede tako prijetno skupaj, se pogovarjajo in šalijo tako duhovito, da bi bilo prežalostno, ko bi se ločili in odrinili po filistrovski šegi domu. Ali tega se ni bati, kaj takega ne pride nikomur na misel; brez posebnega dogovora se strinjajo vse misli v ta namen, da se ostane in pije.

Srečno jim mine tudi ponedeljek. Postopači so v tem podobni rokodelskim pomočnikom, ki dodajejo veselim nedeljam kaj radi še modri ponedeljek; ali dalje ta sorodnost ne sega. Postopači se ne drže natančno tega reda; napravljajo si dobro voljo tudi sredi tedna, ne zaničujejo, če je družba in denar, niti petka. Razun tega jih razlikuje neka aristokratična misel;

rokodelske tovaršije se marsikateri sramuje in ogiblje; postopač ne more pozabiti, da je samostalen človek in meščan; zaničljivo pogleduje zlasti na popotnega rokodelca, ki je do mojstra priberačil in bo od njega na isti način zopet dalje odberačil.

Postopač ni bogve kako omikan človek, ali mora se mu vendar priznati, da ga ne skruni gnusna sirovost nemških in po nemškem kopitu izučenih in živečih „kselačev“. Sploh se vede prav priljudno, mirnih ljudi ne napada niti v pijanosti, zobe pokaže še le, kadar ga kdo razžali. Kadar se ujezi, je pa res, da ne pozna ne milosti ne strahu.

Čul sem veliko zgledov postopaškega besa in junaštva. Eden naj zadostuje. V predmestju Kandiji so sedeli mestni in predmestni fantje s svojimi ljubicami. Že prej so najeli kamrico za se, da bi nikogar ne motili ali da ne bi motil kdo drugi njih. Ne oziraje se na to, prilomastijo k njim nemški lovci. Začne se prepir. Lovci, bržkone natrkani, se glasno pobahajo, da so jemali v Slavoniji fantom ljubice in da bodo tudi njim to storili. Vname se boj, fantje vržejo vojake iz hiše. Premagani gredo po tovariše in več ko dvajset lovcev obleže krčmo. Fantov ni bilo več kakor sedem, toda se ne ustrašijo. Šest jih zgrabi stole, eden smetilnico, zdaj hajd zoper večino, oboroženo z bajoneti. Po kratki neslavni bitvi Nemci pobegnejo, postopači se uspo za njimi, izdirajo spotoma kole in udrihajo po sovražnikih. Nasledek nepostavne vojske je bila seveda težka preiskava in zapor. Ali kazen ni pekla postopačev. Bahato so se ponašali s sijajno zmago in vsi tovariši, ki se niso udeležili, so jim zavidali toliko slavo in srečo.

V hrabrosti so postopačem kos komaj kmečki fantje, na noben način pa ne dijaki. Dijaka odlikuje plemenita navdušenost in idealnost; niti v omiki se ne more prosti meščan z njim meriti, ali reveža uklepa toliko težkih šolskih in društvenih spon, da se ne da dosti junačiti. Postopač se ne boji nobene nevarnosti, ne v slabih, pa tudi ne v dobrih rečeh. Če pade v vodo kaka ženska, kak otrok, planil bo brez zamude ponj; če se naznani kak požar, prihiti prvi na pomoč, ravna gasilnico, skoči vsred ognja, da reši človeka ali blago. Sploh ga označuje prekrasna velikodušnost in blagomiselnost. Če izve kako hudo krivico, kako nečloveško dejanje, mu zakipi vroče srce na povračilo in maščevanje; ne boječ se oblastnij in kazni, bi podrl krivca in ga zadušil.

Za domovino in narod je malo unet; domoljubja mu ni vcepila ne odreja ne šola; slovenskih novin in bukev ne bere, še nemških malo; domače pesmi sicer prepeva, ali ga ne zamikajo besede, ampak napevi; z narodnjaki pa tudi nima prilike dosti občiti. Ni tedaj čudo, da ga slovenstvo ne zanima. Če pa prešine njegovo bitje po kakem posebnem naključju domoljubni ogenj, se ne zadovolji s pustim občutkom, s praznimi zdravicami. On postane nevzdržen in nevtrudljiv agitator, steber svoji, groza nasprotni stranki. Slovenski postopači v tem obziru še dremljejo, češki in hrvaški pa so si pridobili že mnoge in slavne zasluge za narodno idejo, dasi ni in ne bo nobena zgodovina tega zabeležila. V Novem mestu se zavedajo slovenstva samo za demonstracije. Po omenjenem boju z nemškimi vojaki so se radi hvalili: Zdaj se je pokazalo, da se nam Nemcev ni bati. Prišlo jih je na nas trikrat več, pa smo

jih užugali mi Slovenci in pometali kakor snope. Zdaj vedo, da se Slovencem ne sme zabavljati. —

Da se ne bi dogodil kak nov pretep in nered, je prepovedalo tisto leto okrajno glavarstvo neke narodne zabave, fantje niso smeli o pustu nositi Kurenta in o rešnjem telesu ne postaviti maja. To jih je razdražilo. Vsadili so sredi mesta drevo in razobesili po njem vse polno narodnih trakov in zastavic, da nagajajo predstojniku. Te in take zabavljice pač ne morejo veljati za znamenje narodnega čuta in ponosa.

Če postopači resno niti ne delajo, niti se ne morejo zmerom med sabo veseliti in pijančevati, kako si tedaj kratijo in tratijo svoje dni in ure? Dober del odgovora je že njihovo ime. Oni postopajo in postavajo; poizvedujejo in raznašajo mestne novice; kujejo spletke zoper sovražnike in prijatelje; snujejo in razdirajo ljubavne zveze. Pred 25 leti so naredili skrivno družbo, ki se ni pečala z nobeno drugo rečjo kakor s preiskovanjem sramotnih činov. Vsak ud je opazoval nekoliko hiš, jih nadziral po dnevu in oblezoval po noči, dokler ni zavohal kake kosmatine. Vsako jutro so hodili k predsedniku s poročili. Na ta način se je izvedela v kratkem vsaka prepovedana ljubezen, vsako tajno prešestovanje; gospe, sloveče doslej za najpoštenejše in zvestejše žene, so stale pred svetom naenkrat grdo omadeževane, do smrti osramočene.

Bolj nedolžne so bile razne burke, s katerimi so si sladili ponočni čas. Novomeščani goje radi cvetlice; ni ga skoraj nobenega okna, da ne bi stal v njem kak lonček fuksij, vijol in drugih rož. Postopači so zamenjali posode; Petrove lonce so odnesli na okna Pavlu, Pavlove Andreju, Andrejeve Petru i. t. d. Lahko

si je misliti, kako debelo so zjutraj gledale gospe in gospodične te tuje cvetlice v svojih oknih; kako so se jezile in vpile in tekale semtertja, dokler niso našle svojih lončkov. Ta gluma je dala pogovora za več dni, gospodarji so se nanjo togotili, postopači pa si meli roke in se smejali.

Včasi so šli iz mesta in zasolili kaj kmetom. Dolenjec je tako brezskrbna duša, da pušča še ponoči rad orodje na polju. Mestni ponočnjaki se priplazijo na njivo, vzamejo plug in brano in zavlečejo oboje na vrh visoke smreke. Drugi dan vro ljudje na semenj, opazijo orodje na drevesu, obstoje in se smejo in ugibljejo, kaj pač pomeni ta čudna prikazen. Tudi gospodar pride in ne ve, kaj bi rekel in kaj bi si mislil. Množici se pridružijo postopači in trdijo, da so storile to brez dvombe coprnice. Vsi ljudje so bili prepričani, da so gospodje pogodili. Gospodar je kmalu izmodroval, katera soseda mu je napravila to sramoto in se je strašno grozil, da prej ne odneha, dokler se ne bo maščeval, da bo baba čutila in pomnila vse žive dni njegovo povračilo.

Postopači znajo peti, streljati, ravnati čoln, plesati, gosti, šaliti se, našemiti se, eden to, drugi drugo reč, nekateri razumejo vse te umetnije. Ni tedaj čudo, da se udeležujejo očitnih in zasebnih zabav, da jih ljudje nanje vabijo, da nosijo dostikrat zvonec na njih. Mestni vojaščini in godbi dajejo včasi prav vrlih življev; predpustne norčarije se brez njih skoraj ne morejo misliti; kadar narede meščani skupen sprevod v mestu, ali skupen sprehod na deželo, jih nihče ne gleda krivo, da priteko na pomoč s svojo izkušnjo, da pripravljajo vse potrebe za veselice, da ob takih prilikah včasi celo ljudstvo vodijo in prvačijo. Lahko se trdi, da bi izgu-

bilo malomestno življenje brez postopačev najmanj polovico svoje veselosti, prisrčnosti in mikavnosti.

V tem oziru jim gre vsa čast in hvala.

Kaj težko pa se da odobravati in zagovarjati njihovo postopanje z ženskim spolom. V detinstvu se niso naučili dosti spodobnosti, v zreli dobi se mnogi udajajo brezmerni svobodi in razuzdanosti. Dekletom preti velika nevarnost, ker imajo postopači meden jezik, obenem pa široko vest, prostorno srce in vetrenjasto, ukanljivo dušo. Spekla se je že marsikatera. S sramoto svoje ljubice in s pankrtom se nekateri še bahajo in se zaničljivo posmehujejo tovarišem, katerih še ne veže očetovske dolžnosti. Ali zoper 6. in 9. zapoved se nikoli ne greši brez težke kazni. Ljubezen je tista pogubljiva skala, ob kateri se je razbila že sreča brezštevilnih lenuhov.

Jaz bi bil rad izvedel, koliko tega cvetja pač imamo v Novem mestu. Mamke so mi tožile, da mestnih fantov ni nobeden nič prida, razun enega ali dveh; vsi drugi da postopajo. Žene sodijo veliko preostro. Možje, ki poznajo razmere, so mi našteli zrelih postopačev samo osem ali deset. Res pa je, da bije neka postopaška žila jako rada v mestnih otrokih sploh. Kriva pa je tega preblaga odreja in zapeljiva tovarišija. Stotera izkušnja uči, da se mladi meščani kaj lahko doma izpridijo, ali da se dado na pravem potu ohraniti ali nazaj nanj privesti, ako se pošljejo, preden še odrastejo, v kako drugo mesto. V tujem kraju jih ne mami toliko izkušnjav; če se iznebe znancev, se drže dóma in posla. Čez nekoliko let se povračajo v domače mesto brez nevarnosti; z utrjenim značajem se ogibljejo lahko nenravnih društev in drugih spotik.

Postopanje se večjidel izvršuje grozno slabo. Dokler žive starši, se še nekako rine. Po njihovi smrti ali pa če postanejo fantje sicer sami svoji gospodarji, gre premoženje hitro navzdol, čez nekoliko let je razbito na kosce. Samo ob sebi se razume, da pijančevanje, ponočevanje in druge nerednosti razdenejo mladini tudi zdravje in dostikrat življenje.

Zraven mene je stanoval pri svoji predobri materi eden glavnih postopačev, Dragotin Muren. Naučil se je res da čevljarstva, ali si ni zaslužil z njim vsega skupaj ne pet goldinarjev. Mati si je veliko pritrgovala in se trudila, da ga prehrani in oblači. Vsako leto je izpitala prasca za prodaj, da mu kupi za iztržene goldinarje opravo. Enkrat ji odžene prasca iz svinjaka in ga zapije v 14 dneh s prijatelji. Ko je šla mestna vojaščina na Krško pozdravit cesarja, mu je bila mati napravila ravno lepo novo suknjo, ki je veljala do 30 goldinarjev. Dragotin gre z drugimi vred v krčmo; ker ni imel denarja, je pil na suknjo. Čez nekaj dni se je vrnil brez nje v sami jopici, ogrnjen z vojaškim plaščem. Če ni bilo matere doma, je iztikal po vseh shrambah in skrinjah, jemal rjuhe in drugo blago in ga prodajal skoraj po nič, da je le ujel nekoliko grošev in jih pognal s prijatelji v krčmah. Če je našel kaj moke, masla in jajec, je precej tekel po bratce in jih povabil na južino. Kadar mu mati ni mogla skuhati, kar je zaželel, ker ni imela, je začel strašno razgrajati, nekolikokrat je planil za njo s polenom in s sekiro. Na veselicah so ga spoznali vsi prijatelji za prvaka, v ognju ali v boju se je izkazoval srčnejšega od vseh postopačev. Njega so si izbrali za poveljnika v ljuti bitvi zoper nemške vojake.

Muren je obljubil zakon marsikteri milici, zvest pa je ostal le neki Kočevarici, ker je imela „poln pisker denarja“. Z ženo je živel nekaj mesecev ne samo dobro, ampak sijajno, doto sta zapravljala prav prijetno in jo zapravila do zadnjega solda, preden je minilo leto. Zdaj pa je nastal ravs in kavs brez konca in kraja, vsa soseščina je hodila mirit besnega moža, da ne ubije babe. Stiskala ga ni le revščina, ampak tudi hitro se razvijajoča sušica. Kri je pljuval, še preden se je oženil. Bolezen je zaredila brezmernost v samskem stanu, brezmernost v zakonskem jo je gojila do konca.

Mrličev ne smemo obrekovati. Ali na marsikaterega poštenjaka lete ostre strelice, kadar ga neso na pokopališče. Murna ni grajal nihče, v en glas so znanci hvalili njegovo blagodušnost in odlično poštenost. Kjer pihljajo postopaštvu tako voljne sape, ni čudo, da se razvija in uspeva tako bohotno. Muren je umrl vsaj doma pri materi, premnogi tovariši niso imeli te sreče. Kar so sezidali starši, porušijo otroci. Imetek pride na boben, postopač se klati po tujih hišah in službah, še bog, če hoče lenuha kdo sprejeti.

Kakor Dragotina, je pograbila že marsikaterega takega bratca prezgodnja smrt in skoraj da je to še sreča. Dela nevajenih postopačev je gnala revščina že veliko med tatove. Gorje pa tudi tistim, ki učakajo starost. Nekateri morajo beračiti, drugi polegajo po bolnišnicah in stiskajo ubožnico in srenjo. Pravih lenuhov, ki niso prijeli v mladosti za noben posel, se malokateri poboljša. Polovičarske potepuhe nadloge včasi izmodre, sosebno če se preselijo v tuje kraje. Nekatere dvigne iz blata ljubezen do žene in otrok, še druge reši včasi zakonski jarem, če vzame žena

vajeti v roke in jih prisili pod svojo oblast in pokorščino. Vsekako pa ostane pravilo, da je postopaštvo naših mest in mestec strašen rak, ki razjeda vse gmotno, nravno in duševno življenje in poglavitni vzrok, da napredujejo tako počasno in borno.

Med novomeškimi postopači je odrastel in živel tudi Gene Papej. Pijančeval ravno ni veliko; to se pravi, da njemu ni bilo všeč vsako vino, niti ni bil prijatelj glavobolji; ali kake dve, tri merice sladke kapljice tržkogorske ali grčevske je podiral prav rad med tovariši. V tej reči ga je kazila edino ta neumnost, da je plačeval preveč za druge. Igral ni; kolikor dalj je gledal kvarte, toliko manj jih je razumel, dasi ni bil abotna glava; vsaka igra mu je delala zehanje in na noben način ni mogel pojmiti, kako da si še duhoviti fantje hočejo ubijati čas s to bedarijo. Papej se je čutil v nebesih le takrat, kadar se je pelo in godlo. Med postopači ni bilo ne pevca ne godca boljšega od njega. Naravno je, da ga je sprejemalo vsako radostno društvo z glasnimi dobrodošlicami. Gene ni maral, če je bil prav sam. Vzemši gosle ali citre, je šel na plan in si je pel in godel cele ure; takrat mu je napajala mlado dušo sladkost, katere ni našel v nobeni tovaršiji.

Vidimo, da je bil Gene bolj pesniške narave. Morda ga je pa zapeljalo prav to v nevarne izkušnjave in britke neprilike. Zaljubil se je precej, da je le ugledal tenko rast in prijazen obrazček. Dvoril je vse natakarice in šivilje; ne vem zakaj in kako, da ga ni hotela nobena uslišati. Neko jutro se nameri na hčer rajnega postopača, premlado in preljubeznivo Klaro. Dekle ga vpraša, kam gre. „E, k ljubici, k natakarici

Pepici.“ Klara se mu nasmeja in pravi: „Pepica ima sto drugih, ali si res slep, da ne opaziš tega? Ljubi rajši take, ki ljubijo tudi tebe.“ Gene jo pogleda debelo in zajeclja precej avšasto: „I, se ve, ko bi človek vedel, katera ga ima rada, bi hodil samo k njej.“ Hrabra Klara ga prime za roko in se mu sladko nasmehlja in zašepeta: „Ta sem jaz, preljubi Gene, pa me še skoraj nečeš pogledati. Oni dan sem ti rekla: Dober dan, pa še odzdravil nisi. Tak si ti.“ Genetu omeče te besede srce; pozabivši natakarico, spremi Klaro do doma in še dalje. Očeta, kakor pravim, dekle ni več imelo, mati je najrajša dremala za pečjo in se ni brigala nič ne za Klaro, ne za Papeja.

Ta ljubezen je trajala poldrugo leto. Klara zanosi. Geneta obhaja veselje in strah obenem. Ko mu rodi ljubica hčerko, je bil prve dni ves zamaknjen, dokler ga ne predrami in iztrezni pretežka beseda iz njenih ust: „Gene, tu naju zdaj imaš; pripravi se, da boš redil otroka in mater.“ Papej je ljubil dete iz vsega srca, dal bi bil zanj ves imetek in svoje življenje. Za Klaro pa že dolgo ni čutil nikake prave prijaznosti, kajti prepričal se je o raznih, tako grdih njenih lastnostih, da na zakon z njo ni mogel, niti ni smel misliti. Večkrat jo je našel vso pijano in pobljuvano; delati ni hotela dosti, niti ni dosti znala; sosede so trdile soglasno, da rada tudi kaj drugim ljudem premakne. Klara je zahtevala drzovito, da jo mora ljubček vzeti, ali pa vsaj skrbeti zanjo v vseh rečeh do smrti. Jameta se porekati in zmerjati. Gene ji je dal sto goldinarjev. Ko jih naglo potroši, hoče imeti drugih sto. Gene se brani. Klara se grozi, da ga bo tožila. Neki večer pride že pozno k njej in najde pri njej svojega

prijatelja. Nič ne reče, se nič ne jezi, molče vzame iz zibke otroka in ga odnese domu. S tem se je ta ljubezen končala. Klaro je bilo sram in strah, da bi še kaj zahtevala od moža, kateremu se je tako očitno izneverila; Gene pa je bil stokrat srečen, da je dobil svojo hčerko k sebi in da se je odkrižal tako zlahkoma razuzdane ljubice.

Prvikrat v svojem življenju je začel misliti na gospodarstvo, delo, zaslužek in hišni red. Oče mu je zapustil ne velik, ali čeden dom, ki je dajal v letu čez dve sto goldinarjev najemščine, razun tega dober kos kmetije, krasno pohištvo in drugo blago in pet sto goldinarjev gotovine. Še več pa je bilo vredno, da ga je poslal v nauk k najboljšemu čevljarskemu mojstru, ki se je nahajal takrat na Dolenjskem, k poštenjaku Rozmanu. Papej se je izuril prav do dobrega v svojem rokodelstvu; kadar se je lotil posla, ga ni opravil nič slabeje od Rozmana samega. Mojster je priznal to ob vsaki priliki in je večkrat dejal: No, kadar umrjem, se meščanom še ne bo treba bati kurjih očes; do zdaj sem zdravnik njihovih nog jaz, po meni bo prevzel Gene to skrb.

Papej se ravno dela ni bal, ali dosti si ni pridobil z njim, ker so ga preveč mikale tovaršije. Imetek mu je hitro kopnel in prepadal. Zadejal je očetovo gotovino, lepo njivico in marsikako drugo malenkost. Pogled malega angelčka mu je povrnil resnost in poštenje. Spomnil se je svete dolžnosti, začel je ostajati doma in premarljivo šivati. Dela je imel toliko, da ni več zmagoval sam. Vzel si je dobrega pomočnika, za gospodinjo pa staro sestričino Anko. Stare družbe ni mogel pozabiti, pa saj ni potreboval. Med tednom je

delal, v nedeljo se je pridružil prijateljem in se z njimi razveseljeval. Vendar so ga jeli postopači nekako pisano gledati. Očitali so mu, da je izdal bratovščine in postal filister. Najbolj se jim je za malo zdelo, da je pil le za se in izgubil nekdanjo velikodušnost. Ta jeza ni bila popolnoma opravičena, kajti dal je, kadar se je prav udobrovoljil, še zmerom rad za kak bokal. Ali brez premisleka je res, da ni več trošil. Kadar je šel v krčmo, je vselej naredil natančen račun, koliko more pustiti krčmarju in koliko mora denarja prinesti domu, da ne zabrede v kako stisko. Ko je zapazil, da druščina ne mara več toliko zanj, je tudi on gubil do nje veselje. Včasi je ostal še v nedeljo ves dan doma, pa si je dal prinesti vina iz krčme in je zibal, pestoval in ujčkal svojo zlato Mimico. Pri njej je nahajal večjo radost, nego v vsaki drugi tovaršiji.

Ko je shodila in se ji je razvezal ježiček in začela razvijati pamet, se ni mogel nagledati in naslišati krasnega deteta. Neprenehoma se je z njo pogovarjal, jo učil in zabaval z igrami, šalami in pripovedkami.

Krčma mu ne bi bila prišla nikoli na misel, da se ni bal zamere svojih vrstnikov in tovarišev. Samo zaradi njih je včasi došel na kak polič in se je pomenkoval z njimi po stari šegi o mestnih novicah in prigodbah. Trudil se je dolgo zastonj. Postopači so obirali Papeja: „Falot se je potuhnil. Kaj res misli, da mu kaj verjamemo? Kakor da bi ga ne poznali! Krčem se ogiblje, ker ga boli srce, da ne bi popili kake kaplje na njegov račun. Pri nas skopari, doma pa se valja pijan vsak dan po tleh in napaja soldaške cundre. Njemu ni bila še nikoli nobena preslaba. Hinavec je večji lump kakor mi vsi.“

Še huje so se repenčile tercijalke in mamke: „Papej bi rad veljal za svetnika. Seveda ne pijančuje več in ne leta za kiklami. Saj ne utegne, ker mora pestovati doma svojo preljubo nedolžnost. Ne, takega pohujšanja do zdaj še ni bilo v mestu. Drugi vlačugarji vsaj skrivajo svojo sramoto. Ta prešič pa se še baha s pankrtom. Ima ga pri sebi kakor pošteni zakonci svoje otroke in ga liže pred drugimi ljudmi kakor kako svetinjo. Če bi marala gosposka kaj za spodobnost in čast, bi že pokazala mrcini! Mesto kosila bi mu jih dala vsak dan petindvajset, pa prav gorkih, da bi ne zijal tako zamaknjen v svojo nesnago.“

Papej je preživel s svojo Mimico prav srečno tri leta. Denarja si je zaslužil dosti, zadovoljnost mu je kalila samo ta misel, da ji ne more matere popolnoma nadomestiti, naj se briga za njo kolikor hoče. Prepričal se je, da mu ne kaže drugače, kakor da se oženi. V kapiteljski cerkvi je večkrat videl deklico tako milega obraza in lepega vedenja, da se zaljubi. Oblačila se je jako čedno, ali po kmečko. Papej ni zaničeval kmečkega stanu, zato ga ta okolnost ni odvračala od ljubezni. Po krščanskem nauku je šel počasi za njo, da izve, odkod je in čigava. Korakal je kake pol ure, dokler mu ne izgine v leseni hiši, stoječi med drevjem na prijetnem ali samotnem gričku. Do bližnje hiše je bil dober streljaj, do vasi tudi četrt ure. Kraj je Papej poznal, imel je nedaleč od tod njivo, hodil se je rad tudi sprehajat sem. Hiši je že davnaj vedel za ime, za njene ljudi in razmere pa se ni menil, ker ga niso mogle na nobeno plat zanimati. Še le zdaj je začel popraševati po njih in kar je želel, je izvedel kmalu brez težave. Hiši so dejali „pri Hribarju“. Gospodar

je nekdaj služil pri vojakih, je rad pil, pa tudi rad delal; zdaj je prišel že v leta in je počival. O gospodinji niso mogli povedati ljudje nič posebnega. Papej je precej uganil, da mora biti dobra žena, ker bi jo sicer gotovo raznašali. Otrok sta imela četvero, sin je hodil v šolo, starejša hči je bila omožena, mlajša se je učila kuhati, srednja, Ančika je pomagala doma materi in je dozorela že tudi za možitev.

Ta in nobena druga ni mogla biti Genetova ljubica. Zapomnil si je tedaj dobro vsako besedico, ki se je rekla o nje lastnostih. Za nekatere reči so jo ljudje močno hvalili, za druge, kakor je navada, pa jo tudi prav zbadljivo pikali. Pravili so, „da dela dosti rada in še precej spretno. Vina ne ljubi, niti sploh ni potratna, samo za nedeljo zahteva lepo opravo. Ne obrekuje in ne laže nikoli. Ob nedeljah in praznikih gre v cerkev vse trikrati. Izpoveduje in obhaja se vsak teden, iz česar se vidi, da je strašna svetopetnica. Pijanega človeka ne more živega videti. Če kdo zakolne, se našopiri kakor purman. Najhujše pa je, če se vpričo nje začne kvantati. Takrat se tako utogoti, da je treba kar bežati. Fante sovraži. Že če od daleč zagleda katerega, odskoči na stran, da bi ga ne srečala. Kadar se mu ne more umakniti, odzdravlja sicer, ali ne gleda vanj, ampak naprej. Domačim rada pridiguje. Če kdo ne stori kaj prav, ga brž ošteje, včasi baje ne prizanaša niti materi. Hribarjevi imajo zemlje da je groza, za poltretjo kmetijo. Imela bo tedaj veliko doto, menda tisoč goldinarjev.“

Ta naznanila so Papeja deloma razveselila, deloma preplašila. Najbolj ga je skrbelo, kako bo mogel z njo začeti kak pogovor, če se možkih res tako boji.

Itak nameni poskusiti srečo. Precej prvo nedeljo, ko je šla iz cerkve, stopi k njej in jo pozdravi, kar najslajše more. Ne da bi se ozrla nanj, zagodrnja nekaj in šine naprej. Zdaj premišljuje, kaj mu je storiti in slednjič ugane način, ki je obetal boljši uspeh.

Drugo nedeljo med naukom se napoti proti Hri-barju in se skrije v hosti, ki raste pod potom v lepi, okrogli dolinici. Ančika je šla iz cerkve zadnja in sama. Prilika se zdi Genetu ugodna. Z milim glasom je začel peti eno najkrasnejših narodnih pesem. Deklica se ustavi in posluša. Gene vidi to iz svojega zakotja in veselo navdušenje mu daje tako čarobno ginljive glasove, da se deklica ne makne z mesta niti ob drugi, niti ob tretji pesmi. Radovednost jo premaga, da se približa hosti, ko zadoni četrta. Zdaj se Papej pokaže in ji želi dober večer. Ančika ga pogleda, ostrmi in zajeclja s tresočo se besedo: „Oh, gospod, vi znate lepo peti, tako lepo še nisem nikoli slišala.“

Gene pravi: „Ne morem ti povedati, kako mi je neskončno ljubo, da te moje petje veseli. Če ne boš zamerila, ti bom vsako nedeljo zapel, kadar pojdeš tod mimo. O, kako rad bi ti prepeval cele dni in noči...“

Ančika zardi in steče brez odgovora proti domu.

Začetek je dober. Gene se je samo bal, da je ne bi bil s svojo odkritostjo kaj razžalil in oplašil. In res se ni bal brez vzroka. Sledečo nedeljo jo je dolgo čakal, ali zastonj, bržkone je šla po kakem drugem potu domu. To ga je sicer bolelo, ali ni še hotel obupati. Niti drugo nedeljo je ni videl. Tretjo prinese s sabo tudi gosli. To pot se ni ukanil. Proti peti uri mu prikoraka Ančika prav počasi pred oči. Tisti hip zadoni: Strune, milo se glasite! in z gosel priteko čudne

harmonije, da se Ančika kar zgane, na pol od plahosti, na pol od radosti in da obstane kakor pribita. Čez nekoliko minut se usede na bližnji mejnik, si podpre čelo z levo roko, z desnico pa trga marjetice in kresnice in jih meče zdaj predse, zdaj zase in njena duša pije željno rajske glasove, ki gostolé, šumé in zvoné na pazljiva ušesa.

Papej pride k njej na pogovor. Ona ni mogla ziniti ne besedice, ali poslušala ga je brez jeze nekoliko minut. Preden zbeži od njega, mu reče s prijaznim glasom lahko noč. Odslej ni hodila več po drugih potih iz cerkve. Od konca je mislila, da jo je prevzelo tako le petje in godba. Ko pa sta se vsakokrat dalj pomenkovala, ko jo je začel spremljati tudi v cerkev in iz cerkve in mu ni mogla na noben način tega zabraniti, se ji je jelo dozdevati, da jo mika pač tudi in morda bolj ko vse drugo, lepi pevec in godec. Govoril ji je tako prijetno in ljubeznjivo, da mu ni več utekala, ampak ga težko in vedno teže pričakovala. Pred njenim godom je prišel zvečer pod okno, ji odpel s tihim glasom kratko pesmico in položil na okno šopek lepih cvetlic.

Ančika je nekaj čutila. Ko zagleda zjutraj rožice, pogodi precej, kdo ji je prinesel dar in spravi v skrinjo v posebno predalce, da se ne pomečkajo. Za ves svet jih ne bi bila nikomur pokazala in se z njimi pobahala. To delajo Nemke in nemškute, nikdar pa ne nedolžne hčerke nepokvarjenih Slovencev.

Usoda je podelila Ančiki vse slasti prve ljubezni, kmalu potem pa tudi vse bridkosti. Nekaj dni po njenem godu sta šla zaljubljenca med goščavo proti Hribarjevi hiši. Ančiko je obhajala otožnost, a ni vedela zakaj.

Gledajoča dragemu možu prisrčno v oči, reče bojazljivo: „Vidiš, Gene, ne branim ti, da me spremljaš, in se pogovarjam s tabo, kaj bi tajila, tako rada, kakor z nobenim drugim človekom. Sama ne vem, odkod se mi je vzela ta predrznost. Kako brez konca sem očitala dekletom, ki so se menile s fanti. Zgovorno sem jim popisovala hude nasledke take tovaršije. Zdaj sem sama storila znanje. Sebe pa ne umem nič svariti in zmerjati. Oh, Bog me ne kazni, da bi se to slabo izvršilo!“

Goreče ji odgovori Gene: „Preljuba Ančika, ne boj se nič! Kaj neki bi se ti moglo pripetiti hudega! Še ta teden pojdem k vam in te bom snubil in čez nekoliko tednov te popeljem na svoj dom kot svojo premilo ženico.“ Ob teh besedah jo objame in poljubi prvikrat. Ona mu nagne glavico na prsi. Oba obmolkneta, od zamaknjenja komaj dihata. Se zdaj trdita, da je bil ta časek najslajši njunega življenja. Papej odslej ni skrival svoje ljubezni pred znanci, povedal je brez ovinkov, da se misli z Ančiko poročiti. Zdaj zabrenči med mamkami in tercijalkami, kakor da bi bil dregnil v sršenovo gnezdo. Še strastneje so se dvignile nanj mestne gospodične. Trla jih je bleda nevoščljivost, da ne vidi njih, da si je izvolil mesto njih katere „kmečki gnoj“. Precej so dale vedeti Ančiki, kakega potepuha bo dobila. Seve, da so poudarjale najbolj njegovo zmoto s Klaro in živi nasledek te blodne ljubavi.

Papej ni ne slišal ne slutil, kaj se kuri in kuje zoper njega. Delal je pridno razne priprave za svatbo in zakon. Mimico je neizmerno razveselila novica, da dobi kmalu mamo, kajti oče ji je povedal, kako bo lepa in dobra, kake krasne darove ji bo prinesla, kako

ji stregla še vse bolje od njega, z eno besedo, kako jo bo rada imela. Vsako jutro je bilo prvo vprašanje, kadar se je zbudila, če pride ta blaga mamica že danes.

Na snubitev ni hotel iti Papej pred nedeljo, ker druge dni kmečki ljudje ne utegnejo posedati. V nedeljo se tedaj obleče, kar se najlepše more in odrine po kosilu proti Hribarju. Njegov namen je bil, da se pogodi s starši, preden še pride Ančika od nauka. Neizrečeno pa se začudi, ko jo najde doma, v veži, vso prepadeno in objokano. Ni še mogel vprašati jo, kaj se ji je neprijetnega zgodilo, ko se ustopi devica predenj in mu veli s slovesnim in jeznim glasom: „Gospod, kaj iščete pri nas? Vedite, da se zdaj poznava. Za druge nerodnosti vaše se ne brigam, ali kako ste se predrznili, loviti m e n e? V mestu žaluje uboga Klara, katero ste unesrečili V i. Njen in vaš otrok se redi v vaši hiši, v tisti hiši, katero ste obetali m e n i. Rekla bi: Sramujte se tolike sleparije, ali možje vaše baže ne poznajo sramu. Poberite se mi izpred oči precej in za vselej. Za slovo sprejmite besedo: Fej te bodi!“ —

Papeja je zrušila, kakor pravimo, strela iz jasnega neba. Če bi tudi ne bil tako ves osupnil in odrevenel, ne bi se bil mogel braniti z uspehom. Kar mu je očitala, je bilo res da preostro napeto, ali deloma žalibog resnično. Okusil je zdaj grenki sad svojega postopaštva. Preklinjajoč sebe in vse svoje življenje je taval nazaj proti mestu, bled in omotičen, bolj podoben mrtvemu kakor živemu. Njegova nesreča se je kmalu poizvedela.

Ne bom popisoval, kako zabavljivo so se mu rogale tercijalke, mamke in gospodične, kako zaničljivo so ga pogledovali postopači, kako se je revež žalostil in jezil, kesal in sramoval, jokal in preklinjal. V prvem obupu je hotel prodati domačijo in se preseliti v Ljubljano. Ali ko pove Mimici, da pojdeta iz mesta proč, napne mala šobico, se začne ihteti in vpiti: „Ne, brez mame ne grem nikamor. Pripeljite mi najprej mamo, saj mi jo že dosti dolgo obetate. Zdaj vidim, da me nimate nič radi.“ Papeja so te besede bolj spekle kakor vse ljudske govorice. Hčerke ni mogel na noben drug način potolažiti, kakor da ji je za trdno obljubil, da brez mame ne pojdeta iz mesta. To je bil edini vzrok, da je ostal, sčasoma pa je nehal tudi sam misliti na odhod. V Novem mestu, kot središču dolenjskega občenja in uradništva, se dogaja toliko mikavnih novic in škandalov, da se posamezni pripetljaji kmalu pozabijo. Tudi se obrača javno mnenje kakor petelin na strehi. Ko je počil pred pustom prazni glas, da snubi Papej bogato vdovo, so govorili ljudje: „Izbral si je pametno. Papej je prebrisan fant, da mu ni v mestu nobeden kos. Ali prav bo tudi za vdovo. Imela bo moža, ki je tega imena vreden, delavnega in poštenega, da si boljšega ne more želeti. Bog jima daj srečo.“ Ko je izvedel Gene te in druge dobre govorice, se je zopet sprijaznil z Novim mestom in začel po dolgem prenehljaju zahajati v krčme in v vesele družbe novomeških fantov. — — —

*
* *

Ker je Ančika črtila vsako fantovsko druščino, se Hribarjevim še sanjalo ni, da ima kako ljubezen. Dijak

je sicer nekaj slišal, da se meni neki čevljar pri njej ženiti. Ali ker ni prišel noben snubač, so imeli to govorjenje za navadno mestno čenčo. Neke precej velike izpremembe pa so opazili vendar le na nji. Včasi, ko je mislila, da je nihče ne vidi, je prav globoko zdihnila in si začela brisati solze. Mati jo je skrbno praševala, kaj ji je. Ančika je odgovarjala, da nič posebnega, samo oči da jo nekoliko bole. Močno pa so se ji čudili, da je izgubila svojo presilno svetost. Dosti se ji je zdelo, da gre ob nedeljah samo po dvakrat v cerkev. K spovedi ni hodila več vsak teden, še vsak mesec ne, ampak komaj vsaka dva meseca. Najbolj pa so se domači veselili, da je pustila vedno pridiganje in druge tercijalske sitnosti in neslanosti. Samo to jim ni prav dopadlo, da je tako omolknila in iskala čimdalje bolj samote. Še delala je najrajša sama zase, v takem kraju, da je nihče ni videl.

Hribar je imel četrt ure od hiše v globokem jarku slabo njivo. Če bi se bil oglasil kak kupec, bi jo bil precej prodal, ker se delo skoraj ni izplačalo. Ančika je ljubila to neprijazno dolinico. Tu je mogla premišljevati in jokati brez strahu, da jo bo kdo zagledal in motil. Neko popoldne je kopala na tej njivi, kar zagleda na stezici, ki je peljala v jarek, po gosposko oblečenega otroka. Otrok je trkal z ročicami in jih pomaljal proti nji. Vsa v čudu ga vpraša, kaj bi rad. Dete pravi nevoljno in žalostno: „I, ali ne vidiš? Kadar delam tako z rokicami, sem lačna, prosim za malo kruha.“ Ančika gre po košek, vzame iz njega lonček mleka in kos črnega kruha in ponudi mali. Otrok posrka željno nekoliko mleka, pojé odlomek kruha, poči trikrat z ročicami in se zahvali. Medtem ga Ančika ogleduje in

se čudi prijaznosti in lepoti njegovega obraza. Ko ga nasiti, ga jame izpraševati in se smeje in strmi ob spretnosti in prisrčni priprostosti odgovorov.

Ančika vpraša: „No, zdaj pa povej, kako si prišla sem.“

Dete: „Šla sem z atetom na polje. Atej so videli moža in so se z njim menili, pa ne vem kaj. Otrokom ne sme biti mar, kaj se menijo veliki ljudje. Jaz pa sem skakala, hops, gorpadol. Atej so dejali: Varuj se, da se ne izgubiš in da ne padeš. Jaz pa sem uprhnila v hosto in se skrila. Atej so me klicali, jaz se pa nalašč nisem hotela nič oglasiti, kje sem, pa sem prišla na veliko cesto in šla po cesti daleč naprej in sem prišla spet v hosto, pa sem videla jagode in sem jih hotela brati, pa sem padla, drr, daleč daleč dol in sem klicala ateja; atej pa me niso nič slišali, pa sem se usedla in jokala in sem bila lačna, pa sem videla Tebe in Ti si mi dala kruhka in mlekca kakor atej. Tvoj mlekec in kruhec je še boljši kakor atejev, zato Te imam rada kakor ateja.“

Ančika: „Povej no, čigava si?“

Dete: „Bohkova, kruhkova, pa papova.“

Ančika: „Ali mamina ne?“

Dete: „Še ne. Atej so mi obljubili mamo, pa mi je niso dali.“

Ančika: „Kako pa ti je ime?“

Dete: „Imam veliko imen. Kadar sem pridna, mi pravijo „Dušica“, kadar nagajam, pa „Porednica“, hi hi hi, kajne da je to grdo ime?“

Ančika: „Kajne, da ne nagajaš dosti?“

Dete: „O, tudi, pa ne dolgo. Atej mi pravijo, če ne boš pridna, te bogek ne bo imel rad — pa sem

precej pridna in atej mi pravijo: No, zdaj si pa spet moja dušica, pa dajo vse in kupijo vse kar hočem.“

Ančika: „To je lepo, da se bogka bojiš.“

Dete: „O ne, bogka se ne bojim — bojim se samo bavbava. Kadar je tema, me je strah, da ne pride bavbav, pa se začnem jokati. Atej pa pridejo in pravijo: Dušica, ne boj se nič, saj je bogek pri tebi. Kjer je bogek, ne sme priti bavbav; pa se ga ne bojim nič več, ker vem, da me ima bogek rad in da me varuje.“

Ančika: „Pa tudi ti imaš bogka rada, kaj ne?“

Dete: „To se ve da. Bogek mi je dal ateja, atej pa mi dajo kruhka in kofka in meska in cukrčka in kar jih prosim.“

Ančika: „Ti si res pridna punčika; ne veš koliko let imaš?“

Dete: „Kako ne? Čakaj, da poskusim: Eno, dve, tri, sedem, osem... naka, tako ne bo prav. Poglej, kaj ne, tukaj je moja rokica. Če mi odsekaš tale debeli prst in še košček tega prsta, imela bom ravno še toliko prstov, kolikor imam let.“

Ančika: „Če te razumem prav, si menda v četrtem letu.“

Dete (veselo): „mhm — vidiš, zdaj si pa uganila. Eno leto, dve, tri, štiri. Prej sem pa rekla: sedem, hi hi hi. Za tri je štiri, ne sedem. Sem se bila zmotila. Čakaj, zdaj bom pa tudi jaz vprašala tebe kaj. Najprej mi povej, kako ti je ime?“

Ančika: „Jaz sem Ančika.“

Dete: „Hi hi hi, pa ste same Ančike tukaj. Ko sem šla z atejem, je bilo tam po njivah toliko, ojoj, toliko ženskih, pa so vse dejale druga drugi: Ančika! daj mi malo

piti, Ančika! kaj postavaš in nič ne delaš, Ančika! prinesi mi motiko. Če bom videla še katero žensko, je ne bom nič vprašala, kako ji je ime; rekla bom kar sama: Ančika! daj mi kruhka, pa zdaj še ne, sem še sita. Povej mi no, ker ste same Ančike, kako pa razumete, če vas kdo pokliče? Pravi: Ančika! pa se oglasite vse; kako veste, katero je mislil poklicati? Kaj ne, da mora reči: oglasi se ti Ančika, porednica! ti Ančika, dušica! ti Ančika, ki nimaš na glavi nič peče! Jaz bi vas že tako klicala, pa bi vsaka precej vedela, da mislim njo, kaj ne? Zdaj mi pa povej še to, čemu koplješ?“

Ančika: „Kopljem, da bo zrastel kruhek.“

Dete: „Aha, zdaj pa že vem, zakaj je vaš kruhek tako črn. Pri nas imamo belo moko, pa je zato tudi kruhek bel. Moka, ki jo ti tukaj koplješ, je pa tako črna, da se ne more narediti bel kruhek.“

Ančika: „Dušica, zdaj sva se pa že nagovorili. Najprej ti bom nabrala malo jagod, tod jih je še dosti, potem pa greva precej iskat ateja, da ne bodo preveč žalostni.“

Otrok skaklja za njo; ko zagleda trato polno rdečih jagod, zavrisne od radosti in začne trgati. Ančika jih nabere šopek, zveže in da mali. Ker vidi, da ne more v breg lahko stopati, jo vzame v naročje in nese. Hodi z njo po eni cesti, po drugi in tretji, vpije in kliče, poprašuje ženske gredoče s polja, ali njenega očeta niti ne najde sama, niti ne vedo zanj druge. Že se dela mrak, kaj če začeti? Po dolgem iskanju, tekanju in klicanju reče mali: „Dušica, kaj ne, da se ne boš jokala, da boš ostala nocoj pri nas? Ti bomo že dali pape, še boljše, kakor sem ti jo dala na njivi in tudi posteljico ti bom prav dobro zrahljala,

da boš lahko spančkala. Jutri te bom nesla domu, ali pa bodo prišli atej sami pote. Vidiš, zdaj je že noč, ne morem iti v mesto.“

Otrok pravi: „Pri tebi, Ančika, sem prav rada. Pojdiva pa k vam! Saj bom pridna, vam ne bom nič nagajala. Ali kaj ne, da me ne boš dala nobenemu drugemu, da bom ostala zmerom pri tebi?“

Ko ji Ančika to obljubi, se je mala trdno oklene in pravi: Zdaj ne iščiva ateja več, pojdiva k vam!

Ko jo prinese domu, so njeni ljudje precej vedeli, kdo pride. Oče je bil prišel že dvakrat k Hribarjevim vprašat, če niso našli ali videli njegovega otroka. Zdaj jim je žal, da ga niso pobarali za ime, ali jih tolaži misel, da je Novo mesto majhno in ga bodo lahko dobili. Mala mu sicer ni vedela priimka; mu je rekla le atej ali papa, ali toliko se je dalo posneti iz njenih besed, da je čevljar in da stanuje precej pod kapiteljsko cerkvijo zraven kovačnice. Zmenili so se tako, da mu bo šel pravit za hčerko drugi dan dijak, grede v šolo, prenočiti pa da mora na vsak način pri njih, če ne pride oče še nocoj ponjo. Samo to jih je skrbelo, da mala ne bi preveč jokala in silila domu. Ta strah je bil prazen. Dušica se s Hribarjevimi hitro seznani in sprijazni. Od konca se je držala Ančiki za pregačo in jo prosila, da ji pokaže po vrsti mater, očeta in drugo družino. Potem stopi pred Hribarico in ji reče šegavo in važno: „Mati, prosim vas prav lepo, da me boste radi imeli. Da pa ne bom pri vas zastonj, le ukažite mi, pa bom storila vse, kar boste hoteli. O, jaz znam delati tudi veliko, veliko reči, znam pometati in kuhati in prati in hišico narediti in punčiko obleči in fižol izbirati, pa tudi luščiti, pa znam tudi v štacuni

prodajati in vino točiti in še veliko druzega.“ Tudi Hribarju se približa, ga začne božati in prositi: „Ne držite se tako hudo, oče! Saj vas bom bogala. Če vam ne bo kaj prav, ne jemljite precej palice, dvignite, poglejte, takole prst, pa bom precej vedela, da mora biti drugače.“ Dijaku pravi: „O, tebe se pa nič ne bojim. Pri nas doma imajo mamka zgoraj veliko študentov, pa me imajo vsi radi, me nič ne tepo, mi dajo še orehkov in lešnikov in jabolček. Kadar pridejo iz šole, me vsi kličejo: Dušica, daj rokico! O, študente imam prav rada.“

Ančika pove, kako sta se pogovarjali na njivi. Bistroumno dete se kmalu vsem priljubi, vsi se čudijo in smejejo njegovim besedam. Stari Hribar se tako udobrovolji, da jo začne pestovati in ujčkati. Ko pripravlja gospodinja večerjo, jo pride Dušica gledat. Hribarica pravi: „Rekla si, da znaš tudi kuhati; povej mi no malo, kako kuhaš.“ Dušica odgovori: „Tako le. Najprej zakličem: Mica, kje si? Kaj se potikaš po kotih zdaj, ko je čas, narediti ogenj? Kar precej mi zakuri! Si me razumela? Vidiš, tako je prav. Gori, da bi lahko spekel ves svet. Zdaj pa vzemi kabljico, pa pojdi po vode. Pa le hitro mi stopi! Ne zgovarjaj se pri vodnjaku nič z deklami. Zdaj je dobro. Toda prinesi še vode, morebiti je ni še dosti. Saj pravim, če ne dam družinčetu vsake reči v roke, pa ne dela nič. Te dekle, te presnetnice, ne vem, kam mislijo, da se nič ne domislijo same. Mica, kam pa si djala meso? Že tolikrat sem ti rekla, da ga ne postavljaj na omaro. Če pride maček, poreče: Mesek, pojdi z mano. Kaj misliš, da imam toliko denarja, da bi pošiljala vsak dan dvakrat po meso? Zdaj pa sama ne vem, kaj bi jedli danes z

mesom. Repa ni za nič, zelje smo imeli včeraj, aha, že vem, malo krompirčka ne bo škodilo. V juhico bom vrgla pa rajžka. Tako, zdaj je skuhano. Mica, kje te že spet pes drži? Jed ni dobra, če dolgo stoji. Na, nesi juhico v hišo, ali najprej moraš pogrniti, če še nisi. Jaz pa ne bom nič jedla. Kuharica mora biti sita že od duha. No, danes jim bode dišalo; dobila sem enkrat prav dobro meso. Mica, zdaj pa pomij posodo, potlej pa kar precej na polje!“

Mala je posnemala kuharico tako izvrstno, da sta Hribarica in Ančika skoraj od smeha počili. Dušica je bila kakor živo srebro, neprenehoma se je katalala in vrtela semterje. Iz kuhinje buti nazaj v hišo in se spravi za mizo k dijaku, ki je prebiral neke naravopisne bukve s podobami. Pokaže ji tiče in jo vpraša, če pozna katerega? „O, pa še koliko, tiče doma najrajša gledam. Imajo jih dijaki, pa tudi moj atej. Tale mali gospodek, ki nosi tako lepo suknjico iz rumene svile, je kanarček, kaj ne, da sem pogodila? Ki stoji zraven njega, se je menda olišpal pred ogledalom, da se je tako zalo opisal in opravil, kakor da je vzet iz škatljice. Ta lepi fant je štigeljček. Druščino mu dela mož, ki ni gospod, ampak strgár. Pometa dimnike, zato nosi s sabo tako veliko metlo in se zavija v črn plašč, da mu saje ne zamažejo srajce. Ne vem, zakaj drži v ustih korenček. Ta strgar zna glasno žvižgati. Pravi se mu: kos. Jaz znam tudi pesem, kako se je ženil.“

To originalno tolmačenje je slišal otrok seveda od drugih, ali vsekako je čudovito, da si je take reči tako dobro zapomnil. Hribar je začel o toliki učenosti kar zijati. Šencaj no smrkolinke, je dejal, nemara da

znaš še selcirati? Dušica zavpije: „Selcira se tako lahko, da se ni treba nič vaditi. V kotu vzame palico mesto puške in začne velevati: Marš, ajns cvaj, ajns cvaj, habt Acht, Praesentiert, laden, Feuer, bumf, habt Acht, marš ajns cvaj, ajns cvaj, halt. Nate, tukaj imate puško nazaj.“

Hribar je jel od veselja ploskati, skakati in noreti z deklico, kakor da se je pootročil. Nekaj časa je trebalo mirovati, ker je gospodinja prinesla na mizo večerjo. Ančika posadi Dušico zraven sebe in jo vpraša, če pred jedjo kaj moli? Mala jo debelo pogleda, kako da jo more kaj takega barati: „Kaj bi rekel bogek, če ne bi nič molila! Veš kaj, Ančika, če me boš vprašala tako neumno, te ne bom imela nič več rada.“ Ko so odmolili očenaš, pravi: „Jaz pa molim tako.“ Sklene ročice in govori počasno in z izpremenjenim glasom: „Preljubi bogek, prosim te ponižno, daj življenje moji duši in mojemu truplu. Amen!“ Po večerji moli še bolj na kratko: „Čast bodi Bogu in hvala vsem dobrotnikom. Amen!“ Sosebno Hribarici je bila kaj všeč ta jasna, otročjim letom primerna molitev in hvalila je na vso moč očeta, da navaja hčerko tako lepe bogoslužnosti.

Ančika je hotela zdaj Dušico spat nesti. Mala pa se je branila, češ, da ni še nič zaspana in da brez nje ne gre spat. Hribarjevi so se kratkočasili še celo uro z njo. Popisala jim je kapiteljsko cerkev tako natanko in opazljivo, da je Hribar zatrdil: Ta otrok ima več pameti ko mi vsi. V tej cerkvi sem bil že bog ve koliko stokrat, pa jo manj poznam kakor ta veverica. Smeha ni bilo ne konca ne kraja, ko je začela praviti, kako se na semnju ljudje pogajajo in zmerjajo, kako na Krki perice klepetajo in obrekujejo gospodarje in

družino, kako se drži in vede doma očetov pomočnik, kadar šiva in druge take reči. Dušica je tudi pokazala, da zna peti. Začela je: „Mat' potico peče, nobenem' nič ne reče“ — ali se kmalu domisli, da je še veliko lepša tista o prekanjeni in prevarjeni lisici: „Leži, leži stezičica, po nji teče lisičica i. t. d.“ Največo zabavo pa je napravila celemu društvu s svojimi pripovedkami. Ko ji Hribar reče, da naj mu pove, kar meni, da bi bilo zanj najbolje, stopi predenj in premišljuje: „Vi ste oče, kaj ne? Kaj neki bi bilo vam najljubše? Saj sem že vedela, pa ta prebita buča vse pozabi. Pa se bom že spomnila, čakajte, aha, jo že imam, ali je kratka: Bogek je imel očeta rad, bogek je dal očetu zlato polje, na zlatem polju devet njiv, na vsaki njivi devet krajev, na vsakem kraju devet snopov. V vsakem snopu devet klasov, iz vsakega klasa devet štruc. Imate veliko štruc. Prosim, da bi dali eno štručko Dušici. Dušica papka rada štručico.“

Hribar se zakrohoče: „Tako polje bi zame res ne bilo preslabo. Kar prosiš, boš že dobila. Ančika, jutri zjutraj ne pozabi prinesti iz krčme vogel štruce!“

Zdaj jo pokliče gospodinja k sebi: „Kaj boš pa meni povedala?“

Dušica se zopet zamisli: „Vi ste mati, za vas mora biti kaka materna. Poslušajte! Bila je enkrat mati in mati je imela tri sinčke in eno hčerko. Sinčki so bili: Sinček mišek, sinček mucek in sinček medvedek. Hčerki pa so rekli: Hčerka smrt. Mati jim je rekla: Jaz vam grem kuhat kosilce, dobro kosilce, vi pa ostanite skupaj in se igrajte. In otroci so ostali skupaj in so se igrali. In sinčka miška je pojedel sinček mucek in sinčka mucka je pojedel sinček medvedek in sinčka

medvedka je pojedla hčerka smrt. Mati se je jokcala in je pretepla hčerko smrt. Hčerka smrt pa je dejala: Mati, kaj se jokcate in tepete hčerko smrt? Rekli ste: Ostanite skupaj, pa se igrajte! In smo se igrali in pojedli. Poslušajte, ljuba mati, kaj vam povem. Specite vi kruhke tri, vjemite zelene pajkce tri, v vsak kruhek zamesite zelenega pajkca. In mati je spekla kruhke tri in vjela zelene pajkce tri in zamesila v vsak kruhek zelenega pajkca. Pa je dala en kruhek hčerki smrti in hčerka smrt je izkozljala sinčka medvedka in je dala drugi kruhek sinčku medvedku in sinček medvedek je izkozljal sinčka mucka in je dala tretji kruhek sinčku mucku in sinček mucek je izkozljal sinčka miška. In mati je rekla: Otroci, poberite se na dvoje, igrati se ne smete. Preden pojdete po svetu, pojejte še kosilce, dobro kosilce, ki sem ga skuhala. Ti Dušica! pa vzemi palčico in varuj otroke, da se ne pojedo! In Dušica je vzela v eno roko palčico, v drugo pa je vzela žličico in je papkala s sinčkom miškom in s sinčkom muckom in s sinčkom medvedkom in s hčerko smrtjo. Zdaj pa je Dušica sita, čast bodi Bogu in hvala vsem dobrotnikom. Amen.“

Ančika pravi: „Dušica, zdaj pridi sem in povej katero meni in muci, ki brunda zraven mene.“

Dušica priskaklja, začne mačko božati in veli: „O, za muciko jih znam še več kakor eno. Katero bi neki izbrala? Morebiti ji bo všeč tale: Bila je mama. Mama je imela fantka in muciko. Mama zboli in pravi muciki: Jaz bom umrla, varuj ti mojega fantka. In mama je umrla in fantka je varovala mucika. Fantek je bil lačen. Mucika je ukradla dve klobasici, eno za se, eno za fantka. Fantek je bil žejen. Mucika je ukradla

piskerček mlekca in poliček vinčka, mlekec zase, vinček za fantka. Fantka je zebkalo. Mucika se je vlegla k fantku in ga ogrela. Fantek je spančkal. Po fantka je prišel velik strah, bavbav. Mucika je opraskala bavbava in mu odtrgala veliko mavho. V mavhi je bilo polno denarja. Fantek si je kupil belo grajščinico in je dal muciki zjutraj kofka in potičice, opoldne meska in salatice, zvečer svinjska reberca, preden je šla spat, belega cukrčka. Dušica je prosila fantka: Daj mi, kar ostane tvoji muciki! Fantek je poklical Ančiko in je rekel Ančiki: Daj Dušici, kar ostane moji muciki, zjutraj kofka in potičice, opoldne meska in salatice, zvečer svinjska rebrca, preden pojde spat, belega cukrčka. Zdaj veš, Ančika, da mi moraš pripraviti belega cukrčka. Atej mi ga prineso vsak dan košček na posteljico.“

Ančika se smeje in pravi: „Belega cukrčka pri nas nimamo, prinesla ti bom črnega, boš videla, da je morebiti še boljši od belega.“ Šla je v hram po medu. Dete ga še ni jedlo nikoli in ga ni poznalo. Ko ga pokusi, se mu zdi veliko boljši od cukra. Z nobeno rečjo se ji Ančika ne bi bila mogla bolj prikupiti. Ko se je najedla, ji pade okoli vratu, jo poljubuje in hvali: „Ne, zdaj vidim, da me res noben človek nima tako rad kakor ti, še atej ne. Zato bom pa spala tudi prav mirno, te ne bom nič brcala, se ne bom nič prevetavala.“

Ančika ji je bila postlala posebej zraven sebe, Dušica pa ni prej mirovala, dokler je ni vzela v svojo posteljo. Otrok pravi: „Zdaj bom še molila, kakor doma. Preljubi angelček varuh! Prosim te, varuj me po noči, zatisni mi očice, naredi mi čez usteca križek,

povej mi lepe sanje, zbudi me zdravo in veselo. Amen.“ Po teh besedah zadremlje in spi trdno drugi dan do osme ure.

Ko se predrami, začne klicati Ančiko, ki je bila že zdavnaj vstala: „Veš, Ančika, nekaj te bom prosila, pa mi moraš obljubiti, da mi boš prav prav gotovo to storila. Vidiš, jaz te imam tako rada. Kadar pridejo atej pome, pojdi z nama, bodi moja mama, ostani pri nas.“

Ančika pravi: „Kaj pa misliš? Tvoj atej so gospod, pa ne marajo za kmečko mamo.“

Dušica se o teh besedah skoraj zajoka in pravi: „O, atej te bodo radi vzeli. Bom jih tako dolgo prosila, dokler ti ne poreko, da smeš iti z nama. Če ne bodo hoteli, pa tudi jaz ne bom več hotela ne jesti, ne piti, ne spati. Kar na tla se bom vrgla in ves dan jokala. Kaj ne da prideš k nam? Saj te bom zmerom bogala in te božala in obimčkala in kuškala in ti prinesla vse, kar boš hotela: Klopco pod noge, stolček, klopčič, nožič, škarje, vse, prav vse. In če boš tako bolna, kakor so bili mamka pri nas, ki imajo študente, ti bom tudi prav tako stregla, kakor je stregla mamki njihova Gustica. Ti bom popravila blazinico in te božkala in rekla: Ne boj se, Ančika, saj bo kmalu bolje. Pa bom rekla otrokom: Otroci tiho! Naša mama Ančika je bolna pa ne sliši rada vpitja. Pa ti pojdem kuhat tê in kamilice in ti bom grela glavico in trebušček. Pa ti bom pripeljala doktorja in hodila v apoteko in boš videla, da ti bo kmalu odleglo pa se bova spet lahko igrali in smejali.“

Te priproste besede so silile Ančiko na smeh, pa jo obenem ganile tudi do solza. Otročja ljubezen

se res da hitro vname, ali se ukorenini dostikrat globokeje, nego odrasli slutijo. To dokazuje ta pripovedka, ki je resnična od konca do kraja.

Dušica je dobila za kosilo štruco, kavo s cukrom in med. Še eno uro je razveseljevala hišo. Naenkrat pogleda skozi okno in zavriskne: „Atej, atej!“ Skozi vrata stopi Papej. Ančiki šine vsa kri v obraz. Oče je izvedel od dijaka, da mu je našla hčerko ona. Njej se zahvali tedaj najprej. Povesila je oči in se je tresla kakor šiba; kar je na svetu, se ni nahajala še nikoli v taki zadregi. Vsi drugi v en glas hvalijo Dušico, kako kratek večer jim je naredila. Hribar pravi, da že več ko trideset let ni bil tako vesel kakor snoči. Hribarici se zdi samo to čudno, da otrok ni vedel, kako se oče piše, dasiravno je kazal v vseh drugih rečeh toliko bistroumnost, da ne pozna nobenega takega deteta. Papej ji to razjasni: Mimica pravi „pri Papi“ mesto pri „Papeju“, zato je niste mogli razumeti; ste mislili, da je ta beseda to, kar atej ali oče, ne pa pridevek.

Hribar ponudi Papeju stol: „Saj se vam nič ne mudi; posedite kake pol ure pri nas, da se bomo kaj pomenili. Ančika, prinesi majoliko vina! Vidite, neizrečeno smo bili veseli tega naključja, da je prenočila Dušica pri nas. Morate nas večkrat z njo obiskati, da se bomo vsaj kaj smejali. Naš kraj je pust, nam napravlja dosti dela in skrbi, pa malo smeha.“

Papej je znal izvrstno pripovedovati, da ga je vsakdo rad poslušal. S Hribarjem je pretresal vreme, vojsko, draginjo, z njegovo ženo vrtne pridelke, kupivno blago, gospodinjstvo, edina Ančika ni črhnila besedice; gledajoča v tla se je ozrla na nekdanjega

ljubčka le takrat, ko je mislila, da ne bo videl. Papej pove Hribarjevim, da je čevljar. To obrne pomenek na obuvalo. Hribar toži, da domači čevljarji niso za nič in si bo moral dobiti koga iz mesta. Samo to ga skrbi, da mestni mojstri ne hodijo radi po hišah; on pa neče pustiti navade. Prosi Papeja, da bi mu dobil kakega dobrega delavca, ki bi hotel priti šivat k Hribarju. Papej se zamisli, zardi in pravi: „Veste, drug mi ni znan nobeden. Če se pa ne branite mene, prišel bom sam. Najprej seve moram dogotoviti, kar je naročeno. Čez dobrih štirinajst dni bom prost in začnem delati, če vam je všeč, pri vas.“ Hribar mu poda roko: „Udarite — mož beseda! Prav vesel sem, da mi ne bo treba iskati.“

Papej bi se bil težko ponudil, da mu ni povedal dijak, kako prisrčno sta se sprijateljili Ančika in Mimica. Na tem temelju je hotel poizkusiti, če se da porušena sreča ponoviti. Med takimi pogovori se približa poldne, treba je odriniti. Papej prime hčerko za roko, se poslovi in gre proti durim. Mimica se mu izvije iz roke in začne plakati. Oče jo vpraša, kaj je. Mala se ihti: „Ne, brez Ančike nečem iti domu. Naj gre še Ančika, pa pojdem rada. Ančika mora biti moja mama; ima me tako rada, jaz pa imam tudi njo tako rada. Atej, recite ji no, da se napravi. Ančika, nič jih nikar ne vprašaj, obleci se pa pojdi kar sama. Za ateja ne maram nič več, če te ne pelje s sabo.“

Ančiko spravi ta trma v neizmerno stisko in nepriliko, Papej se ji raduje, ali ne sme tega razodeti. Drugi domači se pa smejejo in pogovarjajo Mimico, naj še nekoliko počaka, saj bo prišla z atejem kmalu nazaj, pa bo lahko pri Ančiki, dokler jo bo volja. Na isti način jo tolaži Papej, Ančika ji ne more druzega

reči kakor: Le pojdi za zdaj, ljuba dušica, saj se bova čez štirinajst dni zopet videli. Tudi Hribarju je moral Papej obljubiti, da jo bo vzel s sabo, kadar pride. Take besede jo malo pomire. To pa je hotela imeti, da jo Ančika nekoliko spremi. In tako odidejo vsi trije, Mimico drži za eno roko oče, za drugo Ančika. Ta dva nista mogla ne besede spregovoriti. V hiši se je Papej svoji ljubi lahko vsaj zahvalil, zdaj ko sta bila sama, je molčal in se oziral proti nebu. Pomislil je na božjo previdnost. Njegova ljubezen se je razdrla največ zaradi deteta, ki zavezuje zdaj z nežno ročico tenke konce raztrgane zaveze in poravnuje očetov greh s svojo nebeško nedolžnostjo in ljubeznivostjo. Ančiko pokliče mati. Naklonivši se objame in poljubi Mimico. Papej ji poda roko in ona jo prime. Z Bogom, preljuba Ančika! Z Bogom, Gene, so bile edine besede, ki sta jih zmogla za slovo.

Papej je še dolgo gledal za njo. Celo bitje so mu prešibale zdavnaj pozabljene, zdavnaj zamorjene radosti. Na pogorišču srca se mu zasveti in razgori v živ plamen iskra novega upanja, prazno dušo mu iznova napolnita sladka vera in presladka ljubezen. Ni treba praviti, kako je hitel, da dovrši naročene čevlje in škornje. V desetih dneh je svoj posel dogotovil; manj važna dela je prepustil pomočniku in odšel k Hribarju. Ali se je že tudi mudilo. Mimica ga je neprenehoma nadlegovala. Enkrat se je tako ujezila, da je lopnila z nožico ob tla in dejala: „To je pa vendar pregrdo, kaj se godi pri nas. Drugi ljudje so veseli, da morejo imeti mamo pri sebi. Vi pa jo puščate še zmerom tam na hribu. Če ne pojdeva kmalu po njo, vam bom kar ušla, pa ostanite doma sami.“ Zdaj ko

je videla, da se oče pripravlja, ga je spomnila, da naj kupi veliko lepih reči, da jih ponese Ančiki. To se ve, da je to rad storil. Napolnil ji je celo torbico, da je komaj nosila.

Ko je zagledala Hribarjevo hišo, je jela teči in na ves glas klicati Ančiko. In res jo prikliče. Z nepopisnim veseljem se ji vrže v naročje in okoli vratu in jo prosi z milim glasom: „Kaj ne, da bom zdaj zmerom pri tebi? Tako pusto mi je bilo, da te nisem tako dolgo videla. Le poglej, kako te imam rada! kake darove so mi dali atej za te v torbo!“ Zdaj ji je začela razkazovati in dajati: lep svilnat robec, pisanih trakov, mrež, tenkega sukanca, ličen nožek, nogavice in rokavice, odpustkov in drugih sladčic. Ančika se zahvali Dušici, pa tudi Papeju. Dala mu je brez strahu roko in se je mogla z njim pomenkovati skoraj brez zastajanja sape. Hribarjevi so sprejeli očeta in hčerko kot stara znanca. Rokodelce gosti rad vsak Dolenjec. K Hribarju pa ni prišel navaden delavec, ampak mesten mojster z zabavno tovaršico in sijajnimi darili. Njega je bilo treba počastiti nekoliko lepše. Prvi dan se je le malo delalo, temveč pa jedlo, pilo in razgovarjalo. Mimici je prikipela dobra volja prav do vrha, blebetala je še vse drugače modro in šegavo, kakor prvikrat. Zvečer je šel oče spat domu, ona pa se ni več mogla ločiti od svoje „mame“, niti Ančika od svoje „Dušice“. Papej je zmerom delal odlično, to pot pa je pazil in se trudil še prav posebno. Najprej je naredil čevlje Hribarju. Starec je trdil, da so mu kakor na nogo uliti, boljših ni imel še nikoli. Skoraj še bolj je hvalila Hribarica svoje; dejala je, da se hodi v njih mehko kakor po mahu. Mati veli tudi Ančiki, da naj si jih da par po-

meriti. Mojster je meril nekako precej dolgo, zato pa jih je sešil tudi tako brez madeža, da deklica še čutila ni, ali ima kaj na nogi ali ne. Zdaj je zahtevala še družina obutev in Hribar je šel v mesto, da si kupi podplate še za ene. Čevljarsko rokodelstvo ima to prijetnost, da se med delom more pomenkovati. Papej in gospodar sta pretresala in presojala najdalje razno orožje. Papej je to razumel, ker je bil mestni vojak. Več ko trikrat je moral popisati Hribarju sedanje puške. Da ga je laglje podučil, kakšne so, mu je prinesel pokazati svojo iglenico. Možu se je zdelo grozno čudno, da so 1866. l. Prusi Avstrijce potolkli; po njegovi misli ni bil Prajs dosti močnejši od Parca ali Plementeza. Zdaj se mu je razjasnil vzrok.

Pogovor je nanesel, da je začel praviti Papej tudi svoje življenje in svoje sedanje razmere. Popolnoma odkritosrčno je pripovedoval, kako se je vlačil več let s postopači, kako se je seznanil s Klaro, zakaj jo je pustil in da ga je privedla na pravo pot ljubezen in skrb za ubogo Mimico. Ančika je vse to poslušala in Papej je tudi najbolj zaradi nje razlagal vse to. Hotel je da izve iz njegovih ust pravo resnico; ni hrepenel po lažnjivi slavi, da bi ga imel kdo za svetnika, ali mu niti ni bilo ljubo, da si ga mislijo ljudje grjega nego je bil. Če ga je sodila ljubica v kaki reči še krično in nemilo, jo je morala ta možata spoved popolnoma umiriti in ublažiti. Poglavitno jezo in žalost pa ji je iztrebila iz srca vendar le sladka Dušica.

Zopet je prišel Ančkin god. Ta dan je Papej namenil, da se mora njegova usoda odločiti. Kupil je pri grajskem vrtnarju šopek najkrasnejših cvetlic in ga ovil s trakom belo-modro-rudečim. Kakor skoraj vsi

novomeški rokodelci, je bil namreč pristopil tudi on k narodni stranki. O volitvah za kupčijsko zbornico in mestni odbor je dal svoj glas samim korenitim Slovencem. Prav ta okolnost je pripomogla, da sem se z njim seznanil in izvedel mikavno povest o njegovi ljubavi. Šopek je zateknil v dragocen, zlat prstan. Ko je prišel rano iz mesta, najde Ančiko v veži samo; vošči ji srečo in ji poda cvetlice. Deklica jih vzame, duha in ogleduje. Ko opazi, da tiče v prstanu, zarudi in vpraša sramežljivo: „Kaj pa bom s tem rumenim, lepim obročkom?“ Mojster odgovori: „Nosila ga boš na prstu zraven mene, če nisi več huda.“ Ančika mu seže v roko; v oči ji stopijo solze. Papej je videl, da ga zopet ljubi in da obžaluje svojo naglico; od srca se mu je odvalil zadnji kamen.

Hribarica pa je že več dni nekaj čutila in slutila. Ančika ni imela za domače fante ne besede, bala se jih je bolj ko hudič križa. Kaj je to, da pa govori tako rada s čevljarskim mojstrom in stoji pri njem po pol ure in še dalj in gleda, kako rije s šilom in pribija cveke? Radi šila in cvekov menda ne postava pri njem, čevljarstva se vsaj ne misli učiti. Ženskim je narava podarila za take tajnosti bistrejše oči nego možakom. Hribarica ni sicer nikomur nič rekla, ali sama za se je bila prepričana, da se je Ančika prav debelo in globoko zatelebala. Za god se je prineslo danes na mizo boljše in obilnejše kosilo, Hribar je pritresel iz kleti celo nežo vina; sedeli, jedli in pili so več ur; vmes pa so se prav po domače pomenkovali, smejali in prepevali. Papej zapoje najprej tisto narodno, s katero je ustavil v hosti hitre noge tercijalske Ančike. Deklico oblije rudečica, ali ne še zadnjikrat

danes. Druge pesmi in pogovore pustimo na strani! Opomina vredne pa so vsekako besede očeta Hribarja, katere je spregovoril proti koncu obeda: „Mojster! včeraj, ko sem kupoval pri usnjarju podplate, smo se začeli ne vem kako meniti tudi za vas. V usnjarnici se je bilo zbralo več mož, ki vas poznajo. Potrdili so vse to, kar ste nam povedali iz svojega življenja. Pohvalili so vas na vso moč, da tako pridno, lepo in trdno delate, da se ne more skušati z vami noben mojster, razun Rozmana in še ta ne bo tlačil dolgo zemlje in vam jemal prvega mesta. Buzarona, kdo bi bil mislil, da se je ponižal in prišel k meni šivat tako imeniten mož! Pa bom tudi rad plačal, računajte kolikor hočete. Možje so vas tudi povzdigovali, da znate denar varovati in vam gre premoženje skupaj, da se kar vidi. Vsi so dejali, da je prav, da ste pustili Klaro; vsem pa se je zdelo neizrečeno lepo in pošteno, da otroka niste zavrgli. Samo to so se možje čudili, kaj da se ne oženite. Imate čedno hišo, precej kmetije, posla čez glavo, veste, kaj, vi bi res potrebovali gospodinjo. Pa bi bilo tudi manj skrbi z Dušico. Naprtili ste si na pleča preveliko težo; začela se vam bodo šibiti.

Papej odgovori: „Oče, vi govorite prav res in pametno. Vse to sem že dostikrat premišljeval. Našel sem si tudi ljubico in nevesto. Imel sem jo rad in jo imam še zmerom rad (pogleda Ančiko), da dam zanjo, če je treba, zadnjo kapljo svoje krvi. Ali ljudje so me pri njej obrekli, so ji natrobili, kar sem in kar nisem grešil. Resnico so tako obrnili in izkrivili, da je dobila ljubica o meni tako misel, kakor da bi bil najbolj zavrženi potepuh in slepar. Očitala mi je, da sem Klaro zapeljal in zapustil, menda najbolj ji je bila na potu

Mimica. Konec je bil, da me je pognala. Meni je srce pokalo. Kar sem sejal, sem žel; živel sem res poredno in zato pravim sam, da sem to pokoro zaslužil.“

Hribar posluša, maje z glavo in veli: „Ta vaša ljubica mora biti presneto jeznorita, zraven pa tudi malo avšasta. Bolje bogme niste mogli storiti, kakor da ste flundrasti Klari pokazali figo, nedolžno Dušico pa sprejeli pod svoje peruti, kakor se kristjanu spodobi. Prav seveda ni bilo, da ste se spečali s tako babo, ali moj Bog, kdo pa je na svetu brez greha? Če hočemo, da nam bo Bog odpustil, moramo tudi mi odpuščati svojemu bližnjemu. Najbolj za malo mi se zdi, da se je mrzelo vaši nevesti na našo preljubo, zlato Dušico. Tako nevesto naj pes odnese. Bodite veseli, da se niste zadrgnili s tako divjačino. Vsaka druga bi vas bila vzela še raje z Dušico kakor brez nje. Izbijte si iz glave to ljubezen! Poglejte malo okolo sebe. Vi si lahko izberete kaj dobrega. Človek, ki premore toliko imetka in tako dobro mojstrijo, se ne sme zavreči. Škoda, da niste kmet. Vidite, jaz vas tako spoštujem, če bi bili vi kmetiški posestnik in kmetiški rokodelec, da bi vam ponudil precej svojo Ančiko. Ne bom je hvalil, ali kar je res, je res. Dekle je pridno, kar se da, pa ji bom hvala Bogu lahko tudi kaj pridal. Moj zet se ne bo tožil, da je dobil beračico, kikljo brez žepa, žep brez mošnje. Še enkrat pravim, da mi je prav, prav žal, da ste gospod.“

Papej se nasmeje in pravi: „Oče, nikar mi ne očitajte gospoščine. Z njo naj se ne baha nihče dosti, ne kmet, ne meščan. Gospoščina dela stroške, skrbi, preglavico. Zakaj izhajajo Novomeščani tako težko?

Imajo svoje kmetije, rokodelstva, kupčijo, strašno veliko uradnikov, ki puščajo vsi svojo debelo plačo v mestu. Koliko denarja prineso kmetje, ki hodijo na trg, na sejme, h gosposki! V Novem mestu nahajajo se šole, male in velike. Kolika korist je za meščane, da jim ni treba pošiljati otrok v Ljubljano ali v Zagreb? Pa vse to ne pomaga nič, ljudi tare dolg in revščina, da je joj. In zakaj? Zato, ker mislijo, da so meščani gospodje, da morajo živeti po gosposki šegi. Svoj pridelek in zaslužek zapravljajo na sto nepotrebnih rečeh. Otroke odrejajo tudi po gosposko, to se pravi, za lenuhe, potratnike in malopridneže. To vem iz svoje izkušnje. Izkušnja me je na zadnje spametovala. Jaz živim hvala Bogu tudi zdaj prav dobro. Vino in meso imam vsak dan in včasi še kako drugo dobroto. Ali denarja ne zapravljam nič več. Zmerom pazim, da mi na koncu leta še kaj ostane. Beseda „gospod“ je zame prazna pleva in nič druzega, ko nevarna limanica, na katero se love naši nepremišljeni meščani. Čast daje človeku poštenje in pridnost, ne pa gizdavost in napuh. Kadar pridem med kmete, se čutim prav tako srečnega in z njimi enakega kakor med meščani. Zdaj me poznate, oče Hribar! Kakor vidite, naju tedaj ne loči nobena gospoščina. Jaz potrebujem marljivo in razumno gospodinjo, ne pa belih rok, poklonov, šumečih kikelj in drugih takih pritiklin gosposkega stanu. Vaša Ančika je zame več, ko vsaka gospodična. Vašo blagovoljno ponudbo sprejemam prav iz srca rad. Tu je roka, udarite, mož beseda, Bog poživi Vašo hčer in mojo ljubico in nevesto Ančiko!“

Hribar in vsi drugi ob teh besedah ostrme in zazijajo, ne vede, ali se Papej šali ali govori za re-

snico. Niti Ančika ni pričakovala, da se bo razodel že danes. Mojster ponavlja snubitev, prosi očeta in mater za blagoslov, na zadnje veli, da se razume samo ob sebi, da se ne bo ženil brez privoljenja Ančikinega. Zdaj se Hribarjevi prepričajo, da se Papej ne šali. Stari skoči k njemu in ga objame z navdušenim ukanjem. Hribarica pravi: „Za delo me bo res trlo brez nje. Izgubila bom svojo najboljšo pomoč, ali naj gre, v božje ime, sreče ji ne smem braniti.“ Ančika, rudeča ko rak, se je stisnila v kot in mencala robec. Mati jo šegavo pogleda in ji nagaja: „Kaj boš pa ti rekla? Meni se močno zdi, da si dala privoljenje že pred nama. Nisi zastonj hodila gledat, kako se šivajo čevlji. Mislila si, da ne vidim, kaj se ti meša po bučici.“ Mimica ni vedela, kaj se snuje. Ko pa ji pove Hribarica, da pojde Ančika kmalu stanovat k ateju v mesto, zavrisne od veselja in začne nevesto poljubovati in božati. Ponosno se postavi pred očeta in pravi: „Čemu ste me tako dolgo dražili? Vsak dan sem vas prosila stokrat, da mi pripeljite mamo. Zdaj vidim, da me imate še malo radi. Ste me vendar ubogali. No, to je lepo. Zdaj vas bom precej kuškala. Hribar meša mali kodrčke in reče ganjen: „Mojster, za mojo hčer pa ni skrb, da bi vas podila od sebe zavoljo tele preljube živalice. Že zato pojde rada k vam, da bo imela njo pri sebi.“

Po tako veseli prigodbi se gostija ni mogla končati; radovali so se celo popoldne in ves večer; Papej je šel domu komaj o polnoči. Šivat ni prišel več; moral se je pripravljati z nevesto vred za svatbo. Ob mesecu je bila poroka. Od takrat sta minili dve leti. Sprehajajoč se po mestni okolici vidim dostikrat

v nedeljo popoldne Papejevo rodovino korakati proti Hribarju. Dušica se drži Ančike kakor senca. Mene pozna dobro. Vselej, kadar me zagleda, se glasno nasmeje in pravi mačehi: „To je tisti profesor, ki ne gre nikoli v šolo.“

Dva zakona.

I.

Narejeno.

Veste, kaj je nesrečen zakon? Naš narod veli: „Pekel že na tem svetu“ — in bolje ga res ne bi mogel označiti. Za človeštvo je tolažba, da se nahaja popolnoma nesrečnih zakonov še veliko manj nego popolnoma srečnih. Največja žalost pa obhaja človeka, da so vrženi včasi v ta pekel tudi taki ljudje, za katere se lahko reče, da so bili vstvarjeni za raj, da so si s svojim poštenjem raj zaslužili.

Med Prečino in Krko se dvigujejo neprijetni, slabo zaraščeni griči, med katerimi se vijo še bolj neprijetne blatne tokave in dolinice. Če odštejemo dosti prijazni Bršlin, ni na vsem tem, za srečo ne velikem prostoru nobenega kraja, ki bi mogel popotnika le količkaj razveseliti. Vendar stanuje na njem precej, deloma celo prav trdnih kmetov.

Med bolj premožne hiše je spadala tudi Logarjeva. Gospodar je sicer že zdavnaj umrl, ali vdova Urša vodi vsa opravila, tako modro, da ji imetek po

moževi smrti ni trpel še nobene škode, sosedje še trdijo, da se je v njenih rokah pomnožil, ne pa skrčil. Urša pravi, da ne da kmetije, če bi ji ponujal kdo za njo tudi tri tisoč goldinarjev.

Kdor pozna borne razmere novomeške okolice, mora tedaj priznati, da Logarjevih ni trla nikakršna revščina. Urša je rodila več otrok, ali živel je še edini sin Janez, vsi drugi so pomrli v otročjih letih. Vdova se je bila že postarala, zato je namenila Janeza oženiti.

Fant je dopolnil že dvaindvajseto leto. Bil je visok, močan, lepe rasti, kakor pravimo: Korenjak od nog do glave. Še bolj so vaščani hvalili druge njegove lastnosti. Janez ni ponočeval, ni poznal nobene kvarte, ni šel nikoli drugače v krčmo, kakor gredoč z materjo na božjo pot, ni imel nikoli nobenega prijatelja, nobene ljubice. Držeč se doma je delal vse po volji in zapovedi svoje matere. Kar koli mu je velela, je rad izpolnjeval in natančno. Ob nedeljah je šel v cerkev vse tri krate, kadar je utegnil, se je udeležil božje službe tudi ob delavnikih. Družina ga je hvalila na vso moč, kako lepo da ravna z njo, da ni čuti iz njegovih ust žal-besede. Vina pije sam prav malo, ali njej da ga privošči ob težjem delu, kolikor ga le poželi in popiti more. Šalil se ni nikoli in se niti ni znal, še smejal se je malokdaj. Ali ta resnost se mu je nekako podala, ker je kazal obraz in vsa podoba postavnost in modrost, ki sta se pa prav prijazno ujemali z največjo dobrodušnostjo. Kadar so se pomenkovale v vasi in obližju deklice o možitvi, je rekla marsikatera: Ko bi bili vsi fantje taki kakor je Logarjev Janez, ne bi se bilo nevesti nič bati; pač bo srečna, katera ga bo dobila.

Logarica je imela v soseščini dobro prijateljico, Flereško. Tudi ta je bila že več let vdova; ker sta gospodarila dva odraščena sina, je živela prav lahko, brez vse skrbi in brez opravka. Čas si je kratila in ga ubijala s tem, da je obrekovala vse sosede in znance, svoje otroke in včasi tudi sebe.

Ko je prišla hči Micika v devetnajsto ali dvajseto leto, je dobila nov posel; noč in dan je premišljevala in razpenjala na vse strani svoje mreže, kako da bi jo omožila prav kmalu, obenem pa prav dobro. Enkrat se pogovarjate z Uršo dalje časa o tej reči, Flereška se udari s pestjo ob čelo in pravi: Oh, midve sva res avši. Čenčave, kako bi omožile hčer in ne pomislive, da je ženin pod streho. Ljuba moja, kaj ne da bi bil lep par — tvoj Janez in moja Micika? Daj roko, udarive!' Urša se obveseli in pravi: Sam Bog ti je udihnil to misel. Radi se imave že midve, naj se imajo najini otroci pa še rajši, hi hi hi!

Še tisto uro pove svoj namen Logarica sinu in Flereška hčeri.

Janez se namrdne: Ali to merkvico da bi jaz vzel? Kaj za božjo voljo vam hodi na misel?

Mati se začudi tem besedam: I no, kaj pa ti je? Saj si kaj boljšega ne moreš želeti. Micika je pridna, je prebrisana, je poštena, je lepa — kaj češ več? In brez denarja tudi ne bo. Kakih tristo goldinarčkov bo že prinesla. Jaz te na to ne bi silila, če ne bi bila prepričana, da bo ženitev prav zate in za njo.

Janez odgovori resno in odločno: Za Miciko ne maram in besedi naj bo konec. Ima nekaj v sebi, da je ne morem videti. Enkrat sem padel z onele hruške in dobro se spominjam, kako hudobno se mi je za-

krohotala. Tako prismojena in zoperna se mi ne zdi nobena punca v celi fari.

Mati maje z glavo in pravi: Se boš premislil. Noben človek še ni rekel, da je Flereška prismuknjena. Besedo zna tako postaviti in zasoliti, da sem se dostikrat kar zavzela. Tebi se danes menda sanja ali pa si bolan.

Ali vse govorjenje materino je bob v steno, Janez ostane trdovraten in veli: Mati, izberite mi katerokoli drugo, pa vas bom iz srca rad bogal. Samo za Miciko mi molčite!

Nič boljše ni opravila Flereška pri svoji hčeri. Najprej se ji je Micika na ves glas nasmejala: Kaj — tega štora, tega gumpca, to nerodo, to kislo repo mi ponujate? Ko ga pa začne mati na vso moč hvaliti in se ji čudi, kako da sama ne pozna lepih lastnosti Janezovih, ji seže nevoljno v besedo in zagodrnja: Ljubši bi mi bil vsak vdovec, kakor ta pusti Janez. Iz te moke se ne peče dober kruh.

Deklica je sodila Logarjevega nemilo in krivo. Ali laglje se ji bo odpustilo, ko povem pravi vzrok. Že v šestnajstem letu se je bila zaljubila v čednega fanta bližnje vasi. Svoje občutke je skrivala materi, ker je vedela, da ji ljubček ne bo všeč. Ni imel druzega, ko revno kajžico, njivo in svoje rokodelstvo. Od doma je šel že pred dvema letoma, nikomur ni bilo znano, ne kje je, ne kdaj se bo vrnil. Dosti solz je pretočila natihoma uboga milica; dozdevalo se ji je čimdalje bolj jasno, da se njena nada ne bo izpolnila nikdar; včasi so jo obhajali tudi sumi, da jo je v tujem svetu pozabil.

Flereška in Logarica nista marali za upor svoje dece. Tolažili sta se z izkušnjo, da se je že veliko

mladih ljudi od konca branilo drug druzega, ali nazadnje da so se itak poročili in živeli zadovoljno. Obe sta bili ene misli, da pride v zakonu ljubezen sama po sebi, da je le dosti kruha, da se ne strada. Skoraj noben dan ni minil, da ne bi bili Janeza in Micike opominjali, prosili in pritiskali, da naj se vzameta. Ko se ne da nič opraviti ne z lepo ne z grdo, iščeta si pomoči pri duhovščini.

Slovenski škofje in drugi cerkveni prvaki niso še nikoli dosti ljubili našega naroda in narod ni maral za nje. Naši župniki in kaplani pa so si pridobili zadnjih sto let brez dvombe jako lepe zasluge zlasti za slovenskega kmeta. Ali tudi med njimi nahajamo precej pogostoma popolnoma nesposobne, surove in nevedne ljudi, ki župljanom stokrat več škodijo nego koristijo. V to nečedno krdelo je spadal stari pop Čednik. Bil je že precej odrastel, ko je začutil v svojih rovtah med kravami poklic za duhovski stan. Ljubezen svojih učiteljev si je naklonil s tem, da je tožil in ovajal součence. Ta zasluga mu je popravljala dvojke v kole in mu pridobila tudi hrano in kar je še sicer potreboval. Stanujoč pri prostih babelah ni imel prilike, da bi svoje robato bitje obtesal in obstrugal, šola ga pa tudi ni ne omikala ne olikala. Škof ga je moral dobro poznati, kajti pošiljal ga je le med hribovce. Z njimi se je že zato ujemal brez težave, ker ga ni ločila od njih nobena gospoščina, nobena izobraženost. Tudi v službi ostal je to, kar je zmirom bil: Čednik po imenu in po duhu.

Ko ga ženi prosita, da bi poskusil še on pregovoriti Janeza in Miciko, je precej prikimal in dejal: „Seveda, moramo jih deti skupaj, da bo, ho ho ho,

sčasoma kaj prireje. Če se ne bo parila mladina, kdo pa se bo? Mi starci nismo za nič.“

In res je jel klicati ju k sebi, najprej vsakega posebej, potem pa oba skupaj. Miciki je rekel: Lej jo no! Ali se ti blede, da ga nečeš? Saj ga vidiš, kako je močan. Pridelal bo lahko toliko krompirja in kruha, da se boš napasla vsak dan trikrat, če boš hotela. Pečenka, vem, bi ti bolj dišala, ali pečenka ni za kmeta. Pa ni sile; da se le vamp napolni, pa je dobro. In klaje ti ne bo manjkalo. Boljšega si ne moreš nič želeti. Vzemi ga tedaj, vzemi!“

Še lepše je opominjal Janeza: „Z babo je res križ, ali kaj češ? Enkrat se moraš ženiti. Kaj bi neki še čakal! Trap, meniš, da je ne boš mogel imeti za ljubo? Ali si mar slep? Ali ne vidiš, kako je lepo povita in okrogla? — Pri tem jo je ogledoval z gnusno pohotnostjo. — Ko se bosta zaprla v kamrico, ho ho ho, ti bo prišla ljubezen, da boš kar koprnel!“

In takih reči jima je grdi pop še veliko kvasil in čenčal. Največ je izdalo, ko jima je dokazal, kako strašno tepe Bog otroke, ki ne poslušajo svetov svojih roditeljev in duhovnikov. Nazadnje se je tudi zagrozil, če se ne bosta vzela, da ju bo že dobro pestil na izpraševanju in jima tudi ob drugih prilikah ne bo dal mira. Konec je bil, da je, gledaje v tla, rekel najprej Janez, za njim tudi Micika, ker ni drugače, da naj se materama izpolni volja. Logarica in Flereška sta prinesli drugi dan popu vsaka dobro rejeno kokoš in še drugih manjših darov, da mu izkažeta hvaležnost in izpolnita, kar sta mu bili obljubili.

Janez in Micika se poročita. Na svatbi se upijani Janez prvikrat v svojem življenju. Srdito pogleda ne-

vesto, ki upira plaho svoje lepe oči vanj in zakriči na njo: „Če hočeš, da bom molčal, ne zijaj vame tako čukasto.“

Trepetaje mu odgovori: „Ne boj se, ne bom zijala dosti vate ne po čukovo, ne po golobje.“

Po svatbi ga mati posvari in opominja, da bi jo prosil za zamero. Osorno zarenči Janez: „Nikoli!“ — S strahom opazi Logarica, da se ponaša sin zdaj vse drugače proti njej, kakor prej. Že čez teden je zdihnila: „Oh, tako pusto ni bilo v naši hiši še nikdar, kakor je zdaj.“

Med možem in ženo se ni dala narediti nobena sloga, nobena prijaznost. Micika se je potikala po kotih in si brisala oči. Jedla in govorila ni skoraj nič. Janez je hodil semtertje okoli hiše; včasi je postal in nekaj zagodrnjal, naenkrat se je ozrl in šinil naprej, kakor da ga kdo podi; lotil se je tega in onega dela, ali vsako se mu je kmalu pristudilo. Kadar je šel prejšnji čas v Novomesto kaj kupovat ali prodajat, se mu je vselej tako zelo mudilo, da je bil v dveh urah zopet doma. Zdaj se ni vračal po pol dneva.

Enkrat je zgodaj zjutraj odrinil in je prišel nazaj še le v pozni noči ves pijan, brez denarja in brez blaga. Drugi dan mu veli mati: „Za božji čas, Janez, kaj pa misliš? Na tak način ni mogoče prebiti ne meni, ne Mici. Ali si pozabil, kaj si ji prisegel pred altarjem? Ne veš, kake dolžnosti te vežejo?“

Janez pozna dobro svojo krivico, v oči mu stopijo solze, pogleda proti nebu in zaječi: „Oh, mati, ko bi vi vedeli, kako iz srca rad bi bil z Mico dober — ali ne morem in ne morem!“

Mati ga tolaži: „Ne obupaj, sin; moraš se nekoliko premagovati, posebno pa te prosim, da moli, da veliko moli! Bog je milostljiv, ne bo zavrgel tvoje prošnje.“

Janez jo posluša, moli dolgo zjutraj, še dalje zvečer, hodi pridno v cerkev, stori obljubo, da pojde na Gorenjsko k materi božji pomočnici, razodeva z eno besedo v vseh rečeh še večo pobožnost nego v samskem stanu, ali brez koristi, brez uspeha. Mati in Čednik sta ga res da naučila raznih molitev, ali mu nista povedala, da jih mora opravljati premišljeno, z zbranim duhom in vročim srcem. Besede je govoril zgolj mehanično, ni tedaj nobeno čudo, da ga taka „molitev“ ni povzdignila nad zemeljske reve, da ga ni napolnila z ublažujočo vdanostjo v voljo božjo, da ni mogla vneti v njegovem srcu nobene iskre ljubezni, da ni mogla utrditi v njegovi duši nobene resne volje, nobenega neodjenljivega namena.

Materi sta se trudili na vso moč, da sprijaznita sina in hčer. Napravili sta včasi kako boljšo južino, Urša je spekla pišče, Flereška je prinesla sodček izvrstne starine, prosili in nagovarjali sta ju prelepo z vsemi besedami in dokazi materinske ljubezni, zdrave pameti in krščanske vere, da naj potrpita drug z drugim, da naj se imata rada vsaj zavoljo Boga in svoje duše, če se ne moreta iz nagnenja. Janez in Mica sta molčala, slednjič zajokala in si podala roke. Ali prijaznost je trajala malokdaj cel dan; večidel sta se kake pol ure pomenkovala, potem pa razšla, on na desno, ona na levo.

Janez si je tolažil srčno bridkost čimdalje bolj pogostoma z vinom. Pijan je zmerjal mater in ženo.

Malokdaj ga je vino udobrovoljilo. Takrat je Mico objemal in ljubil. Ona pa se je držala mrzlo, kakor da je otrpnjena. Prijaznost pijanega moža se ji ni priljubila, ampak gnusila.

Mačehi je začela sčasoma dobro pomagati v gospodinjstvu, ali pogovarjali sta se malo. Mica ni Urše nikoli nič vprašala, nič prosila, odgovarjala ji je vse na kratko: Je, ni, je tako, ni tako. Ker se nista mlada za nič brigala, je še zmerom gospodarila Logarica. Vsa opravila so tedaj tekla v starem, dobrem redu, zakonski nemir ni delal hiši še nobenega kvara.

Čez nekoliko mesecev stara Urša zboli in umrje. Ženska dela prevzame Mica, gospodarsko breme pade na Janeza. Žena je opravljala svoj posel skrbno, ali brez veselja, vsako posodo in orodje je močila z gorkimi solzami. Njen mož, zgubivši vodnico, se je zdaj udal popolnoma pijanstvu, lenobi in svojemu obupu. Kadar je šel od doma, ni rekel nikoli: Z Bogom, ni povedal nikoli, kam gre. Nazaj ga ni bilo dostikrat po več dni in noči. V vseh rečeh je kazal največo nemarnost. Nedeljske obleke ni slačil ob delavnikih, ko si jo je oblatil in ogolil, si ni napravljal druge, niti je ni hotel zameniti za dobro delavno, katere je imel dosti. Česati in umivati se je nehal. V vinogradu ni dal ne obrezati ne koliti, njive so ostale brez gnoja. Delavce je najemala Mica, on nikoli ne. Če je zmanjkalo zabele, soli ali kaj druzega, se je sicer napotil proti mestu, vrnil se je navadno še le čez nekoliko dni prazen kakor je šel. Žena mu ni rekla nikoli žalbesede, pomagala si je s svojimi krajcarji, da družina ni trpela lakote. V gori in na polju se je pridelalo na pol manj ko prejšnja leta, ali ta nazadek ni skrbel ne

gospodarja ne gospodinje. Materine petice so pošle, Micina dota se je potratila, še preden je preteklo prvo leto zakona. Z veliko težavo se je spravilo toliko denarja, da so se brez dolga plačali davki in delavci.

Flereška je pripisovala vso nesrečo svoje hčere Janezu. Obrekovala in oštevala ga je kar je najgrše mogla. Nazadnje se marnov naveliča in jo zapodi iz hiše. Gre ga tožit k Čedniku, ki je zvedel že po drugih ljudeh, kako se živi pri Logarjevih. Ko pride Janez z drugimi vred na izpraševanje v šolo, ga pop ozmerja pred vsemi možmi tako surovo, da se dvigne in pravi: „Jaz in Mica trpiva to, kar ste nama vi nakopali. Greh, smrten greh je poročati ljudi, ki se ne marajo. Odslej me ne bo nikoli več na izpraševanju, nikoli več v domači cerkvi.“ To rekoč odide iz šole.

Čednik rjove za njim: „Bom videl, ali boš hotel še priti ali ne. Dal te bom po žandarjih pritirati.“ Ob Bachovi grozovladi je pop imel pravico tako govoriti in ravnati!

Flereška je nagovarjala hčer, da naj pusti Logarja in pride domu. Mica ji odgovori ponosno: „Nikdar! Moje reve ni kriv Janez, ampak drugi ljudje. Med njimi ste vi, mati, ena prvih. Ubogi Logar se mi smili; trpi toliko kakor jaz in morda še hujše. Ostala bom pri njem do konca, ali dokler me ne odžene sam. In če bom morala iti proč, se ne mislim vračati domu. Dokler bom imela zdravje in trdne roke, si bom lahko svoj kruh služila. Kadar zbolim ali onemorem, si bom poiskala dobrih ljudi, da se me usmilijo; ali vam, to vam pravim še enkrat, ne bom delala nikoli več nobene nadlege.“ Flereška se razjezi: „Če si take pameti, ti pa ne bom ponujala nobene pomoči.“ Od takrat ni

govorila s hčerjo nobene besede veliko tednov in mesecev.

Vaščani, ki so prej poznali Janeza in Miciko za najboljša človeka, se niso mogli načuditi neizmerni spremembi v njunem obnašanju. Dolgo časa so ju strašno objedali in razdevali. Nekaterim pa sta se vendar začela tudi smiliti. Čemdalje bolj se je razširilo in verjelo mnenje, da jima mora biti vse to n a r e j e n o. Ugibali so to in ono in nazadnje so bili prepričani, da so zadeli resnico. Neki sosed se je spomnil, da je prišla k rajnki Logarici ciganka beračit. S predrzno besedo je zahtevala kar več funtov sala in masla. Logarica je vzela burklje in je zapodila ciganko. Ciganka se obrne in ji zareži: „Brez pokoja, brez sreče bodi ta hiša. Vse, kar v nji živi in giblje, bodi prekleto, dokler se ne zruši streha na gospodarja in ga ne ubije.“ Vsi so govorili, da se je začelo grozno prerokovanje izpolnjevati.

En žarek božje milosti je res prisijal tudi v ta zakonski brlog, ali je kmalu zopet otemnel. Logarica rodi sina. Ta vesela novica pretrese tako globoko Janezovo dušo, da pade pred ženo na kolena in pravi: „Mica, pozabiva zdaj, da naju je združila sila. Ta otroček, ki se drži na tako sladek smeh, mora poravnati vse razprtije med nama. Kaj ne, Micika! preljuba Micika, da hočeva storiti za vselej konec temu sovraštvu, temu mrazu, ki me je pekel tako živo v srce, da ti ne morem dopovedovati.“

Mica se začne ihtiti; najprej mu da roko, potem ga prisrčno poljubi in objame in govori z glasom, ki se ji od veselja trese: „Hvala Bogu, zdaj se bova lahko ljubila; ta angelček še le naju je za pravo po-

ročil. Janez! odpusti mi, kakor odpuščam tudi jaz tebi.“

Ta nebeška sloga se je skalila še tisti dan. Janez reče ženi: „Slišal sem od pametnih mož in tudi od doktorja, da ne smejo otročnice dosti vina piti; prvi teden najbolje, da nič, čez kakih deset dni jim ne škodi, če srknejo nekoliko kapljic na dan. Še ta teden ti bom kupil najboljše starine, ki jo dobim, ali za zdaj moraš potrpeti in se krepčati za žejo s samo vodo.“

Mici se zde te besede neizrečeno čudne, neverjetne, neusmiljene. Na Dolenjskem imajo otročnice sodček vedno pod vzglavjem, da pijo, kadar jih je volja. Marsikatera ga podela vsak dan po štiri, pet bokalov in še nikdar se ni slišalo, da bi to kaj škodilo. Kmetje so celo prepričani, da brez vina porodnica ne more ozdraveti. Siv starec je trdil v veliki družbi mož in žen, da je Bog vstvaril vino samo iz dveh namenov: da ga vživa duhoven pri sv. maši kot podobo Kristove krvi in pa da ga rabijo otročnice za zdravilo po porodu. Tem besedam so pritrdili vsi družabniki. Eden je rekel: „Oče, vi govorite resnico, že v mladosti smo vsi čuli, kar nas je tukaj, da nam vino ni dano za pijanstvo, ampak za pomoč in izveličanje.“

Logarici se ni moglo očitati, da je pijanka, ali Janezovo govorjenje jo je vendar hudo razžalilo. Neskončno milo se ji je storilo, da ji mož ob taki priliki ne privošči vina. Jokaje mu veli: „Je prav. Za me ne bo treba kupovati vina ne ta in ne noben drug teden. Če je tako, ti nečem delati škode.“

Zdaj se Janez ustraši te zamere in steče precej po bokal dobre beline; ko ga prinese, se Mica brani piti in se obrne na drugo stran. Ta občutljivost se Janezu ne zdi lepa, speča nejevolja se začne v njem dramiti vnovič.

Čez nekoliko ur mu Mica pove, da otrok ne more prijeti in bo treba iskati dojnice. Janez je menil, da ne morejo dojiti le slabotne, suhe ženske. Prsi Micine pa so od mleka kar kipele. Obšel ga je tedaj živ sum, da žena laže, da mu hoče kljubovati zaradi vina. Ni črhnil besedice, šel je po dojnico, za otročnico se odslej ni brigal dosti.

Vse te nove kljuke bi se bile dale poravnati, ko bi bil mali Janezek živel. Ali že čez pol meseca ga odneso na pokopališče. Ta smrt je uničila v hiši zadnje upanje. Janez in Mica sta se mrzila in zaničevala še veliko hujše ko prej, dasi se nista nikoli zmerjala in se pred ljudmi nikdar obrekovala. Spala nista več v eni postelji, še komaj pod eno streho.

Janez proda konja, da petdeset goldinarjev ženi, sto jih obdrži zase in gre. Še le čez šest tednov sta se zopet videla. Spomladi mu reče Mica: „Ti, ali se ne bo nič oralo in sejalo?“ On pravi: „Se mi ne ljubi. Posli naj se odpravijo. Če boš kaj potrebovala, prodaj kako živinče ali njivo ali kar hočeš. Od mene imaš vsako oblast. Dokler ostane kaj premoženja, ne smeš trpeti nobenega pomanjkanja. Za prinešeno doto se ti ni bati, zapisana je na hiši; kadar vse zapravim, se ti bo izplačala. Če hočeš kaj obdelovati sama, mi je tudi prav; zahteval ne bom od tebe ne zrnca pridelka. Samo to te prosim, da mi pustiš voz in vola, da bom vozaril drva iz hoste in si kak krajcar zaslužil.

Po davek naj si hodi gosposka sama, saj ima kaj rubiti.“

Mica zdihne in molči. Hlapec in dekli jo zapuste. Zelnik in nekaj polja da obdelati po najemnikih, kolikor ne zmore sama. Živine je prodala nekaj ona, še več pa Janez, razun dveh volov je ostala v hlevu ena sama kravica, v svinjaku en sam prasec.

Janez je hodil po drva, še rajši pa je pohajkoval brez dela in se klatil po krčmah. Ko sedi enkrat dobre volje pri poliču, stopi v krčmo bolna ženica z desetletno hčerko. Janez jo vpraša, kaj želi. Reva mu začne razkladati, da so ji ubili moža v vojski in da sama ne ve, kako bi se prehranila. Jerico bi rada pripravila k dobrim ljudem za pastirico, sama pa si bo morala prositi kruha od hiše do hiše. Ob teh besedah se žena zajoka.

Janez ji ponudi kupico in pravi: Za zdaj še ne boš beračila. Pojdi v bližnjo vas in vprašaj za Logarjevo hišo. Reci gospodinji, da sem te jaz poslal. Prosi jo, da smeš ostati pri njej, to se ve, da ne samo ti, ampak tudi Jerica. Kolikor boste mogli, ji boste delali kratek čas in jo podpirali v kakem malem opravilu. Ali dokler ne ozdraviš popolnoma, boš morala seve mirovati in si streči.“

Bolnica se zahvali in odide. Mica jo sprejme prav prisrčno; ko čuje njeno nesrečo, veli: „Ostanite! Jerico potrebujem v hlevu in zelniku; kadar se okrepčate, mi boste morda tudi vi kaj pomagali. Ravno sem premišljevala, kje bi se dobil kak človek za pomoč in društvo. Obdelujem to zemljo okoli hiše, rabila sem do zdaj najemne, ali na te ljudi se ni zanesti. Kadar jih je najbolj treba, se ustavijo in pravijo, da ne mo-

rejo priti, ker imajo doma dosti dela, ali ker so že drugam obljubili.“

Janez se ni več menil za vdovo in njeno hčer. Kadar se je vrnil po dolgem potepanju domu, mu ni prišlo nikoli na misel, da bi vprašal za nji. Njemu so rojile zdaj druge misli po glavi. Že dalj časa je zahajal vsak dan v Lukanovo krčmo. Vino ga ni moglo mikati, kajti bilo je dosti vodeno, včasi prava zavrelica. Ali Lukan je imel priljudno hčerko, ki se je Janezu tako sladko smejala in prilizovala, da se izgubljeni mož vanjo zaljubi. Zapravljal je silen denar, ali mu ga ni bilo žal, ker se prijazna Rezika ni branila njegovih gorečih poljubkov in objemljajev. Svoje ponošene obleke se začne sramovati, omisli si dolge hlače, lepo sukneno suknjo in zlato uro. Zdaj se je mislil korenjaka, da se naj skrijejo drugi pivci. In res je vse kazalo, da Rezika ne mara za nobenega druzega kot za Janeza.

Strašna slepota ni trajala dolgo. Lukanova se je skrivaj vlačila z nekim vojakom in ne brez nasledkov. Krivico vrže na Janeza. Ko porodi, mu reče, da je oče otroku on in se mu zagrozi s tožbo, ako ne plača v kratkem dve sto goldinarjev. Janez je videl laž, kajti seznanil se je z njo še le pred šestimi meseci, ali je bil premožki, da bi se dal tožiti. Prodal je najboljšo njivo, plačal zahtevani denar in izginil. Celo leto ni bilo po njem ne duha ne sluha.

Ko se spet prikaže, so ga ljudje težko spoznali. Oči so mu ugasle, lica vpadla, hodil je pripognjeno, na glavi je imel več belih ko črnih las, bil je ves razmršen, raztrgan, nesnažen in zmešan. Zmerom je go-

voril nekaj sam s sabo; če je srečal kakega znanca, pa je odskočil in pobegnil.

Ko ga je Mica zopet videla, se je tako prestrašila, da je zarjula in se zgrudila. Tudi z njo ni hotel nič govoriti. Zapregel je zopet vola in začel iznova voziti drva. Kje je bil in kaj je trpel pretečeno leto, ni povedal nikomur. Zdaj ni šel nikoli v nobeno krčmo; sploh se je mislilo, da se je moral vina odvaditi. Sčasoma so videli njegov voz le malokdaj na cesti. Kakor da je šel med divjake ali puščavnike, je živel najrajši v gozdu. Bal se je vsakega in vsak se je bal njega. Če so ga ugledali pastirji, so zagnali hrup in zbežali. Strah je bil tem večji, ker so opazili, da ima puško.

Edini človek, ki ni Janeza nikoli obrekoval, kateremu se je v srce smilil, bil je stari stric Jakob. Škoda, da je bil tako slabe glave in male pameti, da mu ni mogel nič koristiti. Kadar je prišel pogovor na Logarja, se je starec kar stresel in zdihoval in jecljal jokajoč: „Jaz pravim še zmerom, da ga ni v celi fari tako poštenega fanta kakor je naš Janez, a kaj mu to pomaga? Ljudje ne verjamejo in pravijo celo, da je lump, oh! oh! Naš Janez ni bil nikoli lump, njemu je tako narejeno, komur pa je narejeno, ni lump, ampak revež, da Bog pomagaj.“

In Jakob je vzel palico in je šel v hosto iskat Janeza. Najde ga pri ognju, ko si je ravno kuhal južino.

„Kaj pa delaš, Janez?“

„Kakor vidite, crem si krompir in pečem vrano, ki sem jo včeraj vstrelil.“

„Za božjo voljo, ali vrane moraš jesti? Oh, da sem moral doživeti to gorje!“

„Stric, to ni nobeno gorje več. Človeka boli le tako dolgo, dokler se ne navadi. To življenje mi je zdaj tako povšeči, da ga ne dam za nobeno drugo. Saj ne vidim ljudi in to je velika sreča. Tudi vas prosim prav lepo, da se mi poberete hitro izpred oči.“

Jakob zaječi in hrama nazaj proti domu. Pri stezi, ki drži iz Prečine proti Šent Petru, stoji na levi star, mogočen hrast. Groza ga je pogledati. Orjaške veje so mu večidel polomili viharji, proti nebu moli golo, grdo ožgano in odrto deblo. Pastirji trdijo, da trešči vanj vsako leto gotovo enkrat, včasi še po večkrat.

Birič, ki je popotoval često po tej stezi, je videl vselej pod hrastom Janeza, kadar se je pripravljala kaka nevihta. Bržkone si je iskal smrti pod njim.

Še bolj čudno pa je, kar mi je pravil c. kr. sodnik Ažman. Novomeška okrožna sodnija je obsodila hudodelnika na smrt in višja oblast je to potrdila. Med ljudmi pa je počil glas, da misli umoriti gospôda moža, ki je popolnoma čist in nedolžen. Sosebno ženske so se hudo jezile na to v nebo vpijočo krivico; bile so prepričane, da pojde obešeni kar naravnost v nebesa in čez nekaj let da ga bo brez dvombe papež posvetil. To novico je zvedel ne vem kako tudi Janez. Kmalu prisopiha v mesto in se napoti k Ažmanu. Vpraša ga, če bodo res nekoga obesili. Uradnik pravi: Res, kaj pa je?

Janez se nasmehlja nekako čudno in veli: „Gospod, nekaj bi vas rad prosil. Kaj ne da boste privolili?“

Sodnik reče: „Iz srca rad, če morem in smem.“

Janez upre vanj oči in mu zašepeta: „Veste, gospod! Prav lepo vas prosim, da obesite mene, ne pa

onega nedolžnega. Slišal sem, da je dopuščeno in veliko dobro delo za človeka, ako se da obesiti za koga druzega. Kaj ne, da me boste uslišali?“

Ažman se zavzame in zavpije: „Ali si pijan, ali pa noriš?“

Janez pravi: „Gospod, pijan nisem, bom že kmalu pozabil, kaj je vino. Če norim, ne vem. Morda je to res, pa se je treba znebiti norosti in mislim, da bi mi pomogle še najprej vislice.“

Sodnik pozove služabnika, da odpelje Janeza v bolnišnico. Sluga je imel nekaj posla; preden je utegnil iti, je Logar smuknil iz sodišča in utekel.

Čez nekoliko tednov se spomni stari Jakob ubozega sinovca in ga gre iskat. Obhodil je Logarjevo in vse bližnje hoste. Že je pomislil, da je morda ta kraj zapustil, kar zagleda v mahu nad jarkom puško. Za njo v jami leži Janez hladen in mrtev. Ker je že močno dišal, je moral umreti že pred več dnevi. Kaj ga je končalo, se ne ve. Ljudje so zelo govorili, da se je obesil, še drugi so rekli, da se je ostrupil ali ustrelil. Tem govoricam se ni moglo verjeti, kajti na truplu rajncega niso našli zdravniki nobenega znamenja sile in umora. Resnico je pogodil morda blagi starec, ki je trdil, da je Janezu počilo srce od prevelike bridkosti in sramote.

II.

Namenjeno.

Obleko so mi delali kmetiški krajaci po dolenjski navadi, namreč prav ceno in prav slabo. Ko sem tožil to nadlogo svojemu prijatelju, Kovaču, me vpraša, če

ne poznam Bošteta Tratnika. Velim, da ne. Mož pravi: „E, škoda. Tratnik računa nekaj krajcarjev več od drugih, zato pa vam bo vse tako naredil, da boste veseli. Pojdite tedaj zanaprej k njemu, pa se boste prepričali, da se da z njim tudi kaj pomeniti. Služil je veliko let pri vojakih, videl dosti sveta in ljudi in ima prav rad, da dobi človeka, s katerim se more kaj pogovarjati.“

Ker sem potreboval ravno naprsnik, se res napotim k Tratniku, in izkusim, da mi je pravil Kovač resnico. Bil sem zadovoljen z njegovim delom, še bolj pa s pogovorom. Odslej sem dajal vsako reč šivati njemu. Pa tudi brez te potrebe sem se vselej oglasil in pomudil kake pol ure pri njem, kadarkoli sem se šel v tisti kraj sprehajat.

Z Boštetom sva se kmalu ne le seznanila, ampak tudi sprijaznila. Naši rojaki izgubljajo pri vojakih večidel svoje poštenje, postajajo lenuhi, vlačugarji, tatovi i. t. d. Nekateri pa imajo tudi kremenit značaj, da se ohranijo proste teh in drugih razvad in za take se mora priznati, da jih popotovanje po svetu veliko nauči, da jim izbistri um in podeli širok pregled zemeljskih in ljudskih razmer in precejšnjo praktično omiko, ktere bi si doma ne bi bili nikdar prisvojili.

Tak vojak je bil Bošte. Vojaška služba mu ni vzela nobene slovenske čednosti, ampak ga je še obogatila z mnogoterimi spretnostmi in vedami. Še le v nji se je izuril in prerodil iz mojstra-skaze v pravega mojstra-krojača. Naučil se je v njej češki, laški in nemški jezik, nemško je znal za silo tudi pisati. Obhodil je v njej vso zapadno polovico avstrijskega cesarstva, po nekaj tednov je živel tudi na Ogrskem in Gališkem. Leta 1859. se je udeležil laške vojske. Fran-

cozi so ga vjeli in odpeljali na Rono, da je videl nehote Piemont in mnoga francoska mesta.

Občil je mnogo z ljudmi preraznih jezikov in šeg. Opazujoč vse z odprtim očesom, ušesom in duhom, je dobil spoznanje brez števila reči, za katere prej ni maral, katerim deloma še za ime ni vedel.

Čudno prijetno se mi je zdelo že od nekdaj pogovarjati se s takimi ljudmi, kajti človeku popisujejo in rišejo ljudi in reči veliko bolj živo, priprosto in resnično nego vse novine in knjige. Res da se dostikrat motijo, ali še njihove pomote so mikavne, ker so polne zdravega jedra. Take doslužence je treba poslušati tistemu, komur je mar izvedeti, s kakega stališča in kako presoja prosti Slovenec tuje kraje in narode, tuje nrave in navade.

Naj povem nekoliko njegovih misli o narodih. Za nemškega kmeta je trdil, da je tako podoben slovenskemu kakor brat bratu. Čutil se je pri njem kakor doma. Samo to ga je žalilo, da se rad posmehuje božjim rečem, še med mašo da je videl dostikrat Nemce kvartati in pijančevati. Pri vojakih pa se ne spridi noben fant tako hudo in hitro kakor nemški. V dveh, treh mesecih da je kakor spremenjen, babjek, da mu ga ni para, pijanec brez mere in slab tovariš, da mu ni nič verjeti. V vojski se bije hrabro, ali se vede strašno surovo in silovito in odriva svojo krivico rad na Hrvate. Nemški meščani in gospoda so se Tratniku zdeli še dosti bolj razuzdani nego slovenski.

Lahe je od konca zaničeval, ker je zmerom slišal, kako so plašljivi, potuhnjeni in malopridni. To mnenje pa se mu je kmalu predrugačilo. Na vso moč zdaj hvali in povzdiguje laško treznost, zmernost, pridnost

in spretnost. V vojski ni Lah kos ne Slavjanu ne Nemcu, ali to velja le sploh. Piemončani in Garibaldovci pa so se tepli srdito in stanovitno, da bi bili cesarske gotovo užugali tudi brez francoske pomoči, da se niso bali drugi Lahi tako silno našega smodnika in bajoneta. Poštenja in odkritosti je našel na Laškem več ko na Kranjskem. Laškega kmeta omiluje, da ni sam svoj gospodar, ampak gol najemnik bogatih posidentov, ali vselej se je moral čuditi, da govori tudi najprostejši človek tako lepo in po gosposko, kakor na Kranjskem še meščani ne znajo.

Lahe je sovražil samo za eno reč: da so se zmerom puntali. Ko je ljudem, pri katerih je stanoval, to upornost včasi očital, so mu dejali: Mi se ne vzdigujemo zoper nikogar, ampak drugi ne puščajo nas na miru. Mi hočemo biti za se, ali ne želimo nikogar podjarmiti. Požrešni Nemec bi imel rad ves svet pod sabo; tlači nas in še mnoge druge narode. Kdo je tedaj kriv? Menimo, da Nemci, ne mi. Noben poštenjak ne more zameriti narodu, ki se brani tujega jarma.

Teh besed Bošte ni razumel, imel jih je za prazen izgovor. Njemu se ni zdelo, da gospodarijo na Laškem Nemci, povsod je videl laške gosposke, v vseh šolah in pisarnicah je vladal laški jezik, zakaj tedaj pritikajo puntarji Nemce? Bil je prepričan, da gre le za cesarsko oblast, ne pa za nemško in svojega cesarja je Bošte ljubil s slovensko zvestobo; če bi bilo mogoče, bi mu bil podvrgel pol Evrope, da ga postavi nad vse druge kralje in vladarje.

Francozov ni mogel prehvaliti. Navdušeno je zaklical: „Francozje so človeku bolj dobri, če so mu sovražniki, kakor drugi ljudje, če so mu prijatelji.“ Pač

čudna in skrivnostna je ljubezen slavjanskih plemen do tega naroda. Koliko krivic in nadlog sta jim naklonila Napoleon I. in III.! Vkljub vsem bridkim in strašnim izkušnjam ni ugasnila ta ljubezen v njih, ampak gori še z vedno svetlejšim plamenom.

Čehe je Bošte po eni plati hudo grajal, po drugi pa jih tudi močno cenil. Po njegovi misli se ne ločijo dosti od judov. Med sabo se imajo radi, vedno sede in hodijo skupaj in stiskajo glave in si nekaj šepetajo. Nikoli da ne snujejo in ne kujejo nič druzega, kakor to, kako bi mogli zasačiti zase kak dobiček in kako bi porinili tujca v kako sramoto in nesrečo. V tovaršiji se jim ne more nič zaupati, ker imajo srce samo zase, nikdar pa ne za koga druzega, če prav hlinijo včasi veliko prijaznost. Skopuhi so, da Bog pomozi! Čeha imeti za dolžnika, je že huda nadloga, ali stokrat hujša in pravi pekel je, če dolguje kaj človek njemu. Drži in stiska ga brez milosti kakor hudič pogubljeno dušo. Ali te in še nekatere druge napake se družijo s presijajnimi zmožnostmi. Kadar koli sva se menila o Čehih, je Bošte ponavljal pregovor, ki ga je čul pri vojakih: Drugi ljudje se morajo učiti, Čeh se že rodi pameten. Kar ima cesar dežel in ljudi, se ne nahaja nikjer toliko prebrisanih delavcev, kmetov, rokodelcev, obrtnikov, nikjer toliko učenih glav kakor na Češkem. Ceh se ne drži trmasto stare navade kakor Kranjec. Neprenehoma misli in tuhta, kako bi si delo olajšal in izboljšal. Če mu spodleti, se ne cmeri, ampak se loti brž druzega posla in načina. Pomagati si zna iz zadrge, v kateri bi se vsak drugi zadušil. Kar se da storiti z lepo, dela z lepo; če mu kaže bolje z grdo, pomaga si z grdo. Dokler je cesta gladka, hodi na-

ravnost, če vidi, da je pregrapasta, obrne z lahko vestjo tudi na kriva pota. Kranjski fant dobi po očetu včasi cekin, drugi dan ima v roki figo, Čeh podeduje danes figo, jutri ti bo pokazal že cekin. Bošte trdi po pravici, da so Čehi prvi narod v Avstriji, da so glava tega cesarstva. Naša vojska brez Čehov da je to, kar truplo brez duše. Kjer se mora kaj razumeti in znati, stoje povsod v prvi vrsti: avstrijska artilerija se brez njih ne da misliti. Kdo je premagal Napolena I. pri Lipskem? Čeh Švarcenberg. Kdo je zadušil punt l. 1848.? Čeh Radecki. Kdaj so nas začeli premagovati vsi sovražniki? Odkar nimamo za generale Čehov. Dolenjci bi prišli najprej in najlaglje na pravo pot, ko bi poklicali nekoliko sto Čehov, da jih nauče kmetovati, saditi drevje, izdelovati železo in druge rude, da jih izurijo v rokodelstvih in drugih umetnijah.

Samo to bi se moralo prepovedati tem učiteljem, da nam ne sramote naše prave katoliške vere. Kakor izvedene se kažejo Čehi v vseh posvetnih rečeh, tako malo marajo za božjo čast. Tudi med njimi je našel dobrih kristjanov, ali premnogi govore tako, kakor da ne bi bilo ne Boga, ne duše, ne večnosti. V tem oziru pa ne bi dal Bošte nas Slovencev za vse narode celega sveta.

Doma je vedel samo, da je Kranjec. Sam pravi, da ni čutil nič narodnega ponosa. Vse, kar je videl in slišal, je kazalo veljavo in slavo edinega nemškega jezika. Materina beseda je hlapčevala. To ga ni nič peklo. Ko bi bil mogel, bi se bil iz srca rad ponemčil. Razgovarjajoč se s Čehi je prvikrat začutil ljubezen do svoje domovine in narodnosti. Ko se je vrnil v domačijo, je začel prebirati slovenske knjige in se za-

pisal tudi v društvo svetega Mohorja. Z vsakim človekom govori najrajši po domače. Če se meni z njim kak gospod po nemško, mu odgovarja po nemško iz priljudnosti. Ali kadar pride v kako cesarsko pisarnico, ne bi rabil za noben denar tuje besede, ker zahteva možato, da ima na slovenskih tleh prvo in glavno mesto slovenski jezik.

Vzrok svojega rodoljubja mi je razlagal tako: „Vsak narod se ponaša in baha s slavnimi deli, katera so storili predniki, s slavnimi možmi, kateri so se rodili iz njegove krvi. Vsak Čeh mi je na prste naštevал velike možake svojega rodu, neizmerne zasluge, katere so si pridobili ti češki prvaki za dom, cesarja, vero in ves svet. Jaz nisem nikoli nič slišal, da bi bili naši Kranjci med narodi kaj sloveli. In vendar so vneli češki tovariši v meni narodno zavest. Sam v sebi sem dostikrat premišljeval in se popraševal, zakaj ljubim svojo slovenščino. Zdaj vem, zakaj jo ljubim. Prava vera se ni ukoreninila nikjer tako globoko, kakor med Slovenci. Semtertje jo kak slepar zaničuje tudi pri nas. Ali taki ljudje nas ne motijo. Kje so cerkve tako obilno obiskovane, kot na Slovenskem? Kje se prejemajo sveti zakramenti tako pogostoma in pobožno kot na Slovenskem? Kje je prosto ljudstvo tako pripravljeno dati za vero kri in življenje kot na Slovenskem? Tudi mi smo veliki grešniki, ali se vsaj izpovedujemo in kesamo. Še malopridneži se spominjajo Boga vsaj na smrtni postelji in pošiljajo po duhovne. Ponosno se more trditi, da je vera prešinila vse slovensko življenje od zibeli do groba. Kdor ima rad vero, mora imeti rad tudi slovenski narod, ki je najzvestejši služabnik svete katoliške cerkve. Naj se hvali

kdor hoče z junaki in učenjaki svojega plemena, vera je zame več kakor vsi ti slavni možje. Prepričan sem, da imamo Slovenci med vsemi narodi najdražji zaklad, največjo imenitnost prav v sveti veri, katero častimo bolj resnično nego vsi drugi narodi. Vidite, zato se štejem za tako srečnega, da sem Slovenec in se ponašam s tem imenom tako goreče, da darujem zanj, če treba, vsak hip svojo rodovino in svoje življenje.“

Moram reči, da se na domoljubje, stoječe na tako idealni podlagi, nisem nameril še nikjer na Slovenskem. Mož, ki goji to misel v prosti kmečki opravi, je gotovo redka prikazen in vsekako vreden, da ga rojaki spoštujejo.

Radovedno sem poslušal Tratnika, ko mi je pravil o avstrijski vojski: „Našemu cesarju, Bog ve, da želim vse dobro. Eden mora biti gospodar, drugače bi se sosed klal s sosedom, brat z bratom. Vidite, zato sovražim vojsko, ker sem si svest, da nam ne bo prinesla nič dobrega. Naši vojaki so lepi, močni fantje, ali kaj to hasni? Odkar je umrl Radecki, se mi zde kakor ovce brez pastirja. Vsi so nekako zamišljeni, zbegani, upehani, vidi se jim že na obrazu, da bi šli najrajši domu. Kar se tiče brambovcev, bi svetoval cesarju, da naj jih odpravi ali pa združi s pravim vojaštvom. Strašno se bojim, da nam bodo napravili v vojski več zmešnjave kakor zmage. Sam Bog daj, da se motim! Grozno veliko škodi tudi to, da imamo toliko tujih oficirjev, ki se z možmi še ne morejo pogovarjati. Kakor oni nikogar ne poznajo in nikomur ne verjamejo, ne poznajo niti vojaki njih, pa jim tudi ne morejo toliko zaupati, kakor bi domačinom. O, kako vse druga srčnost bi navdihovala naše fante, ko bi

stopili med nje pred bojem slovenski oficirji in bi jim z ognjeno, slovensko besedo razložili, iz katerih vzrokov in nagibov da jim je iti brez strahu v ogenj, da branijo na bojišču tudi svojo lastno slovensko domovino, da ne bodo prelivali krvi za svoje generale, ampak za svojega cesarja, ki je božji namestnik v posvetnih rečeh in ni začel vojske sam, iz samopašnosti, ampak so ga le sovražniki na to prisilili.“

O slovenskih vojakih govori Bošte, da so v eni reči med najboljšimi, v eni pa ne le med zadnjimi, ampak najzadnji, še za cigani. Kadar so prišli vojaki v tujo deželo, v tuje mesto, se je drugim kaj rado tožilo. Kdor je imel kaj denarja, je sedel v krčmi ali pa se valjal z babami, kdor je bil prazen, je ležal in kadil svoj knaster v kasarni ali v stanovanju. Mi Slovenci pa smo dejali: Pojdimo gledat, kaj ima ta kraj novega in lepega in smo obšli najprej vse cerkve, potem pa hodili gor in dol po ulicah in zijali na vse strani. Kar ni videl Peter, je zapazil Pavel — in tako smo se kmalu seznanili z imenitostmi dežele in z življenjem njenih prebivalcev. Največ raznih lepotij ima Italija. Marsikateri Nemec ali Oger jih je poznal čez tri leta prav toliko, kolikor čez prve tri mesece, ko je prišel tja. Vprašajte pa nas Slovence, pa boste videli, da nam je laška zemlja bolj znana kakor kranjska. Pazljivo smo gledali, kako se napeljuje okoli njiv voda, kako se zasaja med žito drevje in trta, kako se rede svilni črviči, kako se izdeluje svila, kako prideluje riž; vozili smo se po beneških vodotočih, po lepih valovih komskega jezera, plezali smo čez sive snežnike, ki dele Tirole od Italije, sprehajali se sto- in stokrat po vseh korsih krasnih italijanskih mest, občili smo z zvitim

Furlanom in s poštenim Lombardom, čudili smo se zadovoljnosti, s katero prenaša borni kolon svojo beračijo in dolgočasnost, ki tare bogatega konta, ki ne ve, kako bi prebil dan. V tem tedaj se smemo Slovenci pobahati, da smo prvi.

Ali v tem pa smo edini, da se sramujemo sami sebe! Ceh govori z rojakom po češko in če zna tudi sto drugih jezikov. Nikoli nisem čul, da bi se Nemci med sabo drugače pomenkovali kakor po nemško. Madjari, Rumuni, cigani rabijo med sabo svoj jezik, dasiravno znajo dostikrat katerega druzega. Slovenci pa se tako zaničujejo, tako zametujejo, da se šopirijo s tujo besedo, če jo znajo le količkaj čivkati. Na gornjem Štajerskem govore kmetje tako grdo, kakor bi lajali. Te strahote so se naši Kranjci, moji tovariši naučili in precej so hoteli pokazati, da znajo nemško. Tulili so z vsakim tujcem, čeprav so vedeli, da zna slovensko in dostikrat tudi med sabo. Drugi so se ustili z nečedno furlanščino. Če bi znali po kočevsko ali po cigansko, sem prepričan, da bi se naši rojaki bahali tudi s to čobodro. Vsak tuji jezik se zdi Slovencu bolj lep, bolj imeniten kakor slovenski. Nekateri tovariši so se zavedali Slovence, so se hudo repenčili na nemškutarje in laškutarje, ali ob prvi priliki so sami začeli nemškutariti in laškutariti. Videč to grdobijo, se nisem sramoval nikoli slovenščine, ali sramovati sem se moral takih rojakov.

Bošteta Tratnika zdaj nekoliko poznamo, ozrimo se še na njegovo domovanje. Mala hišica stoji prijetno na gričku, pod katerim šumi bister potok. Od treh strani gre okoli nje ne ravno velik, ali prav prijazen, lepo zaraščen vrt, pred vrati pa se razprostira široka

trata, skoraj bi se moglo reči, travnik. Sosebno dobro se poda okolici veličasten oreh, ki se dviguje na koncu trate nad strmim bregom omenjenega potoka.

Čudil sem se redu, ki vlada zunaj in znotraj. Kaj takega sem videl malo kje. Povsod je bilo vse pometeno in osnaženo, vsaka reč je stala ali ležala na svojem mestu. Hiša ima na enem koncu po slovenski navadi večjo stanico in kamrico. Obe greje velika domača peč. Na klopeh in stolih sem opazil lepe izreze in zareze, ogromna miza ni imela druzega lišpa kot izredno belino in gladkost.

V kotu je viselo pozlačeno razpelo in nekoliko prav čednih podob. To se ni vjemalo s slovensko šego. Podobe, katere vidimo v kolibah naših kmetov, nam ne pokazujejo svetnikov v pravem človeškem truplu, ampak grde spake, odurne pošasti. Novejši čas se je to nekoliko zboljšalo, semtertja se nahaja že v najbornejših kajžah slika Kristova ali matere božje, ki ne bi delala nečasti niti hiši premožnega meščana.

Na drugem koncu imata Bošte in njegova žena Marica svojo lično, prijazno spalnico. Posteljo pokriva mrežasto pokrivalo, belo ko sneg. Na čedni omarici stoji ura in nekoliko porcelanaste posode. Mala mizica je pregrnjena z rdečim platnom. Na njej leži bukvarnica Tratnikova, kakih petnajst večidel prekrasno vezanih knjig. V spalnici se mrači še o belem dnevu, ker zarašča okna pregosta brajda, „da je zjutraj dalj tema.“ Še to moram dodati, da je spalnica tudi pobarvana s prijaznim zelenilom in da ima zidano, rusko peč.

Po vseh treh izbah in tudi v gornjici pod streho je videti še marsikatero lišparijo in lepotijo, katere sem

pogrešal pri drugih kmetih. Niti orodje in druge priprave ne kažejo zgolj domačega dela in oblika. Bošte mi je to razjasnil in razložil takole.

Na Francoskem blizu Avinjona, kamor so nas jetnike prignali, sem stanoval več tednov pri nekem krojaču, ki se je pisal Šarvé. Ni se moglo reči, da je mož bogat, zaslužil si je prav toliko, da je z rodovino vred prav pošteno izdeloval. Ali hišo si je napravil tako zalo in vabljivo, da ni imel noben bogatin take. Ne notri ne na dvoru ni smela biti nobena smet, nobena pajčevina, nikakršna druga nesnaga. Kaj novega si je malokdaj kupil, ali vse, kar si je kupil, je bilo lepo trdno, da je veselilo oči in je tudi kaj trajalo. Omislil si je sčasoma dragoceno posodo, več zlatih ur, krasno pohištvo in še raznih drugih reči, za katere kmet misli, da so zanj preimenitne. Izbe in hiša so dobile s tem toliko prijaznost, da jih je človek prav nerad zapuščal. V taki ječi bi lahko prebil celo leto brez velike žalosti.

Šarvetov dom se mi je tako priljubil, da sem za trdno namenil, kadar se povrnem na Kranjsko, da ga bom tudi jaz posnemal, kolikor mi bo mogoče. Nekaj reči sem si nakupil še na tujem, nekaj sem jih dal napraviti po tujih obrazcih doma, še za druge pa sem pisal tistim ljudem, pri katerih sem na svojih potih dalj časa stanoval in si pridobil njihovo prijaznost. To sem moral storiti, kajti prepričal sem se, kako strašno smo zaostali Slovenci za drugimi narodi. Veliko dobrih reči ne dobi Slovenec doma, če bi ponujal zanje zlat denar, ker jih ne znamo izdelovati, ker jih dostikrat še ne poznamo ne.

Kar vidite pri meni, je znešeno iz vseh kotov in vetrov. Žepno uro sem si kupil v Brešiji; vem, da so francoske še boljše, ali človek jih mora poznati, drugače ga lahko prekanijo. Ogledalce z zlatim obodom sem prinesel iz Benetek in tako tudi tale prstan in še nekaj drugih kitnic, ker sem od nekdaj slišal, da je beneško zlato najprvo na svetu. Ono kupico z zlatim vencem in začetnimi črkami svojega imena sem dobil za male krajcarje na Češkem; češka steklarija slovi kakor nobena druga.

Na Češkem sem dostikrat opazoval, kako kmetje orjó. Posebno všeč mi je bil njihov plug, ki ga zovejo ruchadlo. Precej, ko sem prevzel gospodarstvo, mi je moral stolar Tone, moj boter, narediti tako ruchadlo; prav težko sem mu mogel dopovedati, kakšno je, ker ga še ni nikoli videl. Od konca je mislil, da norim in tudi sosedje so se mi grozno smejali, dokler se niso prepričali s svojimi očmi, koliko bolje rije in rahlja zemljo ta češki plug mimo domače nerode.

Še nekaj so me naučili Čehi. Med njimi sem pogostoma videl prav lično izdelane in ozaljšane stole in mize. Mize se mi kranjske bolj dopadajo, ali stole in klopi sem si naredil po češkem zgledu, čisto sam, brez Tonetove pomoči.

Moja železnina je deloma gorenjska, deloma štajerska. Če pogledate v kuhinjo, ne najdete nobenega ribniškega piskra. Ribničani delajo slabo, da je joj, njihova posoda ne ostane dolgo cela, če pride k ognju. Zato sem si omislil nekoliko nemških loncev iz železa in medi. Rabimo jih že več let; že dozdaj veljajo manj ko ribniški, če pomislim, koliko se je teh

pobilo. Sedlo in drugo konjsko opravo sem naročil na Dunaju, ki ima za tako blago najprve mojstre.

Kar imam porcelana, ga je prinesla v Trst angleška ladja, iz Trsta sem ga dobil „pod roko“ po dobrem znancu, ki je vozil žejnim primorcem dolenjskega, s cukrom zaslajenega žvižgavca tista leta, ko je bila v primorju zbolela trta.

Sukna in platna boljše vrste nisem hotel nikoli prej kupiti, dokler se nisem prepričal, da je iz poštene tvornice. Res da sem ga plačal draže, ali sem ga pa rabil tudi več let.

Tega pravila se držim v vseh rečeh. Šarveta, vem, da še ne bom kmalu dosegel, toliko sem si pa že ponapravil, da me veseli domača hiša bolj kakor vsaka druga v vasi in vselej, kadar kam grem, komaj čakam, da pridem zopet domu.“

Z enako skrbjo si je Bošte zasadil tudi svoj vrt. Dolenjskih cepičev se ni branil, če so bili dobrega rodu. Ali se ni mogel z njimi zadovoljiti. Po svetu je videl žlahtnejše, plodnejše drevje nego v domači fari. Tudi se je prepričal, kako slabo še Kranjci vrtnarijo. Kupoval je tedaj tuja semena in drevesca in jih sadil in gojil, kakor so mu velevale bukve, lastne in tuje izkušnje. Za zgled mu je služil gospod Lovre Pintar. Večkrat je obžaloval, da ima do njega tako daleč in se ne more nikoli z njim ustno kaj pomeniti.

Takrat je slovel tudi suhorski župnik Škofic, kako izvrstno ume ravnati s sadjem in trto. Enkrat zve Tratnik, da je prišel v Novo mesto in precej se napoti k njemu. Vrli mož se Škoficu priljubi, prav rad ga je podučil in mu svetoval, kako naj dela, da mu bo vrt nesel dobiček. Pozneje ga je šel Bošte večkrat obiskat

v Suhor in še zmirom pripoveduje z navdušenjem o prelepih Škofičevih zasadih in o prijaznosti, s katero ga je gospod sprejemal in mu razkazoval vse naprave suhorskega raja.

Na svojem vrtu pa je imel neko posebnost, ki je prav izvirna in mikavna. Vsem drevesom in rastlinam, katere je zasadil in cepil, je dajal lastna imena v spomin svojih sorodnikov, prijateljev in dobrotnikov. Ko sva se sprehajala okoli hiše, mi je dostikrat pravil, kako zove svoje sadike in zakaj. Naj povem nekoliko izgledov.

„Ta trta tu na oglu hiše je dobila na krstu ime „Balant“. Kaj pravite, odkod? Balant je bil moj veseli ded. Naučil me je plesati, ko je imel on 87 let, jaz pa sedem. Sukal se je kakor vrtavka. Mož ga je rad pil, ali ni maral slabega. Dolenjec mu je malokateri teknil. Ker je obhodil veliko sveta, je poznal veliko vin. Nad vse druge je hvalil prosekarja. Preden smo odrinili na Laško, smo stali več dni blizu Trsta v Proseku. Jaz sem stanoval pri jako prijaznem in zgovornem starčku, pri Legiši. Legiša me je gostil zastonj z najboljšim prosekarjem in mi je povedal, od koga so prejeli prvo trto. Vinski in godčevski varuh Kurent se je dosti klatil po svetu. Prilomastil je tudi na pusti Kras. Revni ljudje se mu smilijo. Reče jim: Denarja in blaga nimam, da ga podarim, ali kar imam, dam iz srca rad. Nate mojo palico! Naj stoji tu, kakor sem jo zasadil v kamen. Preden mine leto, bo pognala in vam rodila žlahten sad; a ko ga boste uživali, pozabite svoje nadloge; ko ga boste prodajali, boste izkupili denarja, da si boste lahko omislili hrano in vse, kar potrebujete. Iz Kurentove palice je prirastel sladki

prosekar, ki bogati proseške Kraševce še dan današnji, kadar je letina zanj.

Spominjajoč se deda, sem se nehote spominjal tudi njegovega ljubčka prosekarja, pa sem pisal starcu Legiši, da mi pošlje trto iz svojega vinograda in starec mi jo je poslal. Le poglejte ga, kako veselo raste in se bahato širi v naši dolenjski ilovici ta primorski Balant!

Tej jablani pravimo Keko. Garibaldi nas je zgrabil in zapodil. V nogo sem dobil pečat, ki se mi bo poznal do smrti. Moji tovariši so utekli, jaz pa sem obležal na nekem travniku. Iz noge mi je bruhala kri, dokler nisem omedlel od slabosti in bolečine. Kmet Keko me najde, nese domu in mi obveže rano. Ležal sem pri njem več dni. Blagi kolon me je skrival puntarjem in skrbel zame tako lepo, da mu bom vedel hvalo vse žive dni. Ko sem se okrepčal, me je po stranskih potih odpeljal do avstrijskega tabora. Denarja sem imel dosti, ali moj dobrotnik ni hotel vzeti za postrežbo ne solda. Bog mu povrni, jaz mu ne morem. Tisti je falot, ki opravlja Lahe, da so zlobnega srca.

Krasnemu mošancigarju na sredi vrta sem dal ime „Grega“. Vi ste Gorenjec. Pri vas je doma še pravo, pošteno prijateljstvo. Dolenjci poznamo le vnanjo prijaznost, v obraz se hlinimo in hvalimo, za hrbtom pa obrekujemo. Moj Grega se je rodil z mano vred na Dolenjskem, ali v prsih je imel gorenjsko srce. To je bil prijatelj, da bi takega zastonj iskal v sedmih farah. Kadar sva si podala roke, sva čutila v sebi moč ne samo za dva, ampak za sto fantov. Ne bi se bila ustrašila cele vasi. V sili se nisva nikoli prosila za pomoč. Če je potreboval Grega goldinar, ponudil sem

mu jih sam petdeset in prav tako on meni. Če bi bil rekel: Grega, daj mi ves svoj imetek, svojo kmetijo, sem prepričan, da bi mi bil tisti hip izpolnil voljo in prav tako jaz njemu. Pa kaj govorim za denar in premoženje? Če bi bilo treba, zadnja kaplja moje krvi bi bila Gregova in zadnja kaplja Gregove moja. Iztrgal bi si bil prijatelj za prijatelja srce iz prs, dušo iz trupla. Vojska mu ni prizanesla kakor meni. Padel je pri Solferinu. Bog dal mir in raj njegovi duši!

Tamle vidite dve breskvi. Starejša je Zefa, mlajša Jerica. Morebiti ste slišali, da sem vzel vdovo. S prvim možem je živela moja Marica grozno nesrečno. Bog nas varuj takih zakonov! Mož je blodil po svetu, ona se je jokala in posedala doma. Bilo ji je umreti. Večkrat mi je pravila, kako jo je bolelo srce, kako je upadla in životarila brez veselja, brez upanja. Vsaj eno dobroto ji je mož storil; poslal ji je za tovaršico borno vdovo in njeno hčer. Vdova Zefa se je rodila v mestu. Bila je hči nekega pisarja. Znala je izvrstno šivati. Od nje se je Marica naučila šivati, da si je prislužila že lepih krajcarjev z iglo. Zefa je bila kaj blaga, pobožna dušica. Svojo hvaležnost je izkazovala Marici s tem, da jo je mirila in tolažila z vero, z zgledom Kristovim in drugih svetnikov. Marica je ozdravila Zefi bolno truplo, Zefa Marici bolno dušo. Če ni bilo dela, sta brali svete bukve, prepevali bogoslužne pesmi. Svet ji je strašno opravljal, da sta coprnici, da priklicujeta z branjem točo in nevihte. Zato sta se ogibali vsake tovarišije, med sabo pa sta sklenili tako zvesto in trdno prijateljstvo, kakor sva ga imela jaz in Grega. Ko sva se z Marico poročila, je Zefa ostala pri nama s hčerjo vred. Ko je čez dve leti umrla, smo jokali po njej vsi

in tudi jaz, dasiravno se ne cmerim rad. Jerico imava za svojo in ne delava nobenega razločka med njo in med svojima otrokoma.

Poglejte zdaj ta dva kosmača! Kaj ne, da sta korenjaka! Enega sem dobil iz Škofičevega vrta, druzega iz Pintarjevega. To se ve, da sem ju krstil z njunim slavnim imenom. Cujem, da so Pintar prav dobrovoljen gospod. Po obrazu ne poznam ne jaz njih, ne oni mene. Zato vem, da bi se čudili in smejali, če bi jim kdo povedal, da imajo soimenjaka na dolenjskem vrtu ubogega krojača Tratnika.

Bedak je vsak, kdor pozabi sam sebe. Tale ravni čebular se zove Bošte, trta, ki se ovija okrog debla in potem še enkrat okoli vsacega vršička, pa je prejela ime moje žene Milice. Vsadil sem njo in njega tisto leto, ko sva se poročila. Čebularja ne bom hvalil, za trto pa lahko rečem, da ne raste v dolenjskih tleh nobena žlahtnejša ne v kmečkih, ne v gosposkih goricah.

Poznate Dalmacijo? Morda ni na vsem svetu dežele tako kamenite, tako gole in borne. Ali sredi groznih puščav se nahajajo tako rajsko lepe in bogate dolinice, da nima take niti blagoslovljena Italija, nikar naša siromašna Slovenija. Prebil sem nekoliko srečnih mesecev v okolici mesta Spljeta. Zastonj bi vam skušal popisati krasoto kastelske pokrajine, dobroto kastelske kaplje. Nobeno črnilo, nobena smola ni tako črna kakor je kastelsko vino. Prilil sem merici vina merico vode in nisem opazil nobene spremembe v barvi! Moč ima toliko, da mora biti že dober junak, ki ga nese brez omotice polič. Nobeno žganje se ne more meriti s to čudovito pijačo v ognjenosti. Kadar ga kupci po-

kušajo, veste, kako ga spoznajo, če je pravo? Naredi se ogenj. Ko začne ugašati, da ni videti druzega kakor pepel in nekaj malega žerjavice, se vrže nanj čaša Kastelčana in plamen se oživi in švigne visoko, visoko! Vsaka kaplja tega vina je iskra, živa iskra. Človek, ki ga pije, vliva vase ogenj, ali sladak, krepilen ogenj, ki ohrabri in zamakne dušo v nekoliko trenutkih, če ga človek uživa z mero; pijancu pa jo brez milosti potolče in ubije.

Trto mi je poslal moj prijazni gospodar Bakotić, kakor mi je dal besedo, ko sem pri njem prebival. Na nobeno sadiko v svojem vrtu se ne morem tožiti, da mi ne bi dobro uspevala, ali krona vseh je tale kastelska trta.

Na pol šaljivo, na pol ponosno doda Bošte: To pa je tudi po vsej pravici. Saj je tudi moja žena Marica krona vseh žensk v naši fari in še naprej, da je ne bi zamenjal za nobeno drugo, naj bo lepa in mlada kolikor hoče.

In tako je imelo vsako drevo svoje ime in svoj spomin. Če je Bošte stopil na vrt, se mu je odprla knjiga celega življenja, je imel pred očmi vsakega milega in dobrega človeka, vsak srečen in važen prigodek. Ta njegova posebnost se mi je zdela na vso moč prijazna, kratkočasna in pomenljiva.

Polje pa Bošteta ni dosti veselilo. Sam je skrbel samo za dober gnoj in trdno orodje, delali pa so mu večjidel najemniki. To se ni godilo iz kake lenobe. Tratnik mi je bridko tožil, kako hudo ga je oslabila vojaška služba, zlasti neredno življenje, glad, žeja, presilni pot in rana v laško-francoski vojski leta 1859. Z veliko težavo je opravljal težje posle, n. pr. oral, drva

pilil, slamo rezal i. t. d. Bil je zadovoljen, da je pridelal toliko, kolikor je potreboval za rodovino.

Z rokodelstvom sta si on in žena toliko prislužila, da sta lahko plačevala davek, si kupovala opravo in druge potrebe in si tudi kak goldinar prihranila. Bošte prej ni imel druzega kakor borno kočo in košček puste njive. Marica mu je res da prinesla nekoliko stotin dote, da se je moglo nekaj polja prikupiti. Ali to ni veliko izdalo. Hišo in vrt sta si naredila in tako lepo uredila skoraj le z zaslužkom svojih pridnih in spretnih rok; na enak način sta si pridobila dobro polovico kmetije, razun tega sta imela precej gotovine v hranilnici, doma v mošnji pa tudi zmirom še kak desetak in petak brez tistih starih tolarjev in petic, ki so počivali v dobro zaklenjeni omari.

Za Boštetovo Marico se dolgo časa nisem brigal. To so mi že drugi ljudje pravili, da je bil njen prvi zakon nesrečen, ali to ni na svetu nič novega. Zdaj so jo sploh hvalili in spoštovali kakor razun nje še marsikatero drugo. Tudi to se mi sedaj ni zdelo nič čudnega in posebnega. Mojo pozornost je zbudila še le Boštetova pripovedka o Zefi in njeni hčeri. Mislil sem si, kaj, če ni morda med Logarico in Tratnico kaka sorodnost.

Začel sem Bošteta od daleč izpraševati, kako je dobil svojo Marico. Zgovorni mož se je rad menil o vsaki reči, najraši pa še o ženi. Ni mi bilo toraj treba, da ga dosti prosim in nadlegujem. S srčno radostjo mi je začel razkladati zgodovino svojega zakona.

„Imel sem ravno osemnajst let in deset mesecev, ko se snideva tam na polju pod črešnjo z Marico, mojo sedanjo ženo. Seveda ni bilo prvikrat. Poznala sva se

še v otročjih letih in kako ne? Saj smo bili skoraj sosedje, dasiravno nismo živeli v eni vasi. Dostikrat sem delal jaz pri Maričinih starših, včasi je pa ona prišla pomagat k nam. Ko sva stala pod črešnjo in se menila, ne vem kaj, se zasliši z velike ceste vrišč in uk. Marica vpraša, kaj je to? Rečem ji: To so naši fantje, potrjeni v vojake; zdaj korakajo proti Ljubljani in si delajo tolažbo v krčmah s pijačo, na potu pa s petjem in vpitjem. Drugo leto, Marica! če učakam, bom tudi jaz tako vriskal proti beli Ljubljani. Lahko bi stavil glavo, da me ne bodo izvrgli. Tako sem ji govoril, zraven pa se smejal. Marica me pogleda in se zajoka. Takrat sem spoznal, da me ima rada in da imam tudi jaz njo rad. Njene solze so ganile tudi mene na jok. Ali ni to čudno? Le pomislite, deklina morda še ni dopolnila petnajst let in je čutila zame že ljubezen. Vem, da sovražite vsako praznoverje. Niti jaz ne verjamem babjim vražam. Ali to pa je gotova resnica, recite kar hočete, da je nekaterim ljudem to ali to namenjeno. Marici se nisem nikoli prilizoval, nisem ji obetal nikoli zakona, pa bi se tudi ne bil drznil, ker se takim obljubam bornih kajžarjev gruntarske hčeri smejejo in fanta potem raznašajo. Vidite, vkljub temu velikemu zadržku se je zbudila v Maričinem srcu prijaznost zame in nazadnje sva postala mož in žena in živiva srečno drug z drugim, kolikor se more živeti na tem svetu srečno. To mi spričuje, da sva si morala biti namenjena.

Ali kmalu se bogme nisva dobila, še le po neštetih ovinkih sva prišla v eno posteljo. Kar sem si mislil, se je zgodilo; vzeli so me v vojake. Marica je jokala noč in dan, ali to mi ni pomoglo. Ko smo kora-

kali čez Kačjo rit, so moji tovariši rjoveli kakor divji. Meni pa so uhajale oči proti dolinici, v kateri sem videl očetov dom moje milice. Ljubezen je sladka, da ni slajše reči na zemlji, ali ob ločitvi je grenka — grenka, da noben pelin ne tako.

Gonili so nas po svetu iz ene dežele v drugo. Čez nekoliko let dobim dopust in se napotim proti domu. Kolikor bliže sem prihajal, toliko teže sem dihal; vse se mi je dozdevalo, da ne bom izvedel nič dobrega. V Kamenicah stopim v krčmo. Pogovarjal sem se z gospodinjo in jo popraševal, kaj se je zgodilo novega po mojem odhodu. Žena mi pove, da se je Marica omožila in da živi z možem tako grdo, da se pohujšuje cela fara. Jelo mi je zmanjkovati sape; s prijateljem Gregom bi se bil rad kaj pomenil; ko ga ne najdem doma, sem se obrnil nazaj proti Ljubljani. Čez štirinajst dni sem zopet služil v regimentu. Preteklo je več viharnih let, polnih popotovanja, straže in boja. Vojaško življenje me je nekako pomirilo, ali tako iz srca vesel kakor moji tovariši, nisem mogel biti nikoli.

Po laški vojski se mi je zatožilo po domu. Dali so mi odpust, prišel sem v rojstni kraj nazaj. Bilo se je marsikaj izpremenilo, dosti vrstnikov je že zdavnaj ležalo v grobu, sezidale so se nove hiše, zasadili novi vrtovi in vinogradi, ljudje se niso več zadovoljili s kmetijo, začeli so si iskati zaslužka z beratijo, drvarstvom, z delom na železnicah in drugod.

Mene je presunila najbolj novica, da je Marici mož poginil. Vsi znanci so jo še zmirom hudo grajali in sploh trdili, da je umrl zaradi nje. Ko sem to slišal, sem čutil v srcu strašne bolečine. Moral sem si misliti, da je Marica malopridnica, če je le deseti del govorice

resničen. Ali saj pravim, človek se zastonj ogiblje temu, kar mu je namenjeno.

Od konca me kar nič ni veselilo, da bi z Miciko kaj govoril, še manj mi je hodilo na misel, da bi z njo staro znanje ponovil. Ko je bil tržen dan, sem šel v mesto. Proti meni pride Milica, bleda in suha, da sem jo komaj spoznal. Pozdravim jo: „Hvaljen bodi Jezus Kristus“ in šinem naprej. Ona zakriči in se zgrudi. Zdaj se obrnem in stopim k njej. Milo me pogleda in zaječi: „Oh, Bošte, zdaj vidim, da se me tudi ti bojiš, da me tudi ti zaničuješ. Za božjo boljo, ne bodi tako grozno neusmiljen.“

Revo privzdignem in spremim domu. Razložila mi je svojo neskončno nesrečo, kako sta jo v zakon prisilila mati in gospod Črednik, da me ni mogla pozabiti in tedaj ni mogla ljubiti svojega moža, da niti mož ni maral zanjo in mi je pravila, koliko je jokala in žalovala zaradi mene. Jaz sem jo poslušal in videl, da govori resnico in tresla se je duša v meni, da je trpela ubožica toliko in tako dolgo iz ljubezni do mene. Imel sem za smrten greh, zapustiti žensko, ki je navezala vse svoje srce name. Odslej se nisem nič več brigal za objedanje in lajanje drugih ljudi. Dejal sem sam v sebi: Dvema gospodoma se ne more služiti. Marica mi je sama obljubila zvestobo, iz svoje dobre volje, brez sile, brez sleparije od svoje in od moje strani; kako bi jo smel za krivo spoznati, da mi je ostala zvesta še pri možu, s katerim je ni sklenila prosta volja, kakor zapoveduje vera in pamet, ampak brezumnost, trma, zloba in priganjanje? Glava, srce in vest mi niso prej mirovale, dokler ji nisem obljubil, da se bom ob kratkem z njo poročil.

Ne morete si misliti, kako so zrojile babe, ko so izvedele to novico. Ali tudi pametni možje so odsvetovali. Z ljudmi se nisem hotel pričkati in ravsati; smejal sem se vsem psovkam in šel svojo pot naprej. Hitel sem, kar se je dalo, da naredim tem marnam konec.

Ko povem svojo misel Čredniku, je skočil od jeze kar kvišku in me jel zmerjati grje ko psa. Rjul je: „Ciganske sodrge ne bom poročal nikoli več. Kaj je ta baba, ve vsak otrok. Dedec ni mogel pri njej prebiti, pa je ušel in se vlačil, dokler ga ni bil konec. Mrha ga je spravila pod zemljo. Vol! Ali hočeš, da bi še tebe? Pa saj nisi druzega vreden, ti soldaški capin ti, ti potepuh ti.“

V meni je vse pokalo od togote, ali pomislil sem, da z grdo ne opravim nič, pa sem izvlekel iz žepa dva žlahtna rumenjaka in ju potisnil skopuhu v roko in rekel: „Gospod! brez zamere. Vaš krič me ne bo odvrnil. Dal sem Marici besedo in to veste, da mora ostati človek mož beseda.“

Črednik je pregledal zlata in ko je videl, da sta prava, je vrgel kravji rog proč in mi je zapiskal na piščalko novo, lepšo pesem. Jel se je muzati in jecljati: „I no, ne zameri, da sem bil tako nagel. Imaš prav, da mora ostati človek mož-beseda. Poskusi, morda boš izhajal z njo laglje kakor rajni. Mogoče, da jo sodijo ljudje prehudo, da je zakrivil več mož kakor ona. Poskusi, Bog ti daj srečo.“

Zdaj mi ni delal nikakršnih sitnosti, oklici in poroka so se vršili redno in spodobno. Svatov sicer ni prišlo veliko, ali to me ni razžalilo, ampak še veselilo; imela sva vsaj manj stroškov. To se je zgodilo

pred enajstimi leti in pol. Preteklo je tedaj dosti časa, da spoznam vse lastnosti svoje žene. Verjemite mi, da se nisem še noben trenotek pokesal, da sem snubil svojo tolikanj obrekovano ljubico. Nikdar se nisva ne tepla, ne prepirala; nikoli nisem pobegnil ne jaz njej, ne ona meni; v najmanjši reči nama ni prišlo nikoli nič navskriž. Neizrečeno so se čudili ljudje, ko so se prepričali, kako lahko živim z njo, kako pridno gospodinji, kako spretno in razumno dela in ravna v vseh rečeh. Bogu pač ne morem biti nikoli dosti hvaležen, da mi je dal tako dobro tovarišico. Babe so še dolgo klepetale: Mica se zna presneto hliniti. Bošte bo že videl, kakega vraga si je natvezel. Kar naenkrat mu bo vzvihrala in capljal bo tudi on od hiše, Bog, da bi ne tako! Ko je minevalo leto za letom, so se nekateri jeziki zavezali, drugi menda ožuljili, vaščani so občili prijazno z menoj in z Marico, nobenemu se ne očita ne kar je zdaj, ne kar je bilo ali ni bilo. Znanci govore: Kdo bi bil mislil, da bo našel Bošte svojo srečo pri razvpiti Marici? Ta dva sta bila res drug drugemu namenjena.“

Bošte bi mi bil gotovo še več pravil o svojem zakonu, ko ne bi bili prihrumeli v hišo nekateri domači fantje, da jim pomeri nekaj obleke. Jaz se poslovim in odidem. Tratnika nisem videl nekoliko tednov. Njegova pripovedka me je sicer zanimala, ali mi še ni odkrila tiste reči, katero bi bil najrajši izvedel, ali je namreč sedanja Tratnica res nekdanja Logarica, ali pa se okolnosti njunega zakona vjemajo in vežejo samo po naključju.

Neko nedeljo popoldne korakam dobre volje iz Šent Petra domu in dojdem Bošteta in Marico. Prav zelo se

ustrašim, ko jo opazim objokano. Zdaj žena nekoliko zaostane, midva greva naprej. Bilo je videti, da se ji pogovor ne ljubi. V čudu vprašam Bošteta, kaj pomeni ta žalost.

Reče mi: V Šent Peter hodim prav nerad v cerkev. Danes je Marica želela, pa sem jo spremil in zdaj mi je žal. Kakor se joka tu danes, se joka vselej. Vidite, na tem pokopališču so zagrebli njenega prvega moža, rajnega Logarja. Kadarkoli zagleda ta kraj, se začne ihteti in si očitati, da se ni bolj premagovala in pogovarjala moža, da se drži doma. Misli, da se morda ne bi bil tako izgubil in zapustil, ko bi mu bila izkazovala večjo prijaznost ali vsaj postrežljivost. Jaz menim, da se revica moti. Če nima človek za človeka srca, je to znamenje, da ju Bog ni ustvaril za društvo, in je najpametnejše, da se ločita. In če se je tudi res kaj pregrešila, vsaj je delala dolgo in strašno pokoro. Njen prvi zakon je trajal do malega štiri leta. Jaz bi rajši živel štirideset let v kakem brlogu med divjimi zvermi kakor štiri leta v takem nekrščanskem in nečloveškem zakonu. Flereška in Črednik bosta dajala težek odgovor. Vse nadlege sta kriva onadva, Marica bogme nič, prav nič. Pognala sta jo v mesnico kakor jagnje — nedolžno jagnje se je zvijalo pod udarci štiri leta! Kriste nebeški, kdo je še kaj takega videl in slišal!“

Boštetu nisem mogel, niti hotel dosti ugovarjati. Pustil sem ga pri ženi, pa sem hitel naprej proti Bršlinu, da utečem nevihti, katero je podila savska burja proti Novemu mestu. Moji zvedavosti se je na tem potu ustreglo: Tratnica je bila res Logarica!

Odslej sem opazoval Marico morda še bolj natančno kakor njenega moža. Saj nam je vsadila že

sama narava neko posebno sočutje do nesrečnih ljudi in trpinov. Tej ženi sem se čudil najbolj za to, da ji prebito gorjé ni oslabilo pameti, da ji ni strlo in pokvarilo duha in značaja, ampak ga še očistilo, požlahtilo in povzdignilo. Tratnik se ni bahal in lagal; imel je res preljubeznivo ženo in preskrbno gospodinjo. Kakor se ovija krog drevesa in drži njegove skorje šibki bršlin, se je Marica oklenila svojega ljubčka in moža z vso vdanostjo in gorečnostjo, ki jo more čutiti žensko srce. Trudila se je noč in dan, da mu postreže in ustreže, da ga razveseli, da mu zgladi zamišljeno čelo in privabi na usta prijazen smehljaj.

Francoza Šarveta ne bi bil mogel Bošte sam nikoli posnemati brez njene pripomoči. Ona je redila hišo in pohištvo, ona je snažila znotraj in zunaj; njeno bistro oko je najprej zagledalo vsako napako, vsak kvar in z eno besedo vsako potrebo in njene noge in roke so prve prihitele, da se nered odpravi in popravi. Kmečke ženske navadno skrivajo ljudem svojo ljubezen. Marica pa ni zatajevala svojih občutkov pred nikomer. Za vrtom je Bošte napravil ličen šotor, kjer je družina po letu obedovala in se hladila. Popoldne ob nedeljah in praznikih ji je gospodar bral kake zabavne bukve. Na desni mu je sedela desetletna hčerka Micika, zraven nje se je namestila zala rejenka Jerica, z leve strani mu je včasi slonela na rami, včasi na prsih žena Marica in je božala in gladila kodrasto glavico štiriletnega Jožka, ki je ležal na pol na klopi, na pol v njenem naročju. Tako so sedeli in poslušali po dve, tri ure, dokler ni bilo treba skrbeti za večerjo.

Če je šel Bošte v mesto ali drugam, se je Marica pogovarjala z otroci najrajša o dobrem očetu;

opominjala jih je, kako naj ga spoštujejo in se mu skušajo prikupiti in je ugibala z njimi, kak dar jim bo pač prinesel s trga ali od drugod, ker se brez darila ni vračal nikoli. Kadar ga ni bilo ob tistem času, ki jim ga je pred odhodom naznanil, precej domu, je Marica izgubila dobro voljo; polastil se je je nemir, vsak hip je pogledovala skozi okno ali vrata in velevala tudi otrokom, da pogledajo, če oče gredo. Če ni prišel dalj časa, se ji ni ljubilo ne govoriti ne delati; s skrbnim obrazom je stala pri oknu in zdihovala.

Enkrat mi je rekla: „Bošte je imel priti že ob šestih, zdaj je odbilo že sedem, pa ga še zmirom ni. Oh, da bi se mu le ne pripetila kaka nesreča! Nesel je s sabo precej denarja, hudobnih ljudi pa se ne manjka. Kolikokrat se sliši, da so koga napadli in potolkli!“ Ob teh besedah se zajoka na ves glas in se ne umiri prej, dokler ne zavpije Jožek: „Atej gredo, atej neso polno torbo za me.“ — Marica si obriše oči, vzame sinčka za roko in gre možu naproti. Prisrčno mu poda desnico, ga objame in poljubi in mu zre vsa zamaknjena v obraz; njena zadovoljnost in sreča se je vrnila z Boštetom.

Brez njega ni šla nikamor; spremljala ga je v cerkev, če je utegnila, tudi na trg in veselice; najljubše pa ji je bilo, da ga je imela doma pri sebi, kjer ga je ljubila lahko iz cele duše, brez nadležnih prič in drugih zmotnjav.

Ta ljubezen je po soseščini dobro znana. Kmetje se ji muzajo, ali ne zabavljajo in se ne rogajo za to ne Boštetu, ne Marici. Pravijo: „Bošte zna delati za gospodo, pa se je tudi sam pogospodil. Kakor si je napravil v hiši vse bolj po gosposko, se imata z ženo

tudi rada bolj po gosposko. Nikoli se ne prepirata, prijemljeta se za roke, poljubujeta se; pa naj se, kaj je komu mar za to? Bošte je postaven in pošten možak, da ne najdemo z lepo takega, Marica pa tudi prebrisana babina, da ji ni kmalu para. Če jima je všeč, naj se ližeta, kolikor hočeta!“

Sosede bi morebiti kaj jezikljale, ali se ne drznejo, ker Marico preveč potrebujejo. Kadar jim zmanjka v hiši kruha, olja, soli in drugih takih reči, jim vselej rada posodi prijazna Tratnica, niti se nikoli ne jezi, če dobi nekoliko slabejše povračilo. Tudi vedo, da ne pripoveduje tega dalje.

Maričinemu poštenju so delali zlobni jeziki veliko škodo. Ta izkušnja jo je izmodrila, da ni nikoli prehitro sodila, da ni nikogar obrekovala in raznašala. Radi te lastnosti se je prikupila vsem ženam in možem, da so ji laglje odpustili vročo ljubezen do moža. Nekateri in nekatere pa so jima skrivaj tudi zavidali to srečo.

V krčmi se je tovaršija pogovarjala o zakonu; zapomnil sem si besede: „Gospodje nas prav lepo uče: Možje in žene, ljubite se, prizanašajte si, potrpite drug z drugim, ne pohujšujte otrok s prepirom in preklinjanjem. Ali kaj to pomaga? Babam je nabrusil jezik hudič, pa nas pikajo, naj smo trezni ali pijani. Pol prepira dohaja od babjega jezika, druga polovica pa odtod, da niso z nami prav priljudne niti takrat, ko ne vpijejo. Drže se pusto in kislo, da smo veseli, če jih ne vidimo. Taka je pri meni, pri tebi in pri vseh vaščanih razun pri Tratnikovih. Tratnica, o to je pa žena, ki bi omečila kamen, da jo ljubi; pri njej se

človek udobrovolji, da jo le pogleda. Bošte je zadel terno!“

Drugikrat sem slišal pomenek, ki so ga imele Maričine sosede na potu iz vinograda. Žene so bile precej vinjene in so govorile tedaj na vsa usta. Eni pride na misel, da blekne: „Kaj pravite, ko bi nam dedci pomrli in bi vzela lahko vsaka tistega, s katerim bi po svoji misli najbolje izhajala, za katerega bi prijele vi? Kar se tiče mene, jaz bi si izvolila Tratnika, razun njega tako nobeden ne mara za svojo ženo.“ — Sosede se zakrohočejo: „Oho! Bošteta bi ne dobila ti tako zlahkoma — zanj bi bil pretep! jaz bi ga že privoščila bolj sebi kakor tebi . . .“ „Jaz tudi, jaz tudi!“ se oglasijo zaporedoma vse sosede in začno druga čez drugo slaviti in poviševati Tratnika nad vse druge može svoje in vseh bližnjih vasi.

Najbolj je človeka genila nežna brižljivost, s katero je stregla Marica svojemu možu, kadar je kaj obolel. Rana na nogi se mu je bila sicer že zdavnaj zacelila, ali ob vsaki spremembi vremena ga je v njej hudo trgalo. Kadar se je od bolečine stresel, je zatrepetala tudi ona in mu je tekla gret robce, kuhat zeli in pokladat jih na nogo in ga je neprenehoma popraševala, če mu ni še odleglo. Dokler je trpel, ni mogla ne jesti in ne spati.

Včasi, dasiravno ne dostikrat, je bilo treba iti po zdravnika. Marica je hitela, kar so jo mogle noge nositi. Doma so se menili: No, zdaj so mati že v mestu, čez dobre pol ure bodo tukaj. Tisti hip pa se odpro vrata in Tratnica stopi z zdravnikom v hišo.

Ko sem Marico spoznal, je imela kakih petintrideset let. Nekdanje nadloge so spričevale gube na čelu

in neka resnost v obrazu, sosebno okoli ust; ali dolgotrajna zadovoljnost jo je tako popravila in pomladila, da ji nisem prisodil več ko trideset let. Postave je bila ravne in visoke, vsi udje so kazali moč in zdravje. Lice ji je pobledila morda nesreča, morda pa, kakor mnogim drugim Dolenjkam, že narava sama. Ta bledost pa je ni čisto nič kazila; še zmirom se je moglo reči, da je prav čedna ženska. Sploh so jo hvalili, da se nosi zmirom snažno in spodobno. Ni se umivala samo zjutraj, ampak po vsakem delu, ki jo je uznojilo ali oblatilo.

Noben človek je ni nikoli videl razmršene ali raztrgane. Kmetice govore navadno: Mora se delati, delaven človek pa se ne more lišpati; me smo umazane in razdrapane, ker drugače ni mogoče. Marica je dokazala svojim nemarnim sosedam, da človek lahko dela, obenem pa se tudi lahko čedi. Veliki razloček med njimi in njo je zapazil marsikateri. Neki sosed mi je rekel: Naše babe so proti njej pošasti; njo vidim rajši v delavnik kakor druge v nedeljo.

Njen zgled ni ostal brez nasledkov in koristi. Marica je obleko čvrstila z zdrobom in jo utirala z železnim gladilom. Nekaj časa so ji sosede ta „gosposki napuh“ očitale, malo po malo je prišla tudi njim volja, da bi oblekle enkrat tako lepo uravnano in stoječe krilo, si dele na glavo tako krasno uglajeno in bleščečo pečo. Najprej so jo prosila dekleta, da jim to ali ono reč „izpeglja“, kmalu so znale tudi same rabiti železo in ko so se omožile, niso prej mirovale, dokler jim niso kupili možje gladila. Ta navada je zdaj tako sploh vpeljana, da ne dobiš nobene hiše brez gladilnega

železa, da ne vidiš v nedeljo nobene ženske, ne samice, ne žene brez likanega oblačila.

Kakor razveseljuje Marica Bošteta z odlično snažnostjo, razveseljuje on njo z darežljivostjo, da ji kupuje rad novo in lepo opravo. V celi cerkvi se nahajajo komaj tri tako zalo oblečene kakor ona. Vsi pravijo, da je to prav, da si tak lišp zasluži. Marica ima veliko posla in truda. Pod njeno neposredno oblast spada hišni red, kuhinja, zelnik, hlev in svinjak. Kuhati zna spretno in ukusno, sosebno zmesne, Dolenjcem take mile jedi napravlja po mojstrsko. Bošte jo hvali tudi za to, da ne potrati po nepotrebnem nobene trščice drv. V hlevu stojita dva vola, dve molzni kravi: Maroga in Plavka in bela ovca. Tu moram omeniti še eno posebno navade Tratnikove hiše. Da se privadijo otroci že zarana gospodarstvu, je dal Bošte vsakemu kak imetek, da ga varuje škode in proda, kadar in komur hoče. Vola je ohranil gospodar zase, Marogo je podaril s telico Jerici in prav tako Plavko Miciki, Jožku je ustregel najbolj z jagnjetom. Kadar se bo Jerica omožila, bo Maroga popotovala z njo vred od hiše. Tudi na vrtu ima vsak otrok ne le drevo svojega imena, ampak eno ali še več dreves tudi v lasti, da sme sadje sam prodati in skupiček za se pridržati.

Meni se ta običaj ni zdel preveč čuden, kajti vladal je in radoval nas deco tudi na domu mojega očeta na Gorenjskem.

Prasci se rede pri Tratnikovih po navadi trije, eden za prodaj, dva za domačo rabo. Teh dveh ni smel imeti nobeden izpod dveh centov in pol, kajti Boštetu ni dišala jed, če ni bila dobro zabeljena.

Na zelniku sem opazil več rastlin, za katere naš kmet sicer ne mara, namreč papriko in dinje.

Tratnikovi prihodki niso bili majhni. Poljskih pridelkov se je resda malo prodajalo, ali sliv se je dosti nasušilo in spravilo v denar. Vinograd je rodil ob srednjih letinah trideset do štirideset veder, katerih je šla dobra polovica v prodaj. Bošte je zaslužil s šivanjem gotovo sto in petdeset goldinarjev na leto, Marica sicer samo kakih petdeset, ker je šivala skoraj le po zimi, ali prasec, ki se je prodal, je prinesel drugih petdeset goldinarjev in marsikak krajcar se je dobil tudi za maslo, smetano, jajca in mnoge druge take reči.

Veliko denarja se je prihranilo s tem, da že več let niso imeli Tratnikovi ne hlapca ne dekle. Na polju, kakor sem že povedal, so jim pomagali najemniki, domača dela so opravljali sami. Jerica je bila že odrasla, odgojena po svoji krušni materi, je dobro razumela vsak posel in je delala za dve dekli. Proti dohodkom se je živelo v Boštetovi hiši prav dobro, vsekako dosti bolje kakor v sosednih hišah.

Največkrat so se kuhale po kmečki šegi tudi v njej mlečne in močnate jedi in sočivje, ali vsako nedeljo in ob vsaki drugi večji slavnosti je prišla na mizo tudi govedina. Kadar je imel gospodar kak opravek v mestu, se tudi ni vrnil nikoli brez govejega mesa. Dva velika, dobro izpitana prasca sta dala tudi marsikak slasten založek. God vsakega domačina se je počastil s pečeno raco ali kokošjo. Za kruh se ni jemala ajda, še manj ječmen, oves in proso: pekel se je celo leto soržčen, ki ga je čislal Bošte še bolj kakor belega. Za pijačo ni služila samo voda. Vselej je ostalo osem veder vina za dom. Vsak dan se ga je popil polič,

vsako nedeljo bokal, ob največjih praznikih in godiščih, če je prišlo kaj gostov, tudi po več bokalov. Tratnikovi so si lahko stregli celo leto, po leti, kakor po zimi, ker so se držali reda in se bali sramotne besede: Danes z betòm, jutri s pesòm. Postavili so si modro pravilo, da se ne sme nikdar udrihati čez mero, nikdar padati pod mero. Ta redovitost jih najbolj razlikuje od prevelike večine dolenjskih bratov. Bošte ni zapravljal, ali niti skoparil in lihvaril. V sili je rad pomagal vsakemu, še rajši pa je privoščil kako prijetnost sebi in svoji rodovini. V krčmo ni zahajal dosti ne z njo, ne sam, ali ob malem Šmarnu jo je vselej peljal na Tržko goro, ob sv. Vidu na Ljubno in še na druga taka shodišča in veselišča.

Sosebno je ugodil, če je le mogel, svojim otrokom, med katere je štel zmirom tudi Jerico. Kadar so prišli v Novo mesto jahači, skakači ali drugi glumci, je precej rekel: Otroci, napravite se, gremo v mesto. Od veselja so zavrisnili, dobro vedoči, da jih čaka kaj boljšega. Jožku se je najbolj priljubila vrtilnica. Več ko celo uro se je vozil na okolo. Sicer ni bil vajen plakati, ali tisti dan se je bridko jokal, ko je zvedel od očeta, da se mudi domu.

Ko se je približeval Boštetov god, me povabi Marica za ta dan na kosilo. Gostov se nas je zbralo četvero: Jaz, Boštetov stričnik z ženo in zal mladenič, katerega sem videl že večkrat pri Tratnikovih, ali nisem nikoli vprašal, kdo da je. Gospodinja je pripravila izvrsten obed. Miza se je kar šibila pod težo kuhanega in pečenega mesa in potic. Mene posadi Bošte k gospodinji. Drugekrati se je tudi menila prijazno, ali vselej bolj zastavno in resno. Danes pa se ji razigra

srce do nenavadne veselosti, da sem se kar čudil njeni zgovornosti. Največ mi je pripovedovala, kako in kaj uči otroke in za kateri stan jih je namenila. Jožek bo hodil najprej v mestne šole, potem pojde v Ljubljano, da se izuči za kupca. To misel sem ji moral odobriti iz prepričanja, kajti zlata samostalnost se ne obvaruje nikjer tako lahko kakor v trgovstvu. Tudi Miciko bo dala v Ljubljano, da se izuri za dobro plačano, gosposko šiviljo in veziljo; kupila ji bo na vsak način šivalno mašino, s katero se dela, kakor je v mestu sama videla, vse bolj naglo in lahko kakor s samo roko.

Nazadnje vprašam Tratnico, kaj bo z Jerico, če nima morda že snubača. Odgovori mi bolj tiho, da niso mogli drugi slišati: „Se ve, da ga ima, prav ta le fant je njen. Meni bo prav žal; izgubila bom dobro pomočnico. Bog ve, če mi bo tako povšeči moja sestričina, ki jo bom vzela k sebi, kadar odide Jerica. Ali naj bo v božje ime. Sreče ji nočem podirati. Tine jo ljubi bolj kakor oko v glavi. To pa sem izkusila sama, da je za zakon prva potreba. Tine ima nekaj dote, druzega premoženja pa nič. Pa saj ni treba. Tine je priden in pošten fant, služi za mlinarja, pa zna tudi sam popraviti mlin, če se kaj potare. Taki se pri nas redko nahajajo. Ni me strah, da ne bi dobila službe in kruha, kjer koli ju bo volja. Za dva že zdaj vem, da bi izročila rada mlin Tinetu.“

Med tem in takim razgovorom je šla kupica prav pridno okoli mize. Vino je bilo dobro, volja pa še boljša. Tri bokale ga izpraznimo kakor za šalo. Zdaj prinese Bošte harmoniko in začne igrati. Tine zgrabi Jerico, vname se vesel, buren ples. Pribijalo se je s peto, pokalo s prsti, žvižgalo, ukalo in pelo — vse

obenem. S Tratnikovim stričnikom se je včasi zavrtila žena, včasi pa tudi Marica in moral sem priznati, da se ji podá ples še skoraj bolj kakor srnonogi Jerici. Upehani so se plesalci vrnili nazaj k mizi, da pomorejo ubiti četrti in peti bokal.

Še le zdaj se ugreje Bošte. Vpraša me, če znam narediti kako poskočnico s harmoniko. Rečem mu, da žalibog nisem ustvarjen za godbo, da ne znam rabiti niti pastirske piščalke. Bošte se nasmeje in pravi: Nič ne de. Tu imate harmoniko, vlecite jo in nabijajte, kakor vam je ljubo. Zasrbele so me pete. Ni hudik, da ne bi plesal ob svojem godu! Prime Marico in jo zasuče, za njima jo udereta Tine in Jerica, bolj počasi sledi stričnik z ženo in nazadnje priskaklja tudi Micika z Jožkom. Plesali so dolgo in živo, moje strašno škripanje ni motilo, ni pregnalo nikogar. Ko se je bilo treba nekoliko oddahniti, smo morali poklicati na pomoč šesti bokal. Tolika žeja je trpinčila pravzaprav le nas možake (ne izvzemši Jožka), ženske so ga le pokušale razun stričnikove Mane, kateri ni bil kos noben ud tovaršije.

Ob mraku se noge utrudijo, zopet smo sedeli vsi za mizo, vendar se je red nekoliko izpremenil. Marica pusti mene, stisne se k Boštetu in ga začne ljubiti. Tudi Tine in Jerica se snideta in se za eno roko držita, z drugo pa objemata. Stričnik, dobro nadet, zadremlje. Njegovi tovarišici pride volčji tek, da požira kar cele kose, ne mené se za druge, kaj delajo.

Mene dela vino včasi otožnega. Ko sem videl Marico vso blaženo, vso zaverovano v neskončno

ljubljenega moža, mi je švignila kakor blisk skozi možgane pekoča misel: Take sreče je bil vreden tudi ubogi Logarjev Janez. Usoda, ki ne pozna ne pravice ne milosti, si ga je vrgla pod kolo in ga strla. Veselje, katero uživamo mi, nam je priklilo iz razvalin njegovega življenja, iz razvalin njegovega poštenja.

Polnočni mrak.

V dolnji krčmi smo sedeli za mizo jaz, gospodinja Lenka, kateri se je bila noga zazdravila, njena stara botra Meta in botrina petnajstletna vnuka, cvetoča Jerica. Pozneje se nam pridruži še stari lovec Žak. Ženske so se razgovarjale, jaz pa pil svojo merico in poslušal.

Meta: Vidiš, Lenka! Ti ne bi bila trpela tako dolgo, če bi bila poslušala moj svet in iskala pomoči pri črmošniškem gospodu. Gospod blagoslovi in gleda kruh. Iz njega gre neka čudna moč v kruh. Kdor ga pojé, kakor mu reče, vsak dan po tri kosčke, zjutraj, opoldne in zvečer, ozdravi gotovo. Skoraj vsakemu je še pomoglo, kdor je to storil. Zato pa hodijo tudi od vseh strani k njemu, kakor na kako božjo pot, še iz dalnjih dežel, s Koroškega in Stajerskega. Ta gospod razume veliko. V neki hiši je bolehalo vse, ljudje in živina. Našli so v tej hiši pod zemljo človeško stegno, prašičjo glavo in še druge živinske kosti. Od tod je prišla bolezen. Šli so prašat v Črmošnice. Gospod je dal za ljudi kruh, za žival pa blagoslovljene šibe, da jih vtaknejo pod streho. To so storili in kmalu so

ozdraveli ljudje, prasci in goveda. Tudi o tatvinah pomaga. Več okradenih je šlo k njemu in še tisti teden so dobili nazaj vse ukradene reči. In gospod neče nič plače za svojo dobroto. Če prinese človek kaj prediva, masla ali kaj druzega tacega, se ravno ne brani; ali kmetu se to ne pozna, ker pridela doma. Ta gospod je res pameten in dober, da malo takih.

Lenka: Tudi jaz sem že veliko slišala o tem gospodu. Tudi jaz bi bila poslala k njemu po kruh, pa so mi ljudje odsvetovali, ker moja bolezen v nogi ni bila božja, ampak narejena. Tisti gospod pa ne ozdravlja tako dobro narejenih bolečin, ampak bolj take, katere pošlje človeku Bog. Meni, saj menda veš, kako mi je bilo. Bolezen mi je prišla naenkrat. Začelo me je trgati po podplatih in udih in naredil se mi je grd, rdeč tur. Trpela sem strašno. Ležala sem že devet tednov. Ljudje so ugibali, kaj mi je in mi govorili, naj rabim to in to in zdravila sem se res z vsako rečjo, katero mi je kdo nasvetoval. Ko vse nič ne koristi, smo vedeli vsi, da mi je narejeno. Po naključbi pride k nam tisti imenitni doktor iz Lipovca, ki je pomogel že tolikim kmečkim in mestnim ljudem. Vpraša me, če ne živim s kom v prepiru in mi potrdi, da je moja bolezen res narejena. On to dobro ve, ker drži vsako leto nekega, nam neznanega tiča tako dolgo v roki, dokler ne crkne. Ali več pa ne razume; takega bolnika zna ozdraviti samo en doktor, ki živi daleč tam na Štajerskem, v Zagorju, pravijo mu Kornič.

Moj mož je šel h Korniču. Kornič pogleda košček moje kiklje, ki ga je vzel moj mož s seboj in ugane precej moje ime in da imam odprto nogo. Za tur mi je dal že lipovški doktor nek „flajšter“, ki ga je v

petih dneh razjedel. Iz pokline mi je tekla voda brez krvi. Mesto tura sta se naredili dve luknji, ena poleg druge. Kornič še le je razodel pravo resnico. Ta bolezen je bila res narejena, ali namenjena nekemu drugemu. Nekdo je moral imeti sovražnika, pa mu je nastavil.

Pravijo, da se potresejo po tleh nekake lupine in ne vem kaj še, in ta copernija vcepi bolezen. Tisti sovražnik pa je bil prebrisana glava in je dejal: To pa že ne, da bi jaz trpel; zacvrl bom drugemu. In med lupine je zabil klin. Jaz reva nisem nič vedela za to coprnijo, pa sem naletela in prešla klin. Še tisti dan me je začelo trgati po nogah. Brez števila ljudi je že dobilo na ta način težko in dolgo bolezen.

Kornič mi je obljubil zdravje, ker še nisem trpela čez leto. Rekel je, da se pozneje čimdalje teže pomaga; kdor pa boluje že pet let, da je izgubljen. Dal mi je veliko zdravil: pijače, kadil, španskega voska, kafre in drugih reči. Priporočil mi je tudi kopel, da sem kuhala tri mravljišča v vodi treh studencev in sem sedela nad tem kropom, dokler se nisem začela potiti.

Moj mož je šel h Korniču prav trikrat in ni dal za zdravila nikoli več ko tri goldinarje, zato mu je privrgel rad še goldinar povrhu. Kmalu sem čutila olajšanje. Rane se sicer niso hotele zaceliti, tudi trgalo me je še zmirom, ali ne tako hudo. Hoditi nisem mogla, ali spala sem lahko in tudi jedla in pila sem z večjo voljo kakor prej.

Nekateri pivci pa so me še zmirom priganjali, da pošljem po mestnega zdravnika. Samo zato, da mi dado mir, sem poklicala nekega mladega doktorja, ki

je prišel prav z Dunaja. Doktor pregleda nogo, mi obveže rano in mi zapiše neko reč, da sem pila in se mazala. Luknji se mi res zacelita, noga mi začne služiti iznova. Ta doktor zdaj prav gotovo misli, da me je ozdravil on, ker mu nisem mogla povedati, zakaj sem poslala ponj. Ali dobro pa vem, da mi je pomogel Kornič in nihče drugi. Take bolezni, kakršna je bila moja, se ne zdravijo z apotekarskimi vodami in mastmi.

Dokler bom živa, bom vedela hvalo temu Štajercu. Že dolgo pitam zanj purana, ali mu ga ne pošljem prej, dokler ne bo imel petnajst funtov. Kornič pa zna oddelati tudi živini, ne le ljudem.

Nekdo je imel neprijatelja, ki je naredil njegovim prascem, da so mu pocrkali trikrat zaporedoma. Revež gre h Korniču. Kornič postavi predenj ogledalo in ga vpraša, če pozna človeka, čigar podoba se mu kaže. On pravi: Kaj ga ne bom poznal? To je ta in ta. Doktor je vedel, da hudobnež ne bo prenehal delati škodo, pa mu je naredil nekaj, da je kar naenkrat strepetal in poginil. Hudobni ljudje zdaj ne morejo več tako brezskrbno rogoviliti. Našel se je mojster, ki jim je kos.

Neki ženi je prišla huda bolezen v nogo, do kolena gor. Kornič je prenesel bolezen na njenega sovražnika. Rekel ji je: Le pazi, kogar boš videla šepati, ko prideš domu, tisti ti je naredil to bol, ali se bo bogme kesal za svojo hudobijo. Plačal bo življenje, kakor gotovo me tu vidiš. In res je začel tiste dni hramati bližnji sosed in je čez štirinajst dni umrl.

V ogledalu je pokazal tudi človeku iz naše fare bratovo ženo in tako je svak vedel, kdo mu je nacopral trganje v križ, stopali in kolena. Naj bo črmošniški

gospod umeten kolikor hoče, jaz pa bom zmirom trdila, da ga nad Korniča ni dandanašnji nobenega doktorja, nobenega učenjaka.

Jerica: Ali vaji ni sram takih čenč? Vi, teta Lenka, ste sami rekli, da vam Korničeva zdravila niso zacelila ran in vas niso spravila na noge, ampak da ste ozdraveli še le potem, ko ste poklicali tistega mladega doktorja. Tudi črmošniški gospod ne zna coprati. Naš učitelj ga pozna dobro, ker je služil prej v Črmošnicah. Učitelj pravi, da je dobil gospod več ukradenih reči nazaj s tem, da pozna ljudi in je poizvedel za vse okolnosti teh tatvin. Za šibe nam ni povedal nič, ali ga bom prašala precej, ko ga bom videla. Kar se kruha tiče, pa misli naš učitelj in tudi jaz tako, da za človeka res ni bolj tečnega zdravila kakor dober kruh, posebno če se pridene še polič sladke starine in pa lep kos prekajenega plečeta.

Meta: Molči, blebetulja! Je pač res, da hoče biti dandanašnji pišče pametnejše od koklje. Kar si rekla, Lenka, da ga ni doktorja nad Korniča, imaš prav, če misliš telesno zdravje. Ali truplo umira, duša pa živi na vekomaj. Duši pa je znal pomagati najbolje tisti slepi fajmošter, ki je umrl pred pol letom v Celju. Rekla bi: Bog mu daj dobro, pa ni treba, on uživa nebeški raj, če ga nobeden drug ne. Tako svet je bil ta mož! Ko je popotoval v Rim, so mu zvonili, koder je šel, vsi zvonovi sami, brez človeških rok. Po tem zvonenju je papež spoznal svetnika in mu je dal svoj največji blagoslov, kakršnega nima noben duhoven na svetu, razun papeža. Smel je odpuščati grehe brez spovedi. Čemu bi se mu bili ljudje še spovedovali? Saj je vedel za vse grehe vsakega človeka

po svojem blagoslovu. Človek je dal nekoliko šestic za sveto mašo, se je skesal za se in prejel sveto obhajilo prav tako vredno in še bolj, kakor če bi se bil spovedal kakemu drugemu duhovnu. Škoda, da sem bila jaz prestara in nisem mogla lahko popotovati, še do farne cerkve ne, nikar do Celja. Taka odveza bi bila zame sladka tolažba na smrtni postelji! Ali kar ni bilo mogoče meni, je doseglo sto in sto mlajših ljudi iz vseh krajev in tudi iz naše dežele. Vsak teden je šel voz in tudi po dva voza v Celje in na vsakem je sedelo najmanj deset ljudi. Še več pa jih je romalo peš. Kateregakoli sem prašala, mi je vsak potrdil, kako lahko mu je v duši po odvezi slepega svetnika. Zdaj pa ga ni nobenega več, ki bi znal ljudi tako potolažiti in poboljšati.

Jerica: In prav je, da ga ni. Jaz sem se učila v krščanskem nauku, da se mora človek pred sv. obhajilom svojih grehov ne samo pokesati, ampak tudi izpovedati. O takem papeževem privoljenju nam niso gospodje nič povedali. In tisti kapelan, ki so prišli od nas v Leskovec, so rekli ljudem tudi naravnost, da njihova celjska pokora ne velja nič, da je težek greh in božji rop. Tudi so nam povedale Štajerke, ki so doma prav pri Celju na Bregu, kako zasmehujejo tam naše neumne Kranjce. V Celju da ne verjame slepemu fajmoštru noben človek nič. Tudi v Lipovcu, so pravili Ajdovčani, da imajo tistega imenitnega doktorja vsi za sleparja, da zna popravljati samo potrte roke in noge, druzega pa nič.

Lenka: Tudi jaz ne vem, kaj bi si mislila o celjskem fajmoštru. Nekateri so se pri njem tudi spovedali in taka spoved je, menim, prav tako dobra

kakor doma. Nekatere je vprašal za tri največje grehe, nekaterim je pa odvezo dajal tudi brez tega vprašanja. Moja misel je, da bi morale me bolje poznati cerkvene postave in potem še le bi smele soditi, ali je delal gospod prav ali ne.

Meta: Tvoje besede, Jerica, imajo kratek rep kakor laž. Praviš, da se ne sme obhajati brez spovedi. Ta je bosa. Duhovni se obhajajo vsak dan, gotovo brez greha. Pa tudi drugi izvoljeni. Tista zamaknjena deklica v sodražki fari ne je in ne pije nič in je vendar zmirom zdrava. Vsak dan uživa sv. rešnje telo, ki ji ga prinese včasi kak angel, včasi pa tudi sama mati božja, in to daje ne le moč njenemu truplu, ampak tudi oblast čudežev in prerokovanja. Na truplu nosi rane Kristusove, ob petkih poti kri kakor naš izveličar, stoji ne le na tleh, ampak tudi v zraku. Ve vse, kdo je izveličan, kdo pogubljen in v kaki milosti ali nemilosti je kdo pri Bogu, vse, kaj nas čaka v večnosti, vidi nebeško veselje in peklensko trpljenje, pripoveduje nesreče, katere bodo prišle nad ves človeški rod zaradi grehov. Vse to spričuje, da prejemlje sveto obhajilo z največjo vrednostjo, čeprav se ne izpoveduje. Imelo jo je pri sebi že več bogoslužnih mož, povabili so jo v mesto tudi rajni prošt. Prošt so se sami prepričali, kaj se godi z njo in niso rekli, da je kaka sleparica.

Jerica: Pa tudi ne, da je kaka svetnica. Tisti gospod, (doma so iz mesta), ki so imeli novo mašo v Prečini, poznajo dobro to punico in so se strašno smejali, da romajo k njej naši bedaki kakor na kak semenj. Gospod pravijo: Škoda za pot, čas in vsak krajcar, ki ga trošijo ta zijala. Dekle je bolno, ne pa zamaknjeno, pa se mu blede in misli, da je res,

kar ji razodeva trapasta domišljija. Tako so rekli ta gospod, neki drug gospod, ki so služili prej v Mirni peči, pa so se hudo jezili na babo in na vse tiste, ki ji verjamejo. Dejali so, če trdi sodražka zamaknjenka, da živi ob sveti hostiji, se ne more o njej nič druzega ne misliti ne govoriti, kakor da je nesramna lažnjivka in goljufica in da bi jo morali radi tolikega pohujšanja in zasramovanja svetih reči kar precej odpraviti v Ljubljano in jo posaditi v ječo.

Enkrat smo dekleta vprašala trebanjskega tehanta, če se sme verjeti njeni svetosti in zamaknjenosti, pa so nam odgovorili: Ne bodite avše! Vaša vera bodi to, kar ste slišale v cerkvi in v šoli. Svojo voljo vam Bog oznanjuje po duhovnih, ne pa po ribniških babah. Skrivnosti onega sveta pa hrani zase in če bi jih hotel komu razodeti, ne mislim, da bi si izbral zmešano Sodražičanko. Tudi čudežev ne potrebujemo več dandanašnji, ker je resnica naše svete vere tako dokazana in očitna, da jo spozna lahko vsak, kdor ima pravo pamet in pošteno srce.

Meta: To modrost pa le spravi, jezičnica. Ali ne veš, kaki čudeži se gode na Gorenjskem v Brezju? Zdaj bo tri tedne, kar so mi pripovedovale romarice, da je na Hrvaškem neka deklica onemela, pa so jo peljali na Gorenjsko in mati božja ji je pomogla, da je zopet spregovorila. Ti še morda tega nisi slišala, Lenka! Vidiš, to je bilo tako. Tista punica se je obljubila v Brezje. Starši pa so rekli: Zdaj ne pojdeš, saj vidiš, koliko je dela. Hči jih prosi in prosi, ali starši ne privolijo. Naenkrat ne more dekle ziniti ne besedice več, kakor da ji je jezik vklenjen. Čudno je to, da ji je prišla ta strašna nesreča brez bolečine, in

pa tudi to, da je v sanjah še zmirom govorila, zbujena pa ni mogla črhniti. Starši se prestrašijo in gredo z njo na Gorenjsko. In zdaj, ko pridejo iz cerkve, spregovori deklica in pravi, da ji je hvala Bogu odleglo. Zanaprej je obljubila, da pojde vsako leto v Brezje zahvalit se materi božji pomočnici.

Jerica: Oh mati, vi ste pa vendar preveč vernetni. Veste, jaz ne tajim čudežev, ki se gode v Brezju. Ker jih potrjajo duhovni, morajo biti seveda resnični. Ali ta Hrvatica se mi zdi nekako čudna. Pravite, da je v spanju govorila. Kaj, ko bi bila lahko tudi po dnevu, pa ni hotela, ker ji je delo smrdelo in bi bila rajša pohajkovala po svetu? Jezik ima človek pod oblastjo. Molčati ni tako težko, če upa človek, da bo dosegel s tem, česar želi. Lahko bi bilo verjeti, če bi bila deklica n. pr. oslepela in na Gorenjskem zopet spregledala. Saj vemo, kako iščejo mladi ljudje vzrokov in izgovorov, kadar jih mika iti na kako božjo pot, na kako proščenje ali kak semenj.

Lenka (smeje se): Jerica, ti si cela doktorica, tebi ne pride nihče do kraja. Kaj ne, da ne veruješ tudi ne v coprnice?

Jerica: Že za to ne, ker ne smem. Taka vera je greh zoper prvo božjo zapoved. Božje lastnosti naj se nikoli ne pripisujejo ljudem. Tako so me učili v šoli in v cerkvi. Kaj, ali niste še nikoli slišali s prižnice, da coprnic ni?

Lenka: Seveda sem slišala. Ali gospodje govore to iz strahu. Coprnice taje zato, da jih ne raztrgajo. Ali če prisežejo vsi duhovni celega sveta, vsi škofje in papež sam, bi me ne prepričali in preverili, da jih ni. Jaz imam že tako navado, da verjamem več svojim

očem in ušesom, kakor ljudskim besedam. Takih neumnosti ne bom seve nikoli trdila kakor Gorenjci. Jaz verujem samo v naše domače coprnice, ki jih poznam.

Do sedaj sem molčal. Coprnice so brez dvombe najabotnejša izlega človeškega duha. Vsaj meni se kmalu zeha, kadar slišim o njih govoriti. Ali ta razloček med dolenjskimi in gorenjskimi čarami zbudi mojo pozornost, da prosim Lenko, naj mi razloži natanko, kako in v čem se razlikujejo te vragove neveste med seboj.

Lenka: Podobne si niso v nobeni drugi reči kakor v tem, da so se dale hudiču v oblast in se odrekle izveličanja. Gorenjski duhovni in tudi posli, ki služijo tod okoli, vsi pravijo, da so coprnice stare, uboge babe, ki zajahajo včasi kako metlo — ho ho ho! in frče na nji po zraku na neko goro, kjer se goste do petelinjega petja s svojim ljubeznivim ženinom hudičem. Dobička od tega nimajo nobenega, ker še njihova večerja ni pravzaprav nič druzega kakor krastave žabe, gadi, škorpijoni in še več takih dobrot in sladkarij. Ni čudo, da v take coprnice noben pameten Gorenjec ne verjame. Po pravici govore: Baba nima druzega kakor uši; ko bi znala coprati, bi skrbela za denar, vino, dobro hrano. Jaz sem se najbolj smejala tej njihovi metli; tak jahač bi bil več vreden kakor vse komedije, ki sem jih videla v Novem mestu.

Ker želite, vam bom povedala, kake so prave coprnice. O njih bi se dale napisati debele bukve; vsak človek ve o njihovem delovanju kaj posebnega; tudi niso v vsaki fari enako hude; ali jaz jih bom popisala prav ob kratkem, ker jih ne poznam tako natanko, kakor Oš v gornji Straži.

Naše coprnice se izročujejo hudiču že v mladih letih. Za starke ne marajo fantje, pa tudi hudič ne. V ajdovški podružnici je dvanajstletna, bogoslužna deklica naštela petnajst coprnic, med njimi je bila stara samo ena, vse druge so imele manj ko trideset let. In tako je tudi drugod. Naše coprnice ne stradajo, ne trpe nič siromaštva. Včasi hodijo res kaj borno oblečene, ali to delajo nalašč, da jih ljudje ne bi spoznali. Kadar pa možé hčer, ji dajó pet sto in še več goldinarjev dote. Nekatera nima krme več kakor kajžarji, ali redi po tri, po štiri prasce tako zdatno, da proda vsakega po petdeset goldinarjev. Če pogori kaka vas, drugi ljudje tešejo, zidajo in krpajo po več let; hiša kake coprnice pa stoji gotova in lepša od prejšnje v treh mesecih, pa se nič ne sliši, da bi bila naredila kak dolg. Sploh nas uči izkušnja, da si zna pomagati iz nadloge vsaka; brez debele mošnje denarjev ni nobena, toda seve, da jih ne kaže drugim.

O, ni strahu zanje! Hudič mora drago plačati njihovo dušo, na tem svetu se jim godi vedno dobro in po volji. Koliko vina popijejo te mrhe skrivaj v svojih kletih! Govore, da nimajo za sol, pa so pijane vsak dan že na tešče. Coprnice tudi ne marajo za gorenjsko metlo, jezdijo bolj po gosposko. Vsaka hrani skrbno neko dišečo mast, katero dobi od hudiča. Kadar se hoče dvigniti, se namaže pod pazduho s to mastjo, pa hajd kvišku! Včasi ne gredo dalje, ampak cela krdela njih švigajo semtertje po zraku, po noči nosijo v roki tudi svetilnice. Večkrat se je zgodilo, da je kateri padla svetilnica na zemljo, pa je bilo videti, prav tako, kakor da bi se bila utrnila zvezda. Če hoče coprnica jahati, pomaže z mastjo ne le sebe, ampak

tudi konja. Nekatere sedejo na streho svoje hiše in lete po zraku s hišo vred. Hudo je za tistega možaka, kateremu je coprnica botra, ker ima do njega oblast, da na njem jezdari. Brzdo mu vrže v usta, plane nanj in revež jo mora nositi čez hribe in doline na hrvaški Klek.

Včasi pa je mož vedel, kaj ga čaka, pa je zgrabil brzdo in jo zalučal babi v gobec in zdaj je morala ona nositi njega. Tako je naredil neki coprnici vojak, ki je moral potovati na Poljsko, veste takrat še, ko ni bilo železnic. Prinesla ga je tja v eni noči; peš bi bil hodil morda cel mesec.

Shajajo se coprnice s hudičem na visokih gorah. Nekdaj so rade letale na Gorjanec. Neka coprnica pa je imela moža in mož se je strašno jezil, da ni spala več noči doma. Da ne bo več teh sitnosti, namaže baba posteljo z mastjo, češ mož se menda še ne bo zbudil in če se tudi zbudi, bo že naredil hudič, da ne bo videl, kaj se godi okoli njega na gori. In tako je privršala na Gorjanec ležeča na postelji z možem. Tega pa ni vedela, da je mož v milosti božji. Ko prideta na hrib, se zbere strašen oblak; začelo je treskati in strela pobije vse coprnice in odbije hudiču en rog. Ta rog visi še dandanašnji v neki cerkvi na Hrvaškem. Od takrat se boje Gorjanca babe in vrag.

Manjše shode napravljajo zdaj na Srobotniku, nad gornjo Stražo, velike pa na hrvaškem Kleku. Na Kleku se zbirajo coprnice s celega sveta, pa plešejo in pojo in godejo in si strežejo z najslajšimi jedmi in pijačami, ne pa kakor gorenjske s škorpijoni in pajki. Na tem hribu se dogovarjajo, kako in katerim ljudem bodo

delale škodo in dobivajo zlata in srebra kolikor hočejo in tudi nove masti, če jim stara poide.

Coprnice gredo po smrti vse v pekel. Katero reši posebna milost božja, mora delati strašno pokoro. Ena se je plazila po golih kolenih do Rima, še le od papeža je dobila odvezo.

Ali coprati znajo tudi duhovni in drugi učenjaki, ker se uče v šolah; toda le malokateri to dela; bojé se večnega pogubljenja. Kmečkih in mestnih možakov pa se zapisuje hudiču veliko. Coprnikov morda ni dosti manj kakor coprnic, tudi en svetnik je bil prej coprnik in se imenuje zato sv. Coprijan.

Coprniki imajo še večjo oblast kakor coprnice. Blizo Ruprč-vrha se je skril star mož ob nevihti pod skalo in je videl coprnice, kako so po gozdu plesale in razsajale. Oblekle so se nekatere po gosposko, druge po kmečko, vse pa so bile razoglave. Slišal jih je tudi tuliti pesem: „Imamo že vihar, vihar! da bi bil še far! še far!“ In kmalu je prišel duhoven, ki so ga pričakovale. Zdaj še le so šinile kvišku v oblake in začele usipati točo.

Toča je največja nadloga, ki jo umejo delati ljudem te peklenke. Res, da se da s p r a v o molitvijo odvrniti, ali pravo molitev znajo skoraj samo duhovni in oni nam nečejo pomagati vselej v taki sili. Dostikrat narejajo točo še sami, toda enkrat bodo dajali strašen odgovor za to hudobijo. Tudi drugih nesreč in krivic dohaja od coprnic brez števila, zlasti nam ubogim kmetom. Braniti se ni lahko, ker se izpreminjajo lahko v živali, drevesa, skale, vreče in druge take reči. Človeku pomaga nekateremu posebno bistra glava, nekateremu pa naključje in sreča. Ko raste strn, hodi co-

prnica rada ob tuji njivi in govori: „Pol meni, pol tebi, pol meni, pol tebi.“ Taka, pravimo, da prežinja, ker ob žetvi dobi gospodar samo polovico zrnja, drugo polovico pa je privabila baba na svojo njivo. To je vzrok, zakaj plenja tako obilno polje vsake coprnice.

Neki Jablanec je prežinjalki nastavil — ujel pa je zajko in je nesel zajko domu in jo privezal v hiši in šel prašat gospoda, kaj mu je storiti. Ko pride nazaj, ne najde zajke, tudi druge reči so izginile z njo: Več robcev in peč, torba, lonec masla in pet srpov.

Pod Goro je coprnica Meta hodila molzt krave v podobi krote. Hlapec jo zasači in vrže v ogenj. Drugi dan so ljudje popraševali Meto, kako da je tako grdo opečena; kraste je nosila na obrazu do smrti.

To vam je znano, kaj ne, da kresni večer dobi živina razum in govori? Neki hlapec je poslušal pogovor svojih dveh volov. Pripovedovala sta si, da bo gospodarja pičila kača, njegova vdova se bo omožila in da bo dala enega teh volov zaklati za svate. Hlapec pove to gospodarju. Mož se prestraši in ostane doma. Mesto njega gre orat hlapec. Naenkrat se privali proti njemu debela kača. On izdere kol in odbije kači glavo. Njiva je bila daleč od doma, zato je bila obljubila gospodinja, da se mu bo prineslo kosilo na polje. Hlapec čaka, kosila ni. Ko pride domu, zasliši hrup in jok. Gospodinjo so našli brez glave in jo devali ravno na mrtvaški oder. Zdaj spozna hlapec, da je bila tista kača njegova coprniška gospodinja.

Takih povesti bi vam povedala lahko na kupe, pa nečem, ker se mi z Jerico že zdaj smejeta in si

bržkone mislita, da sem prava prismoda. Dandanašnji pa se je res tudi vsakemu drugemu laže smejati kakor v stare čase. Nekdaj je v naših krajih vse mrgolelo hudičev, strahov in drugih pošasti; ni bilo nobenega človeka, da bi ga ne bilo kaj strašilo; videl je kako prikazen vsak človek, ki je šel po noči skozi kako goščavo, mimo kake stare kapele. Zdaj hvala Bogu se sliši čimdalje manj. V svoji mladosti sem sama večkrat srečala kak strah, več ko dvajset let pa imam mir. Ko je umrl rajni bogatin Jelovšček, je hodil od konca vsako noč nazaj in je prešteval denar v lukenjskem gradu. Potrdila sta mi to dva njegova oskrbnika, ki sta ga videla s svojimi očmi. Že veliko let pa počiva mirno v svojem grobu. Včasi je cvetel vsak kresni večer denar s plavim plamenom, zdaj preteče po pet let, da ne opazi noben človek tega.

Grajska gospodičina Gena je bila zadnja, kateri se je prikazal povodnji mož pri Brajtenovem. Prikobacal se je iz mlake Sovnice, zelen kakor kuščar. Komaj mu je ušla na kozolec. Ali od takrat je že več ko petdeset let. Tudi divjih mož je čimdalje manj. Tistega, ki je prebival v luknji pod kapiteljskim Marofom, so videli najstarejši ljudje, mladina pa ne ve zanj nič in se ne boji laziti po njegovi votlini.

Med Cegelnico in Češčo vasjo spremlja ponočne popotnike še zdaj mož, velik kakor najvišja smreka, ali veliko ljudi ga ni nikoli videlo, zato pravijo, da se pridruži samo tistemu, ki vanj verjame. V Krko sta enkrat padla dva vola, pa ju je zgrabil hudi Šrekelj in ju vlekel pod zemljo do Brajtenovega. Jarem je priplaval skoz luknjo na zemljo, vola pa je pohrustal Šretelj. Tudi o tej nevarni pošasti se ni čulo nič že

več ko trideset let. K starim ljudem so dohajale in jim prerokovale srečo in nesrečo Rojenice. Zdaj jih ni nikjer; za nas mlajše ne marajo.

Nekaj bi bila skoraj pozabila povedati. Ljudje, ki so v življenju prestavljali mejnike, so še po smrti iskali pomoči pri prijateljih, da so popravili njihovo krivico in jih rešili iz vic. Meni sta naredila tako škodo že dva soseda; oba sta umrla, ali nazaj ni nobenega. Môra hodi še tlačit, ali Môra ni kak poseben duh, ampak nič druzega ko kaka coprnica, ki se pritlači skoz okno in gnete človeka včasi tako hudo, da tišči pene.

Še hudič je izgubil nekdanjo silo in pravico. Včasi se je prikazoval vsem vlačugarjem, ki so hodili po noči k dekletom. Zdaj se falotje potepajo z babami o polnoči po hosti in mu še žvižgajo na prste, pa se ne da priklicati. V šentjernejski fari je nekdo prisegel po krivem. Take je prejšnje čase vse jemal hudič. Hodil je tudi ponj. Grešnika je otel nekolikokrat fajmošter, nazadnje pa se je naveličal nadlegovanja in mu je dejal, da ne sme iskati nič več pri njem zavetja. Hudič pride. Kako sta se ravsala, mi ni znano. To pa vem, da ga ni vzel, ker živi še dandanašnji.

Tudi pamet je zapustila rogina. Neki pijanec ga pokliče in prosi za denar. Hudič pravi: „Kaj mi boš pa zapisal?“ Pijanec odgovori: „Tole deklico“ in kaže s prstom na bankovec, ki ga je imel v žepu. Hudič misli, da mu je namenil hčer, ki je blizu njiju okopavala. Pijanec dobi tri sto goldinarjev. Hudič pride po hčer, ali oče mu da bankovec: „Na, tvoj je ta papir — kakor sva se zgovorila. Jaz sem mislil to punico, ne pa otroka.“

In hudič ni imel nobene oblasti do hčeri; ker se ni precej pobral, je pijanec vzel krepelko in ga dobro namahal.

Zastran pošasti, strahov, duhov in hudiča nam je res lepo odleglo zadnjih trideset let. Ali toliko več pa imamo zdaj teh presnetih coprnic. Kakor gosenice so se zaredile v vsakem kotu, da jih je kakor listja in trave. Brez njih ni nobena fara, nobena vas. V domači fari jih poznam po obrazu šestinštirideset. Da jih je v ajdovški podružnici petnajst, sem že povedala. V Mokrem polju je moja prijateljica Meta naštela samo štiri. V Prapročah se je pastir preoblekel narobe, menda v cerkvi, in je videl, da so vse žene in dekleta te vasi coprnice, razun dveh ali treh. V mestu so jih našteli več ko sedemdeset. Med hribovci pa, pravijo, da jih je še veliko več kakor pri nas ob Krki in Temenici.

Iz hribov tudi še niso pobegnili hudiči in strahovi. Ti ljudje imajo tedaj vse nadloge na glavi, zato ni čudo, da so tako plašljivi in divjaški. V šempeterski fari živi star mož, ki pozna coprnic po imenu in po obrazu več ko dvatisoč. Nikar ne mislite, da je tako težko spoznati mrcino! Treba je dobro paziti, kadar se govori s kakim človekom: Kdor je coprnik ali coprnica, ima nekaj posebnega na licih in nosu ter v očeh, v hoji in besedi, da se ni mogoče prekaniti. Veliko ljudi je že tudi videlo babo, ko je ravno padla iz oblakov. Možje, ki ne lažejo nikoli, so mi rekli, da potrdijo to s prisego, če je treba. Ljudem je znano dosti umetnij, s katerimi se najde prava coprnica, ali ni se treba tako truditi. Jaz sem jih spoznala, kakor sem rekla, čisto sama brez zakletve in polnočne hoje v cerkev in na

druga nevarna mesta. Mnogokrat se izdajajo coprnice tudi same, včasi iz maščevanja, včasi pa menda tudi iz pozabljivosti, posebno v takih krajih, kjer jih je veliko.

Vidite, kakor se smejete vi nam, tako in z večjo pravico se smejemo me vam, da nečete verjeti v coprnice. Ta reč je tako jasna, očitna in gotova kakor to, da sedimo mi tu za mizo in se gledamo in pogovarjamo. Na to resnico bi prisegla pred smrtjo. Iz take nevere bi utegnile priti velike nevarnosti. Coprnice nam delajo kvar že zdaj, ko jih poznamo in se jih varujemo in branimo. Za božjo voljo! Kaj še le se bo godilo potem, ko bodo zaslepljeni ljudje trdili, da jih ni? Ali ne bodo šarile še stokrat hujše kakor dozdaj po njivah in hlevih in povsod? Dobro, da mi starejši tega ne bomo doživeli. Izmed sto ljudi, ki so premaknili štirideseto leto, jih ne boste našli vsaj v naših krajih nikjer gotovo ne deset, ki taje coprnice. Mladini se je zavrtilo v glavi. Takih modrijank, kakor je tale Jerica, se nahaja že precej tod okoli Novega mesta. Ali če gremo štet od hiše do hiše, bomo našteli še tudi med mladino za dvajset nevernih sto vernih. V mestih in med gospodo, vem, da je drugače: ti ljudje ne verujejo ne v coprnice, ne v Boga, ne v hudiča. Zapomnite si dobro, da bo nevera v coprnice zaredila tudi po kmetih prav tisto nevero za druge reči. Duhovščina bi svojo dolžnost bolje izpolnjevala, ko bi se vojskovala zoper coprnice, ne pa zoper dobro in potrebno vero, da so.

Med to pripovedko je prilomastil v hišo zarobljenec Žak. Z veliko nevoljo je poslušal Lenko. Ko dovrši ona govorjenje, zarohni: „Ali smo storili kak smrtni greh, da nas pokoriš s takimi oslarijami?“ Dobro-

voljna gospodinja se mu smeje in ga tolaži. Žak zabavlja še dobro četrt ure; že sem mislil, da sedi poleg mene človek, ki je sicer sirov v ponašanju in besedah, drugače pa bistroumen in prost babjih vraž. Tudi jaz se začnem z njim pomenkovati. Žak neha sčasoma pobijati tuja mnenja in začne razkladati svoje.

„Jaz sem hodil veliko po svetu, sem poslušal ljudi več, ko je bilo treba in sem tudi sam kaj premišljeval. Našel sem, da so na krivem potu oboji, kmetje in gospodje. Kmetje verjamejo v coprniško mast in kleške shode. Ko bi res bila taka mast, bi se bogme vsak general zapisal rad hudiču, da bi namazal z njo vojake in jih peljal po zraku v trdnjave in poglavitno mesto sovražnikovo. Gospoda bi si ne bila nikoli izmislila železnic; ker se ne boji hudiča in pekla, bi se mazala s tako mastjo in popotovala bi po zraku še hitreje kakor po dragih železnih cestah. Pod Klekom sem bil sam in sem slišal, kako so se tam vsi razumni ljudje smejali babjim shodom; vsi so dejali v en glas, da je Klek taka gora kakor vsaka druga; mesto hudiča in coprnic lazijo po vrhu mravlje, polži in kušarji. Bog ne deli svoje oblasti z nikomer, najmanj pa s hudičem in njegovo sodrgo.

Še bolj neumni pa se mi zde gospodje, ki so zaverovani v svoje bukve in svojo učenost. Pravijo, da nam zemlja zato ne rodi, ker je ne znamo obdelovati. V Bršlinu bodo naredili šolo, da bodo učili v njej nas kmete kmetovati, češ potem bomo pridelali desetkrat toliko kakor dozdaj, in jim bomo lahko tudi še desetkrat več davkov plačevali. Modrost njihovih bukev pa nam je že zdavnaj znana. Pravijo, da nas bodo izurili napravljati dober gnoj, kakor da ne bi

vedel pri nas vsak otrok tega, da na pognojeni njivi žito bolje raste kakor na pusti in da je masten gnoj bolj izdaten kakor kaka suha šara. Gospodo bi jaz prosil samo za eno dobroto — namreč za to, da nam izgine z naše zemlje kakor kafra, da ne ostane noben sled za njo. Potem šele bi si kmet oddahnil in bi hodil gotovo rad v cerkev, molit za njeno neusmiljeno dušo.

Jaz pravim tako, da gospodar polja in pridelkov niso ne kmečke coprnice, ne gosposke umetnosti, ampak mesec, ali, kakor se bere v slovenskih bukvah, luna. Gospoda ugiblje, da mesec ne more imeti velike moči do zemlje, ker je predaleč; tudi so iztuhtala, da je velik kakor kako cesarstvo, ali nam se vidi zato tako majhen, ker je oddaljen od zemlje veliko tisoč milj. Take čenče nam trdijo in pišejo Nemci in Slovenci.

Jaz sem videl veliko dežel in sem prišel tudi pod visoko goro na Štajerskem, kateri pravijo Kogelj. Prav-zaprav je beseda daljša, pa sem polovico pozabil. Ali to nič ne škodi. Stoječ pod Kogeljnom sem gledal, kako izhaja mesec. Šla mu je bogme trda. Večkrat se je pomolil čez goro, ali je odskočil zopet nazaj, kakor da se zadeva ob vrh in res se je zadeval. Hrib je bil zanj na tem kraju previsok, pa se je odmaknil nekoliko niže in zdaj je brez truda zdrknil na obnebje. Tudi sem videl ob tej priliki oblak ne samo pod luno, ampak tudi nad luno. Ta pogled mi je dokazal, da učenjaki lažejo. Kogelj je res zelo visoka gora, morebiti dvakrat ali trikrat višja od Gorjanca, pa naj bo tudi desetkrat. Več ko en dan pota bi gotovo ne potreboval do vrha. Kje je tistih tisoč milj, če pridem lahko do meseca že v enem dnevu. Tudi to, da je šla luna pod oblakom, je dobro znamenje, da ne plava

tako visoko, kakor sanjarijo škrici. Zdaj mi ni težko, presoditi ji velikost in reči, da ne more biti manjša od kake graščine. Kje je tisti prostor za celo cesarstvo?

Najbolj imenitno pa je to, da sem se prepričal o bližavi lune, ker mi ne more zdaj nihče več utajiti nje moči do naše zemlje. Solnce in luna sta kakor mož in žena. Brez moža ni zaroda, brez žene ne roda. Življenje delata solnce in mesec, solnce daje gorkoto, svetlobo in cvetje, luna pa kalico, rast in sad. Kakor umrje človek brez glave ali brez srca precej, tako bi poginil tudi naš svet, ko bi nam Bog odtegnil katerokoli teh svojih dveh svetilnic. Brez solnca bi vse zmrznilo, brez lune bi vse zgorelo. Če bi prašal kdo mene, kateri nam daje več koristi, bi skoraj rekel, da mesec. Veste, zakaj? Zato, ker dela mesec vreme. Kadar je suša, se tolažimo, da bo pomogel mlaj, kadar dežuje štirinajst dni zaporedoma, poprašujemo vselej, kje je pratika, kaj obeta mesec? Luna ima pa v sebi še druge moči, po katerih se ravna rast zeli in žita ravno tako ali pa še bolj kakor po vremenu. Če usejem žito o mlaju, bo rodilo vse drugače, kakor če ga denem v zemljo o ščipu; kadar mesec raste, ima drugačno oblast, kakor kadar se stiska in nazaj gre. Vsak dan meseca ima svoj blagoslov in svojo škodo. Naši pametni predniki so dobro zapazili ta razloček, pa so sejali nekatere reči ob mladem, nekatere ob starem mesecu, tudi v drugih opravilih so se dali voditi mesecu. Še dandanašnji se ne bo lotil pri nas noben razumen človek kakega večjega dela, da ne bi pomislil, ali mu je luna ugodna ali ne.

Ali naši predniki so grešili v dveh rečeh. Najprej jim ni bilo na misli, da ima mesec po luni samo

osemindvajset dni, po solncu pa trideset in enointrideset. Lunine menje se ne morejo goditi dve leti zaporedoma in tudi več let ne ravno tiste dni. Mlaj je včasi že od konca meseca, včasi v sredi, včasi bolj proti koncu, kakor kane. To pa nareja velik razloček za rastline, mlaj 1. dan meseca bi jim morda hasnil, 15. dan pa škodi. Naši očetje tudi niso pazili natanko. Govorili so, da je mlaj ali ščip, pa je že več dni mesec ali rastel ali pa pojemal. Ti možje niso znali pisati, zato jim ni zameriti, da si niso zapominjali vsak dan meseca posebej, kako moč ima do zeli in človeških opravkov. To pa se mora na vsak način storiti, drugače kmet ne pride nikoli do prave vednosti, kdaj mu je delati kako reč, da ga sreča ne prevari. Mi kmetje si moramo napraviti bukve in zapisovati vsako leto, kako n. pr. je rodil lan, če smo ga posejali ob mlaju, kako če 1., 2., 3. dan po mlaju, kako če na začetku meseca, kako če desetega ali dvajsetega. Čez kakih dvajset ali trideset let se nam bo odkrila vsa resnica. Če bodo naši otroci sejali lan, recimo, dvajseti dan v mesecu, bodo natanko vedeli, da jim bo plenjal dobro, če pet dni pozneje, pa da ni pričakovati nobenega blagoslova.

Mlaja se boje naši kmetovalci vse preveč; pravijo, da nosi skoraj vselej nesrečo. To pa ni res. Štajerci vedo iz izkušnje, da je prav takrat najbolje rezati trsje in grozdje brati. Mi se ne držimo natančno tega pravila, zato so pa naša vina tudi slabejša od štajerskih. Kadar bomo bolje poznali vso oblast, katero ima luna razne dni vsakega meseca, bomo gospodarili lahko in z večjo koristjo kakor zdaj, brez bršlinske šole in brez gosposke učenosti. Te znanosti, ka-

tero hvalim in priporočam jaz, se bodo naši kmetje prijeli prav radi in brez velikega truda, ker verjamejo v luno že zdaj trdno in sploh vedó za več njenih moči in se ravnajo po nji v vseh kmečkih delih. Poglavitna potreba je, da ne poslušamo teh prekletih škricev (obrnivši se proti meni). Brez zamere, gospod! Vi ne verujete v mojo modrost, jaz pa ne v vašo in tako sva bot, kakor pravijo Gorenjci. Lenka, koliko je računa? — Tu je denar. Z Bogom, ali pa tudi: Z vragom, komur ni všeč naš kranjski, kmečki Bog!

Čudni astronom odide; Lenka in Meta potrjate veliko oblast lune, ali branita tudi svoje, v Žakovih ustih nemilo raztrgane coprnice; Jerica se jima smeje; jaz pa pretresam za se razne vzroke goste teme, ki zakriva še zmirom našemu ubogemu narodu pot do uspešnejšega napredovanja. Praznoverje je najstrašnejši bič, ki tepe in mori človeštvu telo, dušo in srce. Tolaži me misel na mladino, pogled na bistroglavo devico. Solnce čistega spoznanja ne sije še nikjer, ali semtertje se je jelo svitati. „Puca zora, bit će dana.“

Župnik.

Najljubši kraj Žabjeka mi je bila tiha dolinica, četrt ure od Prečine. Zemljo pokriva mehek, zelen mah in senco daje pet košatih gabrov. Semkaj sem se hodil hladit in prebirat knjige. Zoper nevihte in dež sem si spletel in zvezal iz suhih in živih vej prijeten šator in ga pokril s kosom stare rogoze, s smrekovimi skorjami in z mahom tako čvrsto, da ni mogla prilezti v to skrivališče ne najdrobnejša kapljica. Enkrat, ko sem bil tukaj, začne grmeti; poleg navade pustim gabrovo senco in grem v šator. Mesto mene pridejo tja, grede iz cerkve, tri stare ženice. Domu se jim ni mudilo kljub bliskanju. Vse tri sedejo pod drevje. Njihov nevažni pogovor sem lahko slišal in si ga tudi zapisal.

Prva žena: Tukaj lahko ostanemo. V gaber ne trešči nikoli. Ko sta popotovala Marija in sv. Jožef z Jezusom v Egipet, so si odpočili pod gabrom. In Jezus je drevo blagoslovil, da bo treskalo v vsa druga drevesa, samo v gaber ne.

Druga žena: Tudi lipa je sveto drevo. Dela hlad cerkvi in romarjem, in čebelice nabirajo na nji vosek za cerkvene sveče. V lipo ni nikoli treščilo.

Enkrat pa ni bilo ognja, da bi mogli prižgati v altarju sveče. Že so mislili romarji, da bodo morali iti domu brez sv. maše. Lipa prosi Boga za ogenj. Bog pošlje strelo in strela užge lipo in zdaj so užgali sveče in opravili sv. mašo. Zato treska rado v lipe, ali se nobena še ni posušila od tega. Njej ne škodi nič. Vselej ji narastejo nove in še močnejše veje, včasi požene okoli stare lipe po sedem in še več mladih. Bog varuje svojo lipo.

Tretja žena: Nekdaj ni treskalo tudi ne v bukev. Ali bukev se je pregrešila. Prišla je pod njo deseta hči in jo prosila za počitek. Bukev pa je dejala: Poberi se od mene, desetnica! In Bog je preklel bukev in dal streli oblast, da treska vanjo in jo podira.

Prva žena: Še drevje ni brez greha, kako neki bi bil človek, ki je iz mesa in krvi? Gospod fajmošter so nam povedali danes kaj lepo, da ni brez madeža nobenega človeka, zato moramo imeti potrpljenje eden z drugim.

Druga žena: Veš, na koga sem mislila ob teh besedah? Bog mi odpusti greh! Človek je že tako slab, da bo našel v ljudskem očesu precej pezdir, svojega bruna pa ne vidi. Veš, jaz sem mislila na gospoda fajmoštra. V eni reči res niso imeli prav. Gospoda si je izmislila to neumnost, da je ločila šolo od cerkve. V šoli nimajo duhovni zdaj nobene oblasti več. Naš gospod pa so zdaj hudi na šolo in na učenika. Pravijo, da šola odslej ne bo rodila nič prida sadu, da se bo izpodkopavala v nji naša vera. Učenik pa pravi: Jaz nisem zakrivil tega ločenja, ali jaz ostanem kristjan in bom učil otroke tudi zanaprej po postavah matere katoliške cerkve. Meni je žal reveža. Ljudje vedo, da se fajmošter ne brigajo več za šolo, pa ne pošiljajo otrok več

tako pridno v šolo, in tudi ne dajo več radi učeniku, kar mu gre od vsake hiše. Mož je res dober in bogoslužen človek, moli doma sam naprej angelsko češčenje in ima veliko rodovino in skrbi z njo čez glavo. Fanta je dal v mestne šole. To mu naklada strašne stroške. Tudi hčere so zelo učene, in kako lepo nam pojo v cerkvi! Človek misli, da sliši peti nebeške angele. Pri drugih pevkah se mi začne kmalu dremati. Kadar pa pojo učenikova dekleta, ne bi zaspala, če bi jih poslušala ves dan. Mislim, da se fajmoštru premalo smilijo učenikovi ljudje.

Prva žena: Spomnila si me zdaj tiste vojske, ki jo je imel naš cesar z Lahi. Lahi so hoteli planiti čez kranjsko deželo. Gospoda je cesarja izdala, drugače ne bi bil nikoli izgubil Benetek. Naši vojščaki so taki, da si ne boje celega sveta. Ko je prišel Lah do naše meje, se je izmislila gospoda, da se mora vzdigniti nanj vsa kranjska dežela. Gospoda je hotela ostati doma, samo kmetje naj bi se vojskovali. Naši kmetje pa so dejali: „Čemu pa dajemo vojake? Brez nas bi se lahko opravilo, ko bi gospoda imela kaj poštenja.“ Nekateri so rekli: „Mi ne gremo nikakor ne.“ Drugi so rekli: „Mi gremo, ali gospoda mora iti naprej.“ In še drugi so rekli: „Če se že moramo vojskovati, se bomo zoper gospodo. Zdaj je prišel tisti prerokovani čas, da bomo naredili in poravnali z gospodo račun.“ Bila je taka zmešnjava kakor med zidarji babilonskega turna. Takrat so potegnili naš fajmojšter z gospodo in so učili in opominjali naše kmete, da naj gredo na Lahe. To, vidite, gotovo ni bilo prav. Hvala Bogu, da je tisti hrup potihnil. Dobri prijatelji so sporočili cesarju, kaj dela naša kranjska

gospoda. In cesar ji je odpisal, naj pusti kmeta na miru in jo je hudo ozmerjal in oštel.

Tretja žena: Zdaj si me spomnila neke druge reči, ki se je pa pripetila že dolgo pred to laško vojsko, pa ne vem, koliko se je pisalo. Takrat si je izmislila gospoda tudi lepega vraga. Raztrobila je po deželi, da je cesar obubožal in da naj mu posodimo kaj denarja mi kmetje. Ljudje so se od konca smejali; tako neumen ni bil nobeden, da bi verjel, da prosi cesar na posodo revnega kmeta. Naenkrat začne gospoda štrkati po vaseh in oznanjevati: „Alo, odprite mošnje. Guntarji daste lahko sto, tudi dvesto goldinarjev; kdor se bo branil, bodo prišli žandarji ponj.“ In tako se je vse tudi zgodilo. Nekateri so se zbali gospode in so podpisali, kolikor se jim je naložilo; drugi so vpili, da ne dado nič, pa so prihrumeli žandarji in jih tako dolgo pestili in gonili, da so se morali udati. Takrat si je lakotna gospoda napolnila svoje prostorne malhe, cesarju pa je rekla, da smo mu denar sami ponudili. Cesar je rekel, da ne potrebuje od kmeta ne krajcarja in tako si je gospoda razdelila ves denar med sabo. Midva z rajnim možem sva morala posoditi sto goldinarjev, nazaj sva pa dobila le dvainosemdeset goldinarjev. Tudi tistikrat so se naš fajmošter združili z gospodo. Govorili so ljudem, da jim to posojilo ne bo v nobeno škodo. Marsikateri jim je verjel in podpisal, kar bi ne bil storil brez njih. To ni bilo prav. Kmetu se veliko pozna, če izgubi naenkrat osemnajst goldinarjev. S tem denarjem se lahko plača pol davka.

Prva žena: To je res. Midva z Janezom sva izgubila več kakor trideset goldinarjev. Radovoljen davek je tak, kakor smo ga nabirali te dni za papeža.

Kdor je kaj dal, je bilo prav, kdor nič, pa tudi prav. Jaz sem dala tri groše, mojih sosed pa nobena nič. Rekle so: „Papež ima gotovo več ko mi, pa so ostale zato vseeno dobre kristjane kakor jaz, morebiti še boljše. Žandarji niso lovili nikogar, če ni dal nič.“

Druga žena: Mi tukaj obrekujemo fajmoštra. Veste, to se mi ne zdi prav. Saj niso rekli, da so oni brez madeža. Kar je kdo grešil, bi morale prikrivati, ne pa očitati. Dostikrat pa človek tudi graja, ko nima za kaj. Morebiti pomnite še tistega učenika, ki je znal tako lepo peti in orglati. Dekleta so začela kar v cerkvi drsati z nogami in poskakovati, kakor da so kje na plesišču. Fajmošter so se hudo jezili zaradi tega. Učenik je moral iti proč od nas. Ali ne veste, kako smo se vsi poganjali zanj, kako smo se togotili na fajmoštra? In fajmošter so delali prav. Cerkev ni za ples. Zdaj to spoznam, takrat pa sem vpila na njih, neumnica, kakor vsi drugi.

Tretja žena: S tem, kar sem rekla, Bog varuj, da bi bila hotela razžaliti fajmoštra. Gospod so modri in dobri, da še nismo imeli tacega. Njihova maša in pridiga ni ne predolga, ne prekratka, ampak ravno prav za kmečke ljudi.

Druga žena: Njihovih pridig se ne morem naslišati. Vse jim gre tako lepo po vrsti, da se ne ustavljajo nikoli, ne motijo nikoli, ne popravljajo nikoli; ena beseda se veže z drugo, da se ne more lepše. Kmeta poznajo, kakor da bi sami kmetovali. Nauke jemljo vse iz domačega, kmečkega življenja. Ne govore učeno, ni treba premišljevati, kaj nam hočejo povedati, vse je tako prosto, lahko, razumno. Človek se mora izveličati, ako posluša fajmoštra.

Prva žena: Tudi v spovednici napeljujejo tako lepo, da mora dobiti grešnik voljo za poboljšanje. Prašajo za vse okolnosti, tolažijo, svare, uče in vse z lepo; ne zmerjajo nikoli. Spoved pri njih mi je dostikrat pregnala prevelike skrbi, mi olajšala srce in mi pokazala pravi pot, kako mi je ravnati z možem, da ostane v hiši ljubi mir, in pa z otroci, da ne trpe škode ne od prevelike ljubezni, ne od prehude strogosti. Gospod so res bogoslužen in previden mož, prav služabnik božji.

Tretja žena: O, so, so. Zato pa se je tudi v naši fari toliko predrugačilo na bolje. Ponočevanje še ni izginilo, ali ga je veliko manj ko prej. V cerkvi so ljudje držali v rokah paternoštre, molili pa niso dosti. Zdaj imajo vsi bukvice in sama vidim, da beró vsi iz njih. Tudi moliti se uče več, tudi nekaj novih, prelepih molitev. Na izpraševanje hodijo skoraj vsi, prej je prišel, če je hotel, če ne, pa ne.

Druga žena: Dobro se spominjam, kakšne sitnosti sta imela fara in kapelan z njihovim prednikom, ne vem že več, kako so mu dejali. Prišli so nanj ponoči tolovaji, kapelan so ušli in sklicali cerkovnika in druge ljudi in tolovaji so morali pobegniti. Fajmošter so zdaj hoteli, da jih farmani stražijo vsako noč. Od začetka niso godrnjali, nazadnje pa so se vedne straže naveličali in so rekli: „Naj gre gospod drugam, morda si bomo vendar dobili tacega, ki si bo upal živeti med nami brez čuvarjev.“ Pa smo ga res tudi dobili. In kako grdo je delal tisti fajmošter s kapelanom! Jesti mu je dajal samo opoldne, zjutraj in zvečer pa nič. Nam so se revež smilili, pa smo jim nosile jedi. Nas je bilo sram, da bi gospod pri nas stradali. Fajmošter

pa nas je gonil proč in kričal, da smo kapelanove lajdre. Nak, tega ne bom nikoli pozabila in odpustila, če bom na smrtni posteljij, prej pa že ne. Bog nam je priča, da smo hotele gospoda varovati lakote, druzega pa nič. Ali Bog je pravičen. Kaplanu se je pozneje godilo dobro. Fajmošter pa se je jezil nase in na ves svet; za nobenega ni maral in nobeden zanj. Ko je umrl in so ga zakopali, ni hotela zemlja njegovega trupla; vrgla ga je prvo noč iz groba. S tem je Bog očitno pokazal, da fajmošter nima pravice, preganjati in trpinčiti svojega kaplana. Fajmošter, ki jih imamo zdaj, so tudi v tej reči mož po volji božji. Nikoli se ni slišalo, da bi imeli s kapelani kak prepir in ravs. Zmirom se lepo prijazno z njimi sprehajajo in pomenkujejo.

Tretja žena: Če pride zdaj v našo cerkev kak tujec, se nam ni treba sramovati in bati, kaj bo rekel, da je tako črna in grda. Ta fajmošter pazijo na red in snago. Cerkev se mete, pomiva in beli. Kako lep je zdaj veliki altar in sv. Elija! Kar se je dalo popraviti, se je popravilo; kar je bilo raztrgano, gnilo in staro, se je zavrglo in naredilo novo. Farmani gledajo svojo cerkev lahko z veseljem in se tudi pred drugimi z njo pobahajo.

Prva žena: Tudi cerkveno streho so dali narediti novo. Dobro vem, kako smo se veselili. Prej je dež naletaval skoraj tri tedne. Mi pa smo tako krvavo potrebovali lepega vremena. Že smo se bali slabe letine. Naenkrat začno fajmošter delati streho. Vsi smo rekli: „Hvala Bogu in njim, zdaj vemo, da se bo vreme ustanovilo.“ Taki gospodje se ne motijo v tej reči; dobro jim je znano, kdaj in kako dolgo bo lepo ali pa grdo. Kdor ume spremeniti kruh v Boga, bo pogodil še

laglje kakor drugo reč; če je treba, naredi tudi solnčno vreme.

Druga žena: Pa tudi res ni deževalo dosti, dokler so krili cerkev. Naš fajmošter morajo biti strašno učen mož. Odkar so pri nas, nam ni toča delala dosti, in skoraj nič kvara. Če je padlo semtertja kako zrnje, se je kmalu pozabilo. Tako srečni so tudi Škocijanci. Sedanji fajmošter jih zna dobro varovati toče. Kako nadlogo pa trpe druge fare in le po neokretnosti svojih duhovnov! Kaj je treba šempeterskemu žaliti našega gospoda, ko ve, da je slabši od njih in manj učen? Bilo je slišati, da jim je odjedel precej dohodka. Naš fajmošter so krivico nekaj časa gledali, ker pa ni bilo miru, se razjeze in nasujejo toče na tržko goro, Grčevje in bližnje njive, da je bilo grdo videti. Ker šempeterski ni nehal nagajati, so ga pozneje še večkrat nekoliko nažgali. Ta kazen pa ni izmodrila šmarješkega fajmoštra. Tudi on se je dvignil zoper našega. Naš pa navale oblakov nad šmarješko faro in sv. Elija dan udari taka toča na šmarješke njive in zasade, da je zmela in zdrobila vse. Take hude vojske imata med sabo tudi stopiški in brusniški fajmošter tam v podgorju. Ne vem, kaj se ujeda brusniški; tudi on bi že lahko vedel, da ni kos sovražniku. Ni dolgo, kar so pravili Podgorci, da sta šinila oba v oblake in sta se strašno zaganjala eden v druzega, dokler ni brusniški telebnil na zemljo.

Tretja žena: Nam je res dobro pri našem sedanjem fajmoštru. Jaz pravim še enkrat, da takega še nismo imeli in ga ne bomo.

Prva žena: To trdim tudi jaz, kakor tudi ne bomo dobili nikoli več takega kaplana, kakršen so bili

tisti Gorenjec s tako čudnim imenom. Bili bi se morali pisati: gospod Prav, pa so jim rekli: gospod Narobe. Mi farmani pa jim nismo dejali drugače kakor „gospod Martin“ — če se ne motim. Me matere smo take, da imamo rade samo tistega, ki ima rad otroke. Gospod Martin pa so jim stregli tako, da jim ne more lepše nobena pestunja. Kupovali so jim žemlje, rožiče, podobe, bukvice, sadje in Bog ve, kaj še. Koliko lačnih revčkov so nasitili s svojim kruhom! Kako ljubeznivo so se menili z otroci, jih popraševali to in to in poslušali z voljo vse njihove neumnosti. Učili so jih povsod: V šoli, v cerkvi, doma, na cesti. Niso se mogli ločiti ne oni od otrok, ne otroci od njih. Po cele ure so se izprehajali in šalili z njimi, ali jim pa razkladali včasi kaj svetega, včasi pa tudi kaj veselega, kako basen, kako povest. Popisovali so jim kače, tiče, ribe in vsako žival domačih in tujih krajev. Tudi zapeli so jim včasi, ker so bili gospod Martin kaj dobrovoljen mož. Noben človek jih ni videl žalostnih in tudi nikoli ne jeznih. Čemu pa bi se bili žalostili in srdili? Vest so imeli dobro in mirno in vsi ljudje so jih tako ljubili, da bi jih bili nosili radi na rokah, če bi se bili dali. Pa vsa ta dobrota jim je bila prav prirojena; nič se niso silili; mislim, da še sami niso vedeli, kako so dobri. Ni mogoče dopovedati človeku, ki ni živel pri nas, koliko so trpeli in potrpeli z našimi otroci. Kdo drugi bi se bil vnel in začel po njih udrihati, gospod Martin pa so rekli enemu dve lepi besedi, druzega so gladili po laseh, tretjega malo pobožali, četrtemu potisnili v žep rumeno jabolko, petemu obljubili štruce, če bo danes priden in tako je šlo to naprej. Nazadnje so prijeli enega z desno, druzega z

levo roko, pa so dejali: „Otroci, do mosta vas bom spremil, potem pa vi le hitro domu, da ne bodo mati hudi.“ Oh, kako dobro so si otroci zapomnili vsako besedo iz njihovih ust; vse nauke in molitve so takrat znali osemletni fantički bolje na pamet, kakor jih znajo zdaj oženjeni dedci. Otrok ni bilo treba priganjati: „Pojdite v šolo, napravite se za cerkev. Sami so se prigaњali in še kako! Po cesti se jim je zdelo predaleč, pa so si poiskali bližnjic čez blato, jame, griče, njive in travnike. Mesto ene ure so potrebovali do Prečine komaj pol. Eni so tekli tako, da dobe prej žemljo ali kak drug dar, večjidel so pa hiteli zaradi gospoda. Seveda, vsak dan ni mogel vsak kaj ujeti; bila jih je prevelika družina. Nekateremu ni padlo morebiti cel mesec nič, ali tekel je vsak dan z enako naglico v šolo in cerkev. Gospod Martin so odvzeli tako rekoč staršem ves križ in ga naložili nase; nam ni ostajalo druzega, kakor da otroke hvalimo in jih opominjamo, da naj bodo taki tudi zanaprej. Tako so nas bogali, da je bilo dosti, če je človek mignil. Tudi sami so se ponujali: „Mati, ali prinesem vode? — Kaj ne, da bi bilo treba v hlevu malo nastlati? — Nate klopco pod noge, da boste laglje sedeli!“ — Vse to so jih tako naučili gospod Martin in tudi, da so se vsako jutro umivali, česali, si snažili čevlje, kadar niso šli bosi in še veliko drugih lepih reči. Zato pa ga bodo častili in hvalili še otroci naših otrok. — Večkrat slišim mladino, kako veselo se spominja tega gospoda. Fantje se že dolgo napravljajo, da jih pojdejo enkrat obiskat in jim izkazat svojo spoštljivost in hvaležnost. Rajni prošt so pridigali: „Če hočete vedeti, ali je kak človek dober, glejte, če ga imajo otroci radi. Če ga imajo,

mu lahko vse zaupate.“ Če sodimo g. Martina po teh besedah, ga moramo šteti med najboljše ljudi na svetu, ker skoraj ni mogoče, da bi otroci koga druzega bolj ljubili. Večkrat, veste, mi je tako hodilo na misel in sem dejala: „Škoda, da so šli ta gospod v duhovne; ko bi bili oženjeni, bi imela pri njih žena nebesa že na tem svetu.“

Druga žena: Ho! ho!

Tretja žena: Fej te bodi! Imaš šestdeset let, pa govoriš take čenče. Dobro, da smo same. Za božjo voljo, kaj bi si mislil, če bi nas kdo slišal!

* * *

Ta prosti pomenek priobčujem zato, ker nam kaže način, kako sodi o duhovščini naš slovenski narod. Naši sovražniki govore, da ni druzega, ko čreda brezumnih ovac, ki posluša slepo svoje duhovnike. Res je, da jih posluša, ali kdaj? Žene so dostojno pohvalile duhovske čednosti svojega župnika, ali niso zamolčale, da se v nekaterih, necerkvenih rečeh z njegovim mnenjem ne ujema njihovo. Tako ravnajo Slovenci sploh. Posvetne razmere presojajo samostalno, pritrjajo duhovnu, če mislijo, da ima prav, ali se ločijo od njega, če ne dela poleg njihovega prepričanja. V vseh verskih vprašanjih pa ostajajo zvesti sinovi svoje matere katoliške cerkve; nad njo ne poznajo nobene višje avtoritete. Odtod izhaja njihovo visoko spoštovanje do mašnikov, posebno tistih, ki pravila čiste nravnosti ne uče, ampak jih tudi sami izpolnujejo.

Ali narod, ki tako misli in ravna, ni vreden vsake hvale in slave? Jaz menim, da imam o veri dosti svobodne misli, ali gnusi se mi sedanje laganje na staro-

častni zavod rimokatoliške cerkve in njene značajne služabnike. In ta grdobija se godi celo v ime — svobode. Kdo bi bil verjel leta 1848., da se bo divna ideja tistih zlatih dni izpremenila čez dvajset let v tako ostudno spako! Zadnji čas pa je, da se izkorenini do zadnje žilice poganska dedščina: abotna vraža, da znajo duhovni delati točo in coprati. Skušnja uči, da ta dolenjska vera ugleda cerkve ne povišuje, da ga marveč uničuje.

V neki duhovniji je pobila toča. Baba je nabere cel mernik, jo nese k župniku in mu jo vrže pred noge: „Na, far! tu imaš bero od pšenice, katero si nam posejal pred eno uro; — vesêli se lakote, od katere bomo pogibali mi in naši otroci!“

Vrli mož je izgubil pri ljudeh veljavo in je moral prositi za premeščenje.

Tercijalke.

„Tercijal“, „tercijalka“, pomeni najprej človeka, ki hrepeni po višji krščanski pobožnosti. Mene ni volja, zaničevati in zasramovati to lepo čednost. Imel sem jako bogoslužno mater, zato razumem in poznam iz izkušnje njen blagodatni vpliv in blagoslov v rodovinskem življenju. Jaz pa bom rabil to besedo v nekem drugem, med Slovenci sploh razširjenem pomenu, po katerem je „tercijalka“ ravno to, kar hudobna hinavka.

Tercijalsko krdelo je strašno veliko v naši Sloveniji. Deli se na več vrst. Dolenjske tercijalke niso kos svojim gorenjskim in ljubljanskim sestram; preveč jih poteže nazaj zapeljiva moč sladkega in nesladkega vina. Pa tudi dolenjske se razlikujejo med seboj. Nekatere boš s težavo ločil od drugih žensk, nekatere pa dosegajo skoraj šempeterske svetnice ljubljanskega mesta. Povedal bom ob kratkem, kakšne so dolenjske tercijalke srednje in višje mere, kakršnih se nahaja največ v mestu in na deželi. V cerkvenih rečeh se ponašajo takole.

Tercijalka gre prva v cerkev, zadnja iz cerkve. Če je prva maša ob pol petih, jo boš našel v cerkvi včasi

že ob štirih. Najsvetejše dohajajo, preden še cerkovnik odpre vrata. Ob nedeljah posluša mašo — včasi tudi po dve ali tri — zjutraj in ob desetih in popoldne tudi krščanski nauk. Brez maše ji ne mine noben sopraznik in če je količkaj mogoče, tudi ne delavnik. Rada moli križev pot, pogostoma hodi na pokopališče, ne zanemarja nobene šmarnice, nobene procesije in druge pobožne vaje. Brez nje se ne vrši nobena jezuitska misija. Vsaj enkrat v letu se napoti na Zaplate pri Čatežu ali na kako drugo božjo pot. Ona je na vsakem cerkvenem shodu, če ni predaleč, v vsakem ponočnem vrtcu, v vsaki pobožni družbi. Za vratom nosi škapulir, zapisana je v razne bratovščine, moli vsak dan razun cerkvenih in sploh navadnih molitev premnoge očenaše in češčene marije po dvajset, trideset in tudi po sedemdeset in več. Dostikrat sprejema svete zakramente, nekatera vsak mesec, najsvetejše tudi vsak teden.

Rada zahaja k duhovnom tudi na dom, prosit jih za kake bukve, za dober svet in nauk, če jo napadajo kake nevarne dvombe in skušnjave. Zadovoljna ni z enimi molitvenimi bukvicami, tudi ne z „dušno pašo“ in „Tomažem Kempčanom“, zahteva še razne druge, novejše, po njenem mnenju lepše in bolj temeljite knjige. Najrajša prebira take, v katerih se veliko govori o peklu, božji sodbi in čudežih. Ona z eno besedo ne pušča v nemar nobenega pripomočka, ki ga daje rimokatoliška cerkev svojim vernikom v izveličanje.

Če človek vse to vidi, si mora misliti, da je ta ženska zares pobožna in Bogu prijetna in da se pokazuje brez dvombe prekrasen sad bogoslužnosti tudi v njenem dejanskem življenju. Toda če opazujemo malo bolj na-

tanko že to bogoslužnost, se nam bo marsikaj zdelo nekako čudno, smešno in sumljivo.

Čemu se križajo po dvakrat, trikrat in ne po enkrat kakor drugi kristjani? Čemu se polivajo tako pogostoma z blagoslovljeno vodo in trkajo na prsi brez konca in kraja in oblizujejo tla in podobe na stenah in v bukvicah in lazijo naprej s pobešeno glavo, kakor nekdanji farizeji? — Kdor hoče zares moliti, išče najrajši samote, tišine. Tercijalke pa iščejo prav narobe javnosti, šuma, mnogobrojne skupščine. — Zakaj sede tam in se postavljajo vedno tako, da jih morajo videti ljudje, da morajo opaziti njihovo pobožnost duhovniki?

Doma moli tercijalka le takrat, kadar ima poleg sebe kako tovarišico ali kadar se nadeja, da bo človek, ki gre mimo, pogledal skoz okno njene spalnice. Udeležuje se vsake cerkvene daritve; ni skopa, kadar se nabira za kak mašni plašč, za dar, namenjen kakemu duhovniku, za potrebe svetega očeta papeža, ali ne da krajcarja zapuščenim, lačnim sirotam, ubogim bolnikom, obupujočim rodovinam.

Vidi se jasno, da želi in zahteva za svojo pobožnost priznanje, hvalo, čast in slavo; njeno srce pa je prazno, mrzlo, brezčutno. Molitev ji ne gre iz goreče, po Bogu hrepeneče duše. Ustnice sicer migajo, tudi oči letajo semtertje po bukvah, ali na obrazu in v očeh ni najmanjšega znaka, da se udeležuje duh. Včasi res da sklepljе roke, da pogleduje škiljasto proti nebu, da se privije iz prs kak zdihljaj, da se priplazi na oko kaka solza — ali kako je vse to samovoljno, narejeno, posiljeno, gledališčno, hinavsko! Vedno le

pred ljudmi, najrajši pred znanci, pred domačini, pred duhovniki.

Vsak mig in gib trupla hlepi za pohvalo. Med najlepšo pridigo sem jih videl zehati in dremati, največa slovesnost ni ganila in očarala njihove puste duše. Čez bukve so jim švigale oči po okolici, da vidijo, kako se ponašajo v cerkvi drugi ljudje, sosedi, znanci, vrstnice. Dokler so stale, sem vselej opazil, da so se obračale pogosto na vse strani in pregledovale z ostrim očesom, če ne manjka kake dekle, ali druge znanke, posebne take, o kateri je počil kak glas, da je zaljubljena.

Kdor moli v resnici, ne mara in ne ve, kaj se godi okoli njega. Tercijalki pa je vse razodeto, vse znano: ve, kako je bil oblečen duhoven od nog do glave, koliko lončkov cvetlic je stalo v altarju, koliko ljudi se je obhajalo, kdo se je v cerkvi pogovarjal in smejal, kdo ni pokleknil ob povzdigovanju, kateri možak se je oziral po dekletih, katero dekle po možkih, kdo je prišel prepozno, kdo odšel pred koncem, kdo pa še cerkve od znotraj ni videl, kake peče, zobce, mreže, robce in kiklje so imele na sebi farmanke.

Človek, ki pozorno pazi, se kmalu prepriča, da tercijalke bogme ne gredo zato v cerkev, da dado čast svojemu Bogu, ampak iz popolnoma protivnih nagibov in vzrokov. Zase iščejo, da jih ljudje vidijo in hvalijo, obenem pa vohunarijo in preže na priliko, ogrditi svojega bližnjega, razvpiti ga za brezbožnika, napuhnjenca, klateža in nemarnika za božjo slavo in službo.

Zanimivo je gledati zbor tercijalk, kadar se po maši, najrajše pa po krščanskem nauku postavijo kje za cerkvijo in si razkladajo novice in skrivnosti, ki so se

pripetile v soseščini od zadnje nedelje. Zdaj govori ena z drugo; zdaj poslušajo katero po tri štiri druge; kadar se izve kaj posebno mikavnega, to je, sramotnega, pa se pokličejo vse in potem narede babe kolobar, pa se skupno lotijo poštenja svojega bližnjega in ne odnehajo, dokler ga ne razmesarijo na drobne kosce. Včasi šepetajo in se muzajo, se cukajo za robce in rokave in si namigujejo kakor tatovi, včasi se čuje tudi kratko krohotanje in oster glas, kakor kačje sikanje, ali hitro zamolkne vse, če se bliža kak tujec. Le po naključju ujame človek kako besedo, n. pr.: Tako je to? Kdo bi bil mislil! — Ti tica, ti grda! Čakajte, zdaj pa še nekaj! — ti lajdra ti! — to se ne sme trpeti! — Oh, ali mu bom zasolila!

Svoj zbor imajo tercijalke tudi pri kaki prijateljici blizu cerkve, najrajše pa pri farovški kuharici, če je njihovih misli. Gorje si ga taki fari, kjer poslušajo te hudobnice duhovniki! Noben človek ni tako čist in pošten, da ga ne bi obrizgale s svojim morilnim strupom, nobena razmera tako nežna, da je ne bi osvinjale s svojim ostudnim gobcem. Kadar padejo na koga, se jim bliskajo od divje radosti zlobne oči kakor mački, ki je dobila v kremplje miš. Raznaša se vsaka najmanjša stvarca, ki se v fari godi in ne godi, iz muhe naraste slon, iz kamna gora. Vé se natanko za vsak lonec, kaj se v njem kuha, za vsak dolg, ki se naredi, za vsak prepir med zakonskimi, za vsako ljubezen med samskimi, za vsako nezvestobo in duševno in telesno napako. Od ust do ust gredo skrivnosti, za katere je človek mislil, da so spravljene kakor v grobu. Kar je izvedela ali si izmislila ena tercijalka, znajo čez osem dni vse druge in vsaka širi novico s svojimi dodatki

dalje od vasi do vasi, po domači in po bližnjih duhovnijah.

Sramoto in škodo delajo ljudem že opravljanje in laži, še veliko večjo pa brezkončne zdražbe. Ni mogoče, da ne bi prišlo sosedom nikoli nič navskriž, ali bi se kmalu zopet zbogali, če ne bi začele hujskati babe in prenašati semtertja, kaj je rekel ta, kako zabavljal oni. Iz male iskre švigne velik plamen in dostikrat ostane vsaj skrivno sovraštvo do smrti.

Koliko nedolžnih zavez in srečnih ženitev je razdrl tercijalski jezik! Kar je za psa kost, je za tercijalko ljubezen. Komaj izve za kako majhno prijaznost med mladino, pa hajd z novico po vsej soseščini, k žlahti, staršem in duhovnim in ne miruje prej, dokler ne spunta cele okolice zoper grešnika, posebno zoper ubogo deklico. Prav iz srca se veseli in ji privošči, da kažejo ljudje s prstom nanjo in ji očitajo reči, katerih nikdar ni zakrivila. Kadar se snuje kaka ženitev, so vse tercijalke na nogah; te grajajo ženina, druge nevesto; te odvračajo njene starše, druge njegove.

Kadar se spro zakonski med seboj, pošten človek tolaži in miri, tercijalke pa vselej podpihujejo jezo, najrajše se takrat slinijo ženi in ji pomagajo obirati moža, tudi ji pripovedajo o njem neznane in izmišljene hudobije, da jo razkačijo še hujše zoper njega.

Tudi med prijatelji in prijateljicami netijo nezaupnost in razdor. Mešajo se v vse razmere, stopajo med brata in sestro in dostikrat celo med starše in otroke. Če se naveliča duhoven njihovih ovad in marnov in jih podi od sebe, šuntajo in hujskajo nanj vse farmane in včasi ne odjenjajo, dokler ga ne odpravijo iz fare. Semiškemu dekanu se je zagrozila psoglavka, da popelje

celo procesijo k materi božji na Brezje, prosit za njegovo odstranjenje.

Človek, posebno izobraženi, se mora ogibati tercijalk kakor besnega psa.

Enkrat se pridružim znanim ženam, ko je objedala taka sraka našo sosedo, pošteno krčmarico, kaj ji je treba za dva otroka dveh pestunj. Jaz pravim: „Pestujete res dve, ali ena je zraven dekla, druga pa natakarica, prave pestunje še v hiši ni.“ Komaj odidem proč, se loti tercijalka mene: „Ta je tisti, ki taji Boga. Po pravici so se zagrozili direktor, pater Ignac, da bodo zapodili vsakega študenta iz šole, ki se bo menil s tem lumpom.“

To se razume samo ob sebi, da se obrekujejo tercijalke tudi same med sabo, najgrše pa razdevajo žensko, ki je v resnici pobožna. Taka, splošnega spoštovanja vredna in tudi deležna ženska je Mica Levstikova, sestra pisateljeva. Mica moli rada in veliko, ali ne gre nikoli v cerkev, preden ne opravi hišnega dela. Slovi kot pridna in razumna gospodinja. Govori prijazno z vsakim človekom in celo (horribile dictu) z možaki, ne da bi pobešala glavo. Najhujše pa je, da ne obrekuje nikogar. Tercijalke se sicer z njo pomenkujejo, ali skrivaj jo gledajo strašno pisano. Čul sem jih govoriti o njej: „Mica je matasta tapica. Ni za noben pogovor. Čemu neki se je pritepla v faro?“

Tercijalke okužile so nam nravno in društveno življenje v vseh malih mestih in tudi v Ljubljani. V Novem mestu je slovela nekdaj kot tercijalsko gnezdo in slovi deloma še dandanašnji ulica „Na bregu.“ Ravno tako Žabja vas, četrt ure od Novega mesta. Strašno je

kaznjena s to sodrgo semiška duhovnija. Ali popolnoma brez nje ni nobena fara, nobena večja vas.

Zdrahe delajo tercijalke tudi doma v rodovini, za posel pa niso dosti prida. Kmet jih nerad jemlje v službo; pravi: „Vsaka k . . . a je bolja od tercijalke.“ V jedi so lišpave, ljubijo sladkarije, rade kofetkajo in si kaj posebej kuhajo. Moških se na videz boje, grajajo nečistost nad vse druge grehe, kriče, ako se pogovarja le pet minut mož s tujo ženo ali žena s tujim možem, da sta prešestnika, smatrajo tudi nedolžno ljubezen za smrten greh. Če se jim pa približa izkušnjavec, se malokdaj dosti branijo; poglavitno jim je, da se ne izve. Znanci so mi povedali tudi za take, ki so se vdale brez sramu nenaravnemu hudodelstvu sodomitstva in bestialnosti. Sploh velja pravilo, da se jim ne more verjeti v nobeni reči. Če morejo, včasi nekatere tudi kradejo in sleparijo.

Ne reci kdo, da rišem prečrno njihov značaj. Meni je prirojeno, da rajši hvalim kakor grajam, ali kjer dobrih lastnosti ni veliko in deloma čisto nič, jih ne morem vstvarjati, kajti moj namen je, popisovati razne vrste in stanove našega naroda tako kakor so, ne pa kakor bi morale biti po moji želji in poleg zahtevanja nravnosti.

Med tercijalkami nahajamo mlade in stare, samice in žene. Največjega obžalovanja vredne so poštene device, ki verjamejo hinavkam in se jim pridružijo z voljo, da bi se tudi one same tako posvetile. Čez nekoliko let so prav tako spačene kakor njihove družabnice. Posebno to je žalostno, da skoraj ni mogoče, da bi se poboljšale, kajti vcepi se jim pre-

pričanje, da hodijo zdaj po pravem potu, da so Bogu veliko ljubše kakor druga dekleta.

Ali seveda v mladosti uteče marsikatera iz krdela, posebno če je denarna in lepa. Zaničevanje zakonskega življenja se ne zdi vsaki pravično in pametno. Poznal sem deklico iz bogate hiše, ki je prekosila razun ene vse druge tercijalke v navidezni pobožnosti. Obsipali so jo z mastno hvalo vsi sorodniki in farmani, najbolj pa bratje, nadejajoč se, da ji ne bo treba šteti dote. Nakupila si je celo zbirko paternoštrov in molitvenih knjig, spalnico si je čezinčez oblepila s svetimi podobami. Če je srečala možaka, je gledala v tla in rekla z zamolklim glasom: „Hvaljen bodi Jezus Kristus.“ Bila je videti čudno bleda in otožna, na truplu ni ostalo druzega kakor kost in koža.

Že je dovršila dvajset let, ko jo vpraša dobrovoljen gospod: „Reza, kdaj se boš pa ti možila? Tvoje vrstnice imajo že vse može.“

Reza ga pogleda in zarudi. Drugi dan že je bila vsa izpremenjena. Začela se je ogibati tercijalk in živeti kakor druga dekleta. Paternoštre je podarila drugim razun enega, v izbici je pustila tri najlepše podobe, druge je odtrgala. V dušo se ji vrne veselje, v život pa zdravje. Čez dva meseca je bila rudeča, polna in lepa, da bi človek zastonj iskal lepše v fari. Pred fanti ni pobešala več oči, ampak jim gledala naravnost v obraz in jim govorila: „Dober dan! Kako je kaj? Zakaj te pa nič k nam ni? Ostani zdrav, pa pridi kaj k nam!“

Ker ta prijaznost ni pomogla precej, pokliče staro krčmarico in si jo najame za dober denar za mešetarico. Narejala je iz najlepših cvetlic šopke in jih pošiljala po kovačici tistim fantom, za katere je izvedela,

da bi se lahko ženili. S šopki je krčmarica obhodila tri fare in preden preteče leto, ji najde ženina, čigar imetek so cenili na deset tisoč gold. Zdaj živi srečno z možem, hodi še zmirom rada v cerkev, ali preklinja tožno dobo svojega tercijalstva.

Med tercijalke so šle mnoge že priletne, ko jih je zapustil greh; nekatere so bile razglašene prej za najnesramnejše vlačuge. Če imajo može, ali če so vdove, ne skrivajo zaničevanja, ki ga čutijo do moža. Mislijo, da dokazujejo s tem svojo svetost; svetosti zakona pa te poživinjene avše ne poznajo. Sploh se lahko postavi pravilo, da ne veljajo v nobenem stanu nič, ne v samskem ne v zakonskem. V dokaz naj priobčim izgled dveh meni znanih, posebno slovečih tercijalk.

Pepica je hči malega uradnika. V cerkvi se je tako dolgo plazila po nagih kolenih, da se je napravila na njih rujava debela skorja kakor na podplatih. Če ni molila, je hodila po hišah in pridigala dekletom, naj se poboljšajo. Delala ni nič; mati je bila prepričana, da je vstvarjena za svetost in za nič druzega. Ta Pepica je tista deklica, ki je slovela še nad omenjeno Rezo. Ko oče umrje, se ni moglo več živeti ob lenobi. Ker ni znala nobenega posla, je morala služiti za pestunjo, čeprav ji je teklo že osemnajsto leto. Poleg otrok pa ni pustila tercijalstva in gospodinja se je radovala, da je dobila tako pobožno služabnico. Skrivaj je Pepica brala romane, novele, pesmi; domišljijo in kri pa ji je vnemala tudi goreča ljubezen, ki jo je videla med gospodarjem in gospo. Za trdno je namenila, da se hoče zaljubiti tudi ona, ali to se ve skrivaj, da ne trpi škode nje slavna svetost. Gospoda obišče brat, mož v dva-inštiridesetem letu, ali Pepico je brigala ljubezen, ne

pa doba. Ko sedi brat sam v svoji izbi in nekaj bere, pride, ne da bi potrkala, ona k njemu. Pripeljala je s sabo otroka, ki ga je naučila že zunaj, da se mora skriti. Otrok zleze pod posteljo in zdaj se Pepica približa gospodu in mu pove, da se ji zdi tercijalstvo neumno, in da se ji je srce vnelo. Obenem se začne tresti in omahovati. Gospod jo prime za roko, ona pa se mu oklene okoli vratu in ga jame poljubovati. Mož ni vedel, kaj bi si mislil. Čez nekaj časa Pepica odide s prepričanjem, da jo gospod ljubi. Zunaj pa jo začne srbeti tercijalski jezik. Še tisti dan je povedala vsem deklam debelo laž, da jo je poklical gospod k sebi in jo prosil za ljubezen. Ona pa da je vzela s stene križ in ga je zapodila z besedo: „Poberi se satan, proč od mene! Jaz sem nevesta Jezusova, ostala bom zvesta svojemu ženinu do zadnjega trenutka.“

To nesramno čenčanje izve tudi gospodar in ga priobči bratu. Konec se lahko ugane. Še tisti dan je gospodinja pognala Pepico iz službe.

Pol ure od Novega mesta stoji pod gričem črna koliba, v kateri se jesenski čas toči vino. Nekaterekrati sem zašel tudi jaz v to nestanovitno krčmo. Gospodinja ima kakih štirideset let, otrok pa nič. Kadar se menijo o nji ljudje, hvalijo vsi venglas njeno svetost. V cerkev hodi rada črno oblečena, kakor nuna. Med božjo službo se vede lepše od drugih tercijalk; ne ozira se nič, ampak bere kleče, kakor zamaknjena v svoje bukve. Doma govori malo, ali grozno resno in modro. Gospodinjiti zna spretno in dobro. Kakor vsi drugi, sem mislil o njej tudi jaz, da je res bogoslužna in vseskozi poštena ženska. Neko popoldne pridem v krčmo in jo najdem prazno.

Sedem za mizo in hočem nekoliko minut počakati, da kdo pride.

Naenkrat slišim v bližnji kamrici krič pijanega človeka in glas gospodinjin, ki ga tolaži. Pijanec pa se ne da umiriti, marveč vpije, da sem razločil lahko vsako besedo: „Ti sleparica ti, ti hinavka ti! Zdaj te poznam, tica, kako si to mislila! — Kaj ne, jaz naj bi hodil vsak dan k tebi in zapijal svoj denar in napajal tudi tebe? — Praviš mi, da me imaš rada. Mar mi je za tvojo ljubezen! O dobro vem, zakaj me napeljuješ na to prekleto ljubezen. Dedec ti je star, pa misliš, da ni otrok za to, ker je star. Ali otroke bi rada imela, kaj ne, tičica? Nisi neumna, z otroci bi prišla hiša tebi v pest, tako poreko, kadar se dedec stegne, njegovi bratje: Mrha, poberi se — hiša je naša. In ti, svetnica, si izbrala mene — oh oh — ne bojte se vi, bratje! jaz vam ne bom hiše odjedal, jaz sem pošten človek, veš ti. Zdaj ti bom pa povedal, kaj si pa ti. Ti si . . . . . .“

Ni se mi ljubilo poslušati dalje tega gnjusnega očitanja in zmerjanja. Šel sem proč in nisem prišel nikdar več, krčma in krčmarica sta se mi pristudili.

Globoko tiči v značaju naših rojakov korenina neke posebne zlobe, iz katere poganjajo strupene zeli: potuhnjenost, zavist, zabavljivost, objedljivost. Ne trdim, da je v vsem slovenskem narodu, tudi ne, da v večini Kranjcev, gotovo pa je, da ga nosijo v sebi mnogi in premnogi posamezni ljudje v s e h stanov. Ta lastnost nas na našo sramoto razlikuje od vseh ostalih, tako prostodušnih in blagosrčnih slovenskih bratov. Ne vem, ne kdaj ne kako se je zaredila. Morda je nekoliko pripomogla tisočletna sužnost, ali bratom ni bila postlana

nič bolj mehka postelja kakor Kranjcem. Bolj verjetno se mi zdi, da so jo zacepili odurni pripomočki, s katerimi se je pregnala iz naše dežele reformacija. Najočitneje in v najgrši podobi se kaže dandanašnji ta nravna bolezen brez dvombe na kranjskih tercijalkah.

Lila.

Nekaj let pred mojim dohodom na Dolenjsko (1866.) je živel v Novem mestu in obhajal bližnjo in daljno okolico mladi Rus Fortunatov. Ruska vlada ima hvale vredno navado, da pošilja vsako leto nekoliko učenjakov v tuje dežele, učit se jezikov in drugih ved. Med te odličnjake je bil sprejet tudi filolog Fortunatov. Njegov oče si je pridobil sloveče ime kot izvrsten pedagog in zdušen vodja vologdske gimnazije. Ves navdušen za duševni napredek Rusije si je hotel odgojiti sina za naslednika svojih trudov in idej in je skrbel na vso moč, da mu vcepi radostno voljo za nauke in za učiteljski stan. Oče je doživel veselje, da so se misli in nagnenja mladeniča razvijala po njegovi želji. Mladi Fortunatov ni le kazal sijajne zmožnosti, ampak jih je rabil marljivo in vestno ter si prisvojil v nižjih in višjih šolah nenavadno velik zaklad vsakovrstnih, sosebno pa jezikoslovnih znanosti. Poslan „za granico“ (v tuji svet) si je izvolil, ne vem po čigavem svetu in napotku za pozorišče svojega specijalnega učenja našo milo Slovenijo. Dalj časa se je mudil v Ljubljani in občeč z ognjenimi domoljubi in znanstvenimi

možaki, n. pr. z Levstikom, Dragutinom Rudežem i. t. d. je imel obilno prilike, seznaniti se temeljito z jezikom in z razmerami našega naroda. Omikani Slovenci so se kaj radi pajdašili s krotkim, miločutnim možem. V njegovem društvu se je človek lahko prav dobro kratkočasil pa tudi marsikaj naučil.

V kratkem si je pridobil lepo krdelce prijateljev. Ves zamaknjen je ogledoval včasi z njimi, včasi tudi sam s površja kakega hriba zelene doline, senčnate dobrave in sive planine naše krasne domovine. V prostrani Rusiji se nahajajo bolj veličastni, bolj romantični kraji nego jih ima Slovenija. Ali Fortunatov ni videl ne Kavkaza ne Ala-tava in kakor je tudi porečje severne Dvine, njegova domačija, se vendar nikakor ne more meriti ne z lepoto ne z miloto slovenske dežele. Njegovi znanci so se mu večkrat dobrovoljno posmehovali in govorili, da se je zaljubil najprej v slovensko zemljo, potem v slovenski jezik in v slovensko — vino, nazadnje pa tudi v slovenska dekleta. Gotovo je, da je z njimi izpraznil marsikak bokal, ali tudi to je gotovo, da je bil Fortunatov prvi Rus, ki se je temeljito naučil našega jezika, ter ga govoril tako pravilno in ročno, da so ga imeli kmetje, kamorkoli je prišel, za rojenega Slovenca, in sicer radi čistega izgovarjanja za Belega Kranjca. Ljubljanske in gorenjske deklice so se mu zdele zale zlasti zaradi obleke, ali ožje zaveze ni sklepal z njimi nobene.

Fortunatov je bil majhne postave in prav drobnega života, ali to se ni precej poznalo, ker se je navadno prav gorko oblačil, še po letu. Neki prijatelj, pri katerem je ostal več dni, mi je pravil, kako se mu je prvi večer čudil, ko se je slačil. Ko je deval s sebe

suknjo za suknjo, jopico za jopico in je prihajal vedno tanjši in tanjši, se mu je zakrohotal na ves glas in ga vprašal: I, za božjo voljo, ali te ne bo nič ostalo?

Takih anekdot sem čul dosti pripovedovati o Fortunatovu. Smejal se jim je najbolj on sam, kajti bila je njegova dobrodušnost tolika, da ga menda ni bilo mogoče razžaliti. Če fotografija ne laže, ni bil lepega obraza, ali tudi ne grdega. Prelepo se mu je svetilo oko, posebno kadar je ogledoval kak lep kraj ali kadar je govoril o svoji domovini in o slavjanski bodočnosti. Kdor mu je zrl v obličje, je kmalu dobil prepričanje, da mora biti to odlično pošten človek. Znanec, ki je občil z njim najdalje, mi je rekel, da ga ne more drugače soditi, kakor z besedami: Non erat macula in corde ejus.

V Ljubljani je slišal Fortunatov, da so se slovenski običaji ohranili najčišče na Dolenjskem, da se slovenski jezik ne govori nikjer tako pravilno kakor na Belokranjskem in da veselejših Slovencev ni, kakor so naši brezskrbni, lahkoživni Dolenjci. Te pripovedke so zbudile v njem gorečo željo, preživeti nekoliko mesecev na Dolenjskem. Ko sem se doselil jaz v Bršlin, so mi novomeški znanci pravili marsikaj o prijaznem ruskem popotniku. Naš prosti narod in naši domoljubi so ga sprejemali dobro povsod, kamorkoli je prišel, sosebno sta se mu priljubila Metlika in Črnomelj. Ali z gosposko je imel sitnosti in neprilike, da me je skoraj sram povedati.

Če pripotuje kak Avstrijec v Rusijo, se ni še nikoli zgodilo, da bi ga, ako ima potrebna pisma, nadlegovala policija in ga preganjali vohuni in uradi. Če se pa prikaže kak Rus v Avstriji, se precej sumi, da

je oglеduh, ki je prišel rovarit in širit slavjansko propagando. To neopravičeno mnenje se je zbudilo v nekih glavah tudi zoper blagosrčnega Fortunatova. Skozi odprto okno se je priplazil vohun, ko ga ni bilo doma, v njegovo stanico in mu odnesel razna pisma. Čez nekoliko tednov se je to ponovilo in ob tej priliki mu je zmanjkalo tudi štiristo goldinarjev denarja, katerih ni nikoli več videl. Nazadnje ga je dal nek uradnik celo zapreti. Fortunatov je ves nevoljen zahteval sodnijsko preiskavo. Ker se ni našel najmanjši vzrok takemu postopanju, so mu morali kmalu zopet odpreti ječo. Fortunatov se je branil, zapustiti jo in je hotel imeti na vsak način preiskavo in zadovoljščino. Morali so ga s silo odpraviti iz zapora. Predstojnik je ograjal prenaglega uradnika. Od takrat je živel Fortunatov bolj v miru, ali vohuni so še zmirom lazili za njim in popraševali, kam zahaja, s kom se druži in kaj se razgovarja z ljudmi. V krčmah so prisedali k njemu večkrat neznani ljudje, ki so skušali zaplesti ga v kak političen pomenek. Ali Fortunatov je spoznal tiče take vrste že v Rusiji in se jim je vedel umikati. Bolj nesposoben človek za politično rogovilstvo kakor je bil Fortunatov, se skoraj ne da misliti.

Ne daleč od Novega mesta teče potok Sušica. Na njem stoji čedna vas, katero bom imenoval na Sušici, dasi ima zdaj neko drugo ime. Sem zahaja poletni čas veliko gospode iz bližnjih in daljnih krajev, pa tudi kmetje, kajti ta kraj slovi radi zdravilne vode že od nekdaj. V vasi se nahajajo tedaj tudi razne krčme za goste. Jaz sem ostajal najrajši v Zamostarjevi, nekaj radi dobre in cene postrežbe, še bolj pa zato, ker so se gostili in prenočevali v nji moji stari in novi pri-

jatelji in znanci. V prisrčnem pogovoru z njimi mi je preteklo mnogo prijetnih ur in dni. Pa tudi če nisem našel nobenega tovariša, me ni moril pri Zamostarju nikoli dolg čas, ker sem se mogel pomenkovati prav po domače s prijazno hišno rodovino, sosebno pa z Zamostarjevo hčerko Lilo.

Lila ni stregla v gostilnici, ampak je prodajala v posebni izbi ljudem razno drobno blago. Hodila je ponj v Ljubljano sama, denar je dajal oče, dobiček sta delila napol. Živela je tedaj Lila precej samostalno in ta svoboda je ugajala na vso moč nje možkemu duhu in se strinjala popolnoma z njenim vseskozi zrelim značajem. Rodila se je kakor mnoge druge Dolenjke za trgovko. Sploh se je govorilo, da ni prodala nikoli nobene reči v zgubo. Kar je kupila za dva goldinarja, je gotovo izvela za tri, včasi tudi za štiri goldinarje. Ali pri njej se je nahajalo tudi le tako blago, po katerem so ljudje najbolj popraševali, za katero so se vlekli. Vsaka reč je morala biti tiste barve, za katero je vedela, da je pri ljudstvu najbolj priljubljena. Založila se je najbolje s prosto in trdno, zraven pa ne predrago robo, ali čisto brez dragocenih lišparij ni bila nikoli in tako so zahajali k njej radi postavni očetje, resne starke, pa tudi bahati fantje in zala dekleta. Omislila si je za svojo prodajalnico z eno besedo vse, kar je zahtevala šega časa in kraja.

Da si je znala delati dobiček, me je prepričala lastna izkušnja. Za robec sem ji moral odšteti pol goldinarja, v Novem mestu bi bil dobil takega za trideset soldov; škatljica klinčkov, ki je drugje po tri solde, je veljala pri njej štiri i. t. d. Človek pa ji je dal rad nekoliko krajcarjev več, ker je prejel vselej, če je želel,

dober nameček: preugoden razgovor s premeteno prodajalko.

Lila je obiskovala razun domače tudi mestno šolo, naučila se je dobro po nemško govoriti in pisati, še bolje pa računiti. Najtežji račun je rešila hitro kakor bi trenil, včasi na papirju, še večkrat pa kar na pamet. Kadar se je menila z mano, ali s kakim drugim omikanim Slovencem, je rabila pismeno slovenščino in res se ne vem spomniti, da bi bila prišla kdaj zaradi kakega izraza v zadrego.

Še veliko več kakor šola, jo je naučilo dejansko življenje. Občevaje z gospodo in s kmeti je dobro spoznala svet in ljudske potrebe, razmere in značaje. Bile so ji znane ne le javnosti in skrivnosti domače okolice, vedela je tudi za mnoge daljne rodbine in kraje, kake navade in razvade imajo. Sosebno izurjenost je kazala v zgodovini ljubavnih spletek in slabosti. Pri njej se je lahko izvedela biografija vsakega tujca, ki se je prišel kopat, lahko je natanko seštela in prerešetala vse ljubice, katere je res imel, ali s katerimi se je samo bahal.

Lila ni bila velike postave; lahko in voljno truplo se je sukalo kakor vrtavka, se gibalo naravno in spretno kakor riba. Obraza je bila bolj podolgastega, bledega in čudovito živega in žlahtnega. Kadar jo je kaka reč ugrela in navdušila, so ji švigale iz velikih rjavih oči prekrasne, v jezi pa grozovite strele, da je človeka mraz prešinil. Visoko čelo so ji opletali svetli, črni lasje. Lila bi bila slovela za lepoto v vsaki gosposki družbi.

Ko sem se z njo seznanil, je bila že dopolnila triindvajseto leto. Velikokrat sem videl, kako medeno so se ji prilizovali gospodiči in kmečki fantje, ali proti

vsem se je obnašala tako resno in modro, da se ni prijel njenega imena ne najmanjši madež. Tovarišija v gostilnici se je pogostoma pomenkovala o njej, ali nikoli nisem čul, da bi bila začela kako ljubezen s katerim častilcem in tudi ne, da bi se mislila možiti, dasi jo je snubil že marsikdo skrivno ali očitno pri starših. To se mi je zdelo kaj čudno. S svojimi izvrstnimi lastnostmi bi si bila lahko izbrala ženina po svoji volji. Večkrat smo se popraševali, kaj pač more biti, da se brani vseh lepih ponudeb, vsake stalne zaveze, ali nihče ni mogel pogoditi te zanimive uganke.

Enkrat po letu pridem na Sušico z Majarjevo slovnico ruskega jezika. Gostilnico najdem prazno, zato se napotim v prodajalnico. Po kratkem pomenku me vpraša Lila, kakšno knjigo imam pod pazduho. Pokažem ji rusko berilo in rečem, naj ugane. Lila se nasmehlja, pogleda najprej po prodajalnici, potem skozi okno na cesto in na bližnji potok, po katerem so plavale race in pravi: „Slišite, ali veste, iz katerega jezika so besede: Lavka, doroga, utka?“

Lahko se misli, kako sem se začudil tem ruskim besedam. Lila se nasmeje na ves glas in me ponosno vpraša, če mar zdaj verjamem, da pozna moje bukve. To se ve, da me je gnala precejšnja radovednost, odkod in kako ji je došlo to znanje. Povabi me, da sedem k njej na klop ter mi obljubi razložiti to reč natanko.

„To, vidite, je bilo takole: Pred nekaj leti, ko še nisem imela dvajset let, se je začel voziti v našo vas mlad, kakor se je govorilo, jako učen mož, po imenu Fortunatov. Priljubil se je kmalu vsakemu in tudi meni. Vedel se je tako pametno, govoril je tako prijazno in lepo, da smo ga kar poslušali. Vsak večer smo sedeli

z njim tam zunaj na klopi jaz, moj oče in moja mačeha in tudi dekle so se rade pridružile, če so količkaj utegnile. Fortunatov je videl veliko dežel, pa nam je popisoval vse po vrsti, kako se živi v tej, kako v oni, najrajši in najbolj ognjeno pa nam je pripovedoval o svoji ruski domovini. Slišite, tako navdušenih Slovencev se nahaja, mislim, malo na svetu, kakor je bil ta mali, blagi, prijetni Rus. Včasi nam je zapel tudi kako rusko pesem, včasi me je učil ruske besede in tudi sama sem ga izpraševala, kako bi se ta ali ta reč rekla po rusko. Čez tri ali štiri tedne mi začne Fortunatov govoriti, da me ljubi, da brez mene ne more živeti, da sem jaz njegova prva in, kakor se je klel, tudi zadnja milica, da se hoče z mano poročiti, če ga morem uslišati, samo da mora dobiti prej privoljenje od očeta. Tako zaljubljena kakor on jaz sicer nisem bila, ali ne bom tajila, da mi je bil močno všeč. Rekla sem mu, naj govori z mojimi starši, če dobi od očeta povoljen odgovor, potem da bomo vprašali za svet še gospoda župnika; če ne bo od nobene strani ovire, se bomo morda pogodili, ali za zdaj in sama za se da ne morem obljubiti nič. Te besede so razveselile Rusa, da je skakal kakor otrok in mi hotel venomer poljubovati roke in celo rokave.

Oče mu odpiše, da se neče protiviti njegovemu nagnenju; ker ga pozna kot dobrega sina in pametnega človeka, je prepričan, da si je izbral pošteno in omikano nevesto, s katero bo lahko živel zadovoljno in srečno; sprejel jo bo kot svojo hčer in jo ljubil tako kakor njega; da mu pošilja svoj najboljši blagoslov in presrčno čestitanje. To pismo mi Fortunatov prebere in me prosi za roko. Zopet mu rečem, naj govori z očetom.

Očetu se je bil sicer na vso moč prikupil, vendar le so dejali: Jaz nočem podirati vajine sreče, ali ena reč me skrbi. Pravili ste nam tolikokrat, da je Rusija večjidel ravna zemlja, skoraj kakor miza. Veste, mi pa smo bolj hribovci. Tudi jaz sem dosti hodil po svetu in dobro pomnim, kako strašen dolgčas me je trl v Slavoniji, v Banatu in semtertje po Ogrskem. Zmirom sem se oziral, kje bom zagledal kak hrib; tlačilo me je nekaj kakor mora, zadovoljnega se nisem čutil nikoli prej, dokler nisem prišel zopet v gorate kraje. Ravno to so mi tožili tudi drugi Kranjci, ne vsi, ali skoraj vsi. Skrbi me za Lilo, da se ji bo godila prav taka in če se ji zavali na srce ta dolgčas, ne bo mogla živeti srečno, naj bi imela dobro jed, pijačo in postrežbo, kolikor hoče. Ne zamerite, prijatelj, da vam tako govorim. Bog varuj, da bi vas hotel s tem kaj žaliti ali žalostiti! Ali kaj se če, mi Kranjci smo že taki, da se nam zde tudi najrodovitnejše ravnine puste in nam začne v njih zmanjkovati sape.

Fortunatov je očeta tolažil in mu razkladal, da nama ne bo treba živeti zmirom na ravni; tudi Rusija ima bregove in hribe, dasi niso tako visoki kakor kranjski snežniki, ali dolenjski Gorjanci. Imenoval je veliko rek in jezer, ob katerih se vzdiguje gričevje, pokrito z zelenimi dobravami, pisanimi travniki, čistimi ribniki; na njem da se diše prav tako svež in prijeten zrak kakor na Kranjskem.

Oče so se nekako pomirili, samo to so dejali in tudi jaz sem bila iste misli, da moramo vprašati gospoda župnika. Jaz, toliko me že poznate, da mi lahko verjamete, nisem tako zabita kakor kmečke tercijalke, ki mislijo, da so besede vsakega farja toliko vredne,

če ne še več, kakor sveto pismo. Ali našega župnika dobro poznam in kako ne! Saj so me krstili, me pripravljali za spoved in sv. obhajilo, me učili moliti, brati in pisati, dali dober svet ob vsaki priliki meni in mojim staršem. Še nikoli se nisem pokesala, kadar sem jih bogala, večkrat pa sem se, če sem poslušala svojo pamet. Gospod so že star mož; že to je nekaj vredno, kajti sploh je znano, da se stari duhovniki v vseh rečeh odlikujejo proti mlajšim. Za kaplana nisem marala za nobenega. Če so zboleli župnik, kadar sem se hotela izpovedati, sem šla rajša v Novo mesto k patru Matevžu nego k domačemu kaplanu. Župnik ne žele od nas nobenega dobička; nikdar niso hoteli nobene reči zastonj vzeti, dasi smo jim dostikrat kaj ponujali. Mene poznajo popolnoma in me ljubijo morda bolj kakor oče. Za njih sem prepričana, da bi se vsake moje sreče veselili in bi ob vsaki moji nesreči žalovali. Ta mož spada v vrsto pravih, čisto nesebičnih mašnikov, katerih število se žalibog čimdalje bolj zmanjšuje in kopni. Zato se nikar ne čudite, da sem stavila vanj tako zaupanje, da sem namenila glede možitve ravnati se po njegovi besedi in modrosti.

Župniku razložim vse, kako in kaj je. Posluša me nekako nemirno, da sem komaj to reč dopovedala. Drugekrati se je vselej obnašal neizrečeno resno; preden je zinil kako besedo, jo je vselej dvakrat prej premislil; svete je dajal kaj previdno, počasno, ozirajoč se na vse okolnosti. To pot se mi je zdel kakor izpremenjen. Ko sem ga na koncu svoje povesti o namenih mojega Rusa pohlevno prosila za svet, bi li se mu smela vdati ali ne, je rekel naglo, ognjeno in skoraj togotno: Tega pa že ne, nikakor ne! Boljše, stokrat

boljše je umreti nego jemati takega. Vedi, da so Rusi krivoverci, da zaničujejo in preganjajo našo sv. vero hujše kakor Turki in luterani. Ta zaveza bi te pahnila v brezdno večnega pogubljenja. Le beri „Danico," pa boš videla, kake grozovitosti počenjajo Rusi proti Poljakom zato, ker so katoličani! Takih reči mi je pravil župnik še sila veliko o Rusih; vem, da mi je pridigal celo uro, kakšni divjaki da so in ne le nekateri, ampak skoraj vsi in ta Fortunatov bo težko kaj boljši, kajti vsakemu starovercu se vcepi že v otročjih letih, takorekoč že v zibki sovraštvo do naše vere.

Jaz sem se prestrašila in rekla: „Če je taka, me ne bo ruska zemlja nikoli nosila." Tudi oče so se kar križali in dejali: „Nak, neverniku pa že ne dam hčeri, rajši umrjem." Prej, veste, nam ni Fortunatov nikoli pravil, kakšne vere da je; za Rusijo je pač večkrat pripovedoval, da stanujejo v nji ljudje vsake vere ali da žive vsi prijazno drug z drugim.

Še tisti dan ga vprašava z očetom, če ni morda nevernik, staroverec? Fortunatov odgovori mirno: „Sem, pa kaj zato? Radi vere se ne smemo sovražiti, saj smo vsi ljudje otroci enega očeta."

Hotel je še dalje govoriti, ali moj oče mu sežejo v besedo in pravijo: „Prav žal mi je, ali svoje Lile vam ne morem in ne smem dati. Odsvetovali so mi fajmošter in tudi sam tako mislim, da ni nikoli dobro in prav, da bi pravoverni kristjani delali zakonsko zvezo s krivoverci."

Fortunatov osupne, molči dalj časa, boljinbolj ga zaliva rdečica, naenkrat da eno roko meni, eno očetu in izpregovori s čudovito krasnim, slovesnim glasom: „Preljubi moji, poslušajte besedo, katero Vam

porečem in prepričan sem, da me ne boste hoteli pahniti iz svoje prijaznosti, iz svoje rodovine. Moja vera ne sme ločiti in ne bo ločila od mene moje ljubljenke Lilke. Vero so me učili ljudje, ljubezen me uči srce. Ljudske govorice so zmotljive, glas srca pa je glas božji in Bog se ne moti nikdar. Če želite, se še danes odpovem staroverja in pristopim k vaši rimokatoliški družbi. Kako, ste li zdaj zadovoljni z mano? Govori, Lilka, ali hočeš biti moja po tej slovesni obljubi? Govorite, oče, ali se mislite še upirati moji sreči in zaupljivo smem reči, tudi sreči svoje hčeri, katero bom imel za ljubo, da ji bom hitel izpolniti vselej, z vsako žrtvijo vsako najmanjšo in najskrivnejšo željo?“

Mojega očeta so te besede tako ganile, da so se jeli jokati. Tudi meni je bilo čudno pri srcu, vendar sem dejala, da ne bo škodilo, če se govori še enkrat z gospodom župnikom. Ko sem čula, da se hoče Rus izpreobrniti, sem menila, da ne bodo več ugovarjali in branili, marveč se še veselili in me opominjali, da naj ustrežem volji svojega snubača. Še tisti večer se napotijo oče h gospodu.

Župnik so poslušali in majali z glavo. Po dolgem molčanju reko, da morajo to reč na vse plati zrelo premisliti in tudi Boga prositi, da bi jih razsvetlil, kak svet da bi dali meni in mojim staršem; drugi dan popoldne da naj se z očetom oglasiva pri njem.

Ko stopiva v izbo, je slonel za mizo in se držal kaj resno in skoraj žalostno. Z roko da znamenje, da naj sedeva in pravi: „To snubitev sem razmišljal ves dan in skoraj vso preteklo noč. Radi nje nisem mogel skoraj očesa zatisniti. Ali s katerekoli strani sem pretresal to reč, vedno sem moral ostati istega mnenja,

to je, da Lili nikakor ne kaže jemati Fortunatova. Vsi ljudje in tudi vi ga hvalite, da je pohleven in pošten mož, ali kdo vam je porok, da se ne hlini? Že marsikatero ubogo deklico je pripeljal v nesrečo kak klatež, ki se ji je znal prilizniti z možatim vedenjem. V tem slučaju pa je treba še prav posebno paziti in se varovati, kajti bolj potuhnjenih ljudi ni na vsem svetu kakor so staroverci. Rus obeta prestop na katoliško vero. Če se misli izpreobrniti iz pravega namena, to je, iz prepričanja, je njegova dolžnost to storiti in bo storil to tudi brez Lile. Ali meni se zdi, da ga na to ne vodi prepričanje, ampak edino le vroča ljubezen. Ta občutek pa dobro vemo, kako je omahljiv in minljiv. Traje le dotlej, dokler mu daje rejo mladost in lepota. Kadar se poreče: z Bogom ljubezen, se bo raztopilo tudi Fortunatovo katoličtvo. Ta mož misli premeniti pravzaprav samo vnanjo obliko, da odpravi spotike, ki mu ne dajo priti v zaželjeno zakonsko posteljo. Srce pa, verjemite mi, gori za resnice naše svete cerkve prav toliko kolikor prej. Pa recimo, da je res obsijala božja milost Fortunatova in da se bo tudi zaklel in zavezal, odrejati otroke v naši veri, vendar še ne bi mogel Lili svetovati, da ga usliši. Grešnike, kaj ne, dela prilika? Greha se boji in ogiblje tisti, ki se boji in ogiblje grešne prilike. Rusija pa je najstrašnejši brlog vseh zmot, vsega krivoverstva, vseh hudobij. Če gre Lila tja, ji preti neskončna nevarnost, da bo izgubila pravo vero in izveličanje svoje z drago Kristusovo krvjo odkupljene duše. Vedeti vam je treba, da svet in hudič nimata nevarnejših zapeljivcev, nego so staroverci. Svoje krivoverje znajo hvaliti in priporočati tako medeno, s tako peklenskimi zvijačami in obljubami znajo loviti pravoverne katoličane, da so napra-

vili 1839. leta naenkrat več kakor dva milijona ljudi naše vere na odpad od edino zveličavne matere katoliške cerkve. Med odpadniki so se nahajali, groza je slišati, celo škofje in več stotin drugih duhovnikov. Če niso bili kos izkušnjavam taki učeni bogoslovci, mar mislite, da jih bo premagala tako zlahkoma kaka slaba ženska? Pa kaj se je Lili še treba možiti? Sama ve, kolikokrat sem ji dokazoval, da je najlepši in najsvetejši stan, se ve razun duhovskega, stan samski, deviški. Jaz vam ne bom nič branil, storite, kar hočete, ali moj svet je, da ostane Lila doma in dekle, kakor je zdaj. Če se ji bo zavrtilo v glavi in ne bo moglo njeno truplo prebiti brez dedca, saj je dosti fantov v domačem kraju, da si izbere ženina. To, oče, pa vam ponavljam še enkrat, da po moji pameti nikakor ne more biti ne varno, ne prav in tudi ne lepo, ako bi dovolili svojemu edinemu otroku, da se potepe z neznanim tujcem po svetu.“

Tako po priliki so nama gospod pripovedovali in naju svarili. Moj oče zdaj niso vedeli, kaj bi rekli in storili. Večkrat so nam pravili, kako žal jim je bilo za Fortunatova. Župnikove besede so se jih sicer prijele, ali zdelo se jim je težko in nemogoče, povedati Rusu, da me ne dajo. Prav natihoma so zapregli voz in se odpeljali k rodbini. Tudi meni je bilo bridko pri srcu. Revež se mi je smilil. Ko sem mu rekla, da ne morem biti njegova, mi je padel pred kolena in je jokal in me prosil in zaklinjal, da uslišim njegovo neskončno ljubezen. Dejala sem: Ni mogoče! — Fortunatov vstane in se odpelje še tisto uro proti Ljubljani. Od takrat se nisva nič več videla. Škoda zanj! Prav od srca sem ga omilovala in dolgo ga nisem mogla pozabiti.“

Lilo vprašam, če bi mu bila dala roko, ako se župnik ne bi bil protivil. Reče mi: „O, bržkone. Ali seve kar tako brez pogoja ne. Bil bi mi moral zaženiti kako hišo ali zapisati nekoliko tisoč goldinarjev. Če se človek moži, je treba misliti na vse. Mož utegne kmalu umreti ali pa tudi ni mogoče pri njem ostati, če je prehudoben. Za take slučaje se mora nevesta že prej zavarovati, da ne pride v kake zadrege, da ni treba stradati ali beračiti.“

Ta odgovor me je zbodel in razžalil. Videč mojo nevoljo se začne Lila na ves glas smejati in pravi: „Moje besede vam niso všeč, ali bi se dalo težko dokazati, da niso pametne. Veste, ta Fortunatov je bil tako zaverovan vame, da bi mi bil zaženil in zapisal vse, kar bi bila le poželela.“

Še to me je mikalo izvedeti, s kakšnim pogumom je ubogi Fortunatov trpel svoj udarec. Lila odgovori, da ne ve. Samo toliko je slišala, da je zapustil kmalu potem kranjsko deželo in se hotel vrniti v Rusijo. Na Poljskem pa je nanagloma umrl, ali ona ne ve, kaj mu je bilo!

Na Sušici sem imel priliko, seznaniti in sprijazniti se tudi z Lilinim svakom, jako priljudnim in omikanim možem, ki je dovršil gimnazij v Novem mestu in živi zdaj v državni službi na Dunaju. Enkrat me je pobaral, kaj mislim o njegovi svasti? Rekel sem, da se mi zdi prav bistre glave, ali da ji manjka po moji misli ženske nežnosti. Prijatelj potrdi mojo sodbo in pravi: „Lila je judovskega značaja. Nje ne more nobena reč na svetu zares navdušiti razun denarja. Ona je nezmožna in nesposobna koga ljubiti. Fortunatova je morda umorila nesrečna ljubezen in kdo ve, če ni

to zanj sreča? Smrt bi mu bila še veliko bolj težka in tožna, ko bi ga bil zakopal nesrečen zakon. Na Lilini strani pa ga ni moglo doleteti kaj druzega. Glavni in edino delujoči del njegovega bitja je bilo srce, v Lilinih prsih pa ne bije in ne snuje ne sled tiste človeške, čuteče reči, ki jo imenujemo srce. Nje ne more ganiti do solz žalost ali mil prizor; kadar se joka, plaka od jeze. Kadar se smeje, se ne udeležuje duša; vem, da si že dostikrat opazil, kako suh, prisiljen in umeten je njen smeh. Če bere roman ali novelo, se ji ne solze ob žalostnih prigodkih oči kakor drugim dekletom, ampak se jim smeje in če jo vprašate, zakaj, vam bo odgovorila: „Kdo se ne bi smejal takim neumnostim?“ Lila posluša rada zaljubljene besede, sprejema rada ljubavna pisma, ali vse iz špekulacije, da bi vlovila kakega bogatina v svoje tenko in čvrsto spletene mreže. Fantje in gospodiči si žele ljubico za kratek čas, prijaznost Lilina jim obeta uspeh, ali še vsak se je prekanil in prepričal, da je vodila za nos ona njega, ne pa on nje. Lilino devištvo ni v nobeni nevarnosti. Omožila se bo ali prav dobro, ali pa nikoli. Ko bi bila po svetu kaj znana, bi jo gotovo prišel snubit bogat jud, skop trgovec ali pa kak drug oderuh. Take ljudi bi osrečila.

Če še ne poznaš nje obrtniške žile, ti bom povedal slučaj, ki se je prigodii včeraj. Zamostarjeva nafakarica ima razun drugih ljubčkov tudi viteza Langa, ki jo je hotel razveseliti z novim krilom. Rekel ji je, da naj si izbere pri Lili, kar hoče sama, plačal bo on. Natakarica je tičica, kakor vse njene sestrice; hotela je svojega Langa nekoliko namazati. Gre k Lili in pravi: Ti, bedak Lang bo za me plačal kikljo. Vzela

bom tiste lepe pavoljnine, ki jo prodajaš po petdeset soldov vatel. Pa veš, ne smeš reči, da je po taki ceni, zabrusi mu šestdeset ali sedemdeset soldov, da si bom pozneje za groše, ki bodo preostali, kupila lahko še par lepih robcev. Lila pravi: dobro. Mesto petdeset je dal Lang za vatel sedemdeset soldov. Natakarica se zahvali ljubčku in odnese blago v spalnico. Ko odide tudi Lang, se vrne sleparica v prodajalnico in se prav sladko smeje, da bo dobila po vrhu tudi dva tri robce. Ali to veselje ni dolgo trajalo. Lila se brani dati kak robec in reče zabavljivo: „Kaj meniš, da sem res tako neumna, da bi dajala svoj dobiček tebi? Bodi zadovoljna, da si vjela norca za krilo. Tistih dvajset soldov, katere je za vatel plačal nad navadno ceno, sem pa priberatala jaz, ne pa ti. Tudi jaz potrebujem nekoliko robcev.“

Takih gnusnih ciganij bi ti lahko še dosti naštel. Lila je sebičnica, mrzla kakor kača, ali to naj bi bila, kolikor hoče, toda obenem je tudi strupena kakor kača. S te strani je ti morda še ne poznaš. Njeno zlobo čutimo prav v živo sorodniki in okoličani. V vsako reč vtika skrivaj svoje papke, vohunari, ovaja, draži, dela spletke in zadrge povsod in vsakemu. Sestro je nahujskala zoper mojega brata, zdaj pa pravi, da sem zakrivil jaz neslogo in brezkončno prepiranje. Vselej sem se ustrašil, kadar sem slišal, da se bo udeležila kake veselice tudi Lila, kajti prav po mojstrsko razume ostrupiti vsako zabavo, okužiti vsako prijaznost.

To ostro sodbo je izrekla o pastorki tudi mačeha. Ko sva se pomenkovala o Fortunatovu, je jela zdihovati: Oh, kako sem se takrat jaz reva veselila, da se

bom znebila enkrat te nadloge, tega pekla, ki me trpinči že na tem svetu! Noben človek si ne more misliti, kolika hudoba tiči v tej spaki. Pravijo: Gorje si ga otrokom, ki dobe mačeho. Kdor pa izkuša to, kar jaz, lahko reče: Gorje si ga mačehi, ki dobi pastorko. Pri Zamostarju ne gospodinjim jaz, ampak Lila. In kako mi oponaša vsak založek, ki ga pojem, mi ograja vsako jed, ki ji jo skuham, zahteva račun za vsak krajcar, ki ga izdam! Zoper njo se ne opravi nič ne z lepo, ne z grdo, ne z vpitjem, ne s prošnjo, ne z jokom. Gostom se sladka, da jih primami v prodajalnico, ubogo družino pa zmerja, pika in objeda neprenehoma, da nam beži drug za drugim iz službe in se bodo ljudje tako zbali naše hiše, da ne bomo več mogli dobiti še poslov in najemnikov."

Štiri leta so minila, odkar sem spoznal Lilo. Zelena in cvetoča mladost jo je hitro zapuščala. Jela se je obletavati in sušiti. V ustih ni imela skoraj nobenega zdravega zoba več. Lotila se je je tista neprijetna čmernost, ki označuje stara, obsedela dekleta. Mladi kupci so zahajali k njej čimdalje bolj poredkoma. Fantje so ji rekli prej: „Naša lepa Lila", zdaj je morala slišati včasi še na svoja ušesa razžaljive pridevke: Zamostarjeva glista, Zamostarjeva gnida. Ko pridem na Sušico obhajat svoj god, se tedaj jako začudim, da jo najdem veselo, kakor je še nisem nikoli videl. Reče mi: „Povedala vam bom nekaj novega, če še ne veste."

„Kaj?"

„Jaz sem nevesta! Snubil me je gospod M. in čez štirinajst dni bo poroka. Mož sicer ni mlad in lep, ali ima svojo hišo in toliko dela in zaslužka, da potrebuje zmirom več ko deset pomočnikov."

Vprašam jo na pol zabavljivo, če ji ni zaženil hiše? Lila nekoliko zardi in pravi: „Tega ne. Jaz nisem tako abotna kakor nekatere, da bi se še zmirom mislila mlado. Veste, če koraka človek proti tridesetemu letu, se mora učiti ponižnosti in biti zadovoljen s tem, kar se mu ponudi, posebno, če se mu ponuja kakor meni kaj dobrega. Zadnji čas je, da grem. Moji ljudje so se naveličali mene, jaz pa njih in tako bo odleglo njim in meni.“

Moj prijatelj je pogodil. Lila je prišla v premožno hišo k dobremu možu. Kolikor slišim, živi zadovoljno; če se čuti srečnega tudi njen mož, nisem vprašal in nisem maral izvedeti.

Universitätsbibliothek Laibach
Univerzitetna biblioteka v Ljubljani

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
COBISS ®
0000086908